

Voorontwerp van decreet betreffende de onderwijsdoelen voor de eerste graad van het secundair onderwijs

DE VLAAMSE REGERING,

Op voorstel van de Vlaamse minister van Onderwijs;

Na beraadslaging,

BESLUIT:

De Vlaamse minister van Onderwijs is ermee belast, in naam van de Vlaamse Regering, bij het Vlaams Parlement het ontwerp van decreet in te dienen, waarvan de tekst volgt:

Artikel 1. Dit decreet regelt een gemeenschapsaangelegenheid.

Art. 2. Dit decreet bevat de onderwijsdoelen voor de eerste graad van het voltijds gewoon secundair onderwijs en opleidingsvorm 4 van het buitengewoon secundair onderwijs, voor zover het eindtermen, eindtermen basisgeletterdheid en uitbreidingsdoelen Nederlands betreft.

De onderwijsdoelen worden geformuleerd in functie van de 16 sleutelcompetenties die zijn bepaald in artikel 139, §2, van de Codex Secundair Onderwijs.

De kennis, dimensies en indien van toepassing de context en tekstenmerken die in de bijlagen zijn opgenomen, maken telkens integraal deel uit van de eindterm, de eindterm basisgeletterdheid of het uitbreidingsdoel Nederlands waarbij ze zijn vermeld. Deze bepaling is niet van toepassing op attitudinale eindtermen.

Art. 3. De vastgelegde onderwijsdoelen voor de eerste graad zijn:

- Eindtermen m.i.v. transversale eindtermen
- Eindtermen basisgeletterdheid
- Uitbreidingsdoelen Nederlands
- Attitudinale eindtermen

Bij de implementatie van de onderwijsdoelen in kwestie moeten volgende bepalingen in acht worden genomen.

1° Onderwijsdoelen zijn te bereiken op populatieniveau, met uitzondering van:
a) eindtermen basisgeletterdheid die door elke individuele leerling moeten worden bereikt; ze worden aangeduid met de code "BG";

- b) uitbreidingsdoelen Nederlands die door een bepaald segment van de populatie moeten worden bereikt; ze worden aangeduid met de code "UD";
- c) bepaalde attitudinale eindtermen die na te streven zijn; ze worden aangeduid met het symbool "°";
- d) de eventuele affectieve dimensie van onderwijsdoelen die na te streven is; de affectieve dimensie wordt aangeduid met het symbool "°".

2° Tenzij expliciet anders vermeld, moet een onderwijsdoel door de leerling zelfstandig worden gerealiseerd.

3° Eindtermen die transversaal zijn en als dusdanig worden aangeduid in de sleutelcompetenties 'Competenties op het vlak van lichamelijk, geestelijk en emotioneel bewustzijn en op het vlak van lichamelijke, geestelijke en emotionele gezondheid', 'Burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven' en 'Cultureel bewustzijn en culturele expressie', worden gerealiseerd in samenhang met inhoudelijke eindtermen van meerdere sleutelcompetenties.

4° Attitudinale eindtermen zijn minimumdoelen die omschrijven welke houdingen wenselijk worden geacht voor een bepaalde leerlingenpopulatie. Elke school heeft de maatschappelijke opdracht om de attitudinale eindtermen bij de leerlingenpopulatie na te streven.

Art. 4. In bijlage 1, die bij dit decreet is gevoegd, gaan de onderwijsdoelen voor het eerste leerjaar A en het tweede leerjaar A.

In bijlage 2, die bij dit decreet is gevoegd, gaan de onderwijsdoelen voor het eerste leerjaar B en het tweede leerjaar B.

Art. 5. De onderwijsdoelen treden in werking:

1° in het eerste leerjaar A en het eerste leerjaar B: op 1 september 2019;

2° in het tweede leerjaar A en het tweede leerjaar B: op 1 september 2020.

Brussel,

De minister-president van de Vlaamse Regering,

Geert BOURGEOIS

De Vlaamse minister van Onderwijs,

Hilde CREVITS

Bijlage 1 – eindtermen, eindtermen basisgeletterdheid en uitbreidingsdoelen Nederlands voor het eerste leerjaar A en het tweede leerjaar A

De onderstaande teksten zijn in hun globaliteit de eindtermen die conform de Codex Secundair Onderwijs, wat onderwijsdoelen betreft, letterlijk worden opgenomen in de leerplannen.

EINDTERMEN EERSTE GRAAD A-STROOM

1. Competenties op het vlak van lichamelijk, geestelijk en emotioneel bewustzijn/gezondheid

Eindtermen

Een gezonde levensstijl opbouwen, onderhouden en versterken.

1.1 De leerlingen verklaren het belang van een gezonde levensstijl.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Lichaams-, hand- en mondhygiëne
- Risicofactoren en preventieve maatregelen m.b.t. hygiëne, voeding en actieve levensstijl

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

1.2 De leerlingen stellen gezondheidsbevorderend gedrag binnen de schoolse context vanuit inzicht in het belang van preventie en mogelijke risicofactoren.

Met inbegrip van kennis

* Procedurele kennis

- Strategieën om een gezonde levensstijl op het vlak van persoonlijke hygiëne te realiseren
- Strategieën om een gezonde levensstijl op het vlak van voeding te realiseren
- Strategieën om een gezonde levensstijl m.b.t. beweging te ontwikkelen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

1.3 De leerlingen passen technieken voor een correcte lichaamshouding en voor ergonomische principes toe.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis:

- Ergonomische principes

* Procedurele kennis:

- Technieken om principes van manutentie, staan, zitten en rughygiëne toe te passen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid uitvoeren na instructie of uit het geheugen: de meest essentiële elementen van de beweging/handeling zijn aanwezig, maar nog niet consequent

1.4 De leerlingen lichten de technieken voor eerste hulp bij ongevallen en noodsituaties toe.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Basisstappen EHBO zoals de vier stappen van eerste hulp (volgens geldende richtlijnen)
- Kenmerken, risicofactoren en theorie van de technieken bij volgende ongevallen: verstuiking, wonde, bloedneus, brandwonde
- Kenmerken, risicofactoren en theorie van de technieken bij volgende noodsituaties: verdrinking, verstikking, hart- en ademhalingsstilstand

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

1.5 De leerlingen passen technieken voor eerste hulp bij ongevallen in een gesimuleerde leeromgeving toe.

Met inbegrip van kennis

* Procedurele kennis:

- Technieken en hulpmiddelen om eerste hulp bij volgende ongevallen toe te passen: verstuiking, bloedneus, wonde, brandwonde (volgens geldende richtlijnen)

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid uitvoeren na instructie of uit het geheugen: de meest essentiële elementen van de beweging/handeling zijn aanwezig, maar nog niet consequent

1.6 De leerlingen onderscheiden effecten van mogelijke verslavende middelen en handelingen op zichzelf en hun directe omgeving.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis:

- Verslaving: ontstaan verslaving en factoren die verslaving bepalen
- Mogelijke verslavende middelen zoals suiker, drugs, rookwaren, alcohol, medicatie
- Mogelijke verslavende handelingen zoals gebruik van sociale media, games, virtuele realiteit, gokken
- Positieve en negatieve effecten van mogelijke verslavende middelen en handelingen op het fysiek en mentaal welbevinden
- Gradaties van verslaving

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

1.7 De leerlingen verklaren mentale en lichamelijke ontwikkelingen binnen de puberteit.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis:

- Morfologische ontwikkelingen binnen de puberteit
- Gepercipieerd lichaamsbeeld versus ideaalbeeld
- Seksuele oriëntatie, identiteit en gender

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

1.8 De leerlingen beschrijven hoe om te gaan met relationele en seksuele gezondheid en integriteit.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Seksueel en relationeel gedrag, met aandacht voor toestemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid, passend bij de leeftijd, passend in de context, zelfrespect
- Relationele en seksuele ontwikkeling en beleving
- Organisaties voor informatie en hulpverlening
- Vruchtbaarheid, anticonceptie, preventie van SOA's

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie - beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

Een fysiek actieve levensstijl opbouwen, onderhouden en versterken

1.9 De leerlingen voeren, conform de bewegingsnorm en rekening houdend met hun eigen fysieke capaciteiten, op veilige wijze bewegingen en activiteiten uit in verschillende omgevingen met nadruk op plezier in beweging en sport.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Kenmerken van het eigen kunnen op het vlak van beweging: kracht, lenigheid, uithouding, snelheid, coördinatie en evenwicht (KLUSCE)
- Bewegingsnormen op basis van actuele wetenschappelijke inzichten, zoals de bewegingsdriehoek
- Preventieve waarden en risico's van beweging, zoals een veilige bewegingsomgeving, topsport, gezondheid, core-stability

* Procedurele kennis

- Technieken van bewegingsleer, zoals balanceren, wentelen, springen, rollen, klauteren, klimmen, ritmisch bewegen, lopen, vangen, werpen, terugslaan, vallen, mee- en tegengaan in beweging, ...
- Technieken om eenvoudige, complexe en samengestelde bewegingen uit te voeren
- Technieken om eigen fysieke doelen te stellen vanuit een groeiperspectief

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid uitvoeren na instructie of uit het geheugen: de meest essentiële elementen van de beweging/handeling zijn aanwezig, maar nog niet consequent

1.10 De leerlingen passen basis tactieken toe in verschillende spelvormen en binnen elke groep van sporten.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Rollen in spel en sport, zoals beoefenaar, coach, scheidsrechter, ...
- Regels van verschillende individuele en ploegsporten, terugslagsporten, dansante sporten

* Procedurele kennis

- Basis van spel- en sporttactieken binnen elke groep van sporten: individuele en ploegsporten, terugslagsporten en dansante sporten

Met inbegrip dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid uitvoeren na instructie of uit het geheugen: de meest essentiële elementen van de beweging/handeling zijn aanwezig, maar nog niet consequent

1.11 De leerlingen aanvaarden winst en verlies in beweging en sport.^o
(attitudinaal)

1.12 De leerlingen hanteren principes van fairplay en teamspirit met nadruk op plezier in beweging en sport.

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Principes van fairplay en teamspirit
- * Procedurele kennis
- Strategieën om fairplay en teamspirit te bevorderen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

Een veilige levensstijl realiseren door het correct inschatten van risicofactoren

1.13 De leerlingen verplaatsen zich veilig als voetganger en fietser in het verkeer in het kader van schoolse activiteiten. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
- Verkeersregels voor voetgangers en fietsers
- * Conceptuele kennis:
- Risicofactoren voor voetgangers en fietsers
- * Procedurele kennis:
- Strategieën om veilig te handelen in verkeerssituaties zoals veilig oversteken, correcte plaats op de weg innemen, rekening houden met blinde hoek, snelheid gemotoriseerde voertuigen inschatten en fietscontrole

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid in een andere vorm toepassen en integreren met andere kennis en vaardigheden. Essentiële elementen van de beweging/handeling zijn meestal aanwezig

1.14 De leerlingen handelen veilig in een schoolse context. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
- Veiligheidsvoorschriften en -procedures
- * Conceptuele kennis
- Risicofactoren
- * Procedurele kennis
- Strategieën om veilig te handelen in een schoolse context zoals veilig gebruik gereedschappen en materialen, handelingen tijdens noodsituatie, gebruik van openbaar vervoer

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de

balans tussen conflicterende aspecten

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid uitvoeren na instructie of uit het geheugen: de meest essentiële elementen van de beweging/handeling zijn aanwezig, maar nog niet consequent

Het mentaal welbevinden opbouwen, onderhouden en versterken.

1.15 De leerlingen verwoorden met behulp van richtvragen welke gebeurtenissen hen zelfvertrouwen geven en welke gebeurtenissen hen onzeker maken in het kader van hun welbevinden. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Zelfbeeld

- Zelfvertrouwen

* Metacognitieve kennis:

- Zelfkennis aangaande gebeurtenissen die zelfvertrouwen geven of onzekerheid geven

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

1.16 De leerlingen uiten hun gevoelens respectvol.^o (transversaal - attitudinaal)

1.17 De leerlingen benoemen met behulp van richtvragen bij een gebeurtenis hun gedachten, gevoelens en gedrag en de gevolgen van die gebeurtenis voor zichzelf. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- De samenhang tussen een gebeurtenis en gedachten, gevoelens, gedrag en de gevolgen van die gebeurtenis voor zichzelf

- Gevoelens en hun functie

- Verbaal en non-verbaal gedrag

- Fysieke en mentale grenzen

* Metacognitieve kennis

- Eigen gedachten, gevoelens en gedrag

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

1.18 De leerlingen zoeken hulp in het geval van intra- en interpersoonlijke problemen.^o (transversaal - attitudinaal)

1.19 De leerlingen geven aan waar ze hulp kunnen vinden in geval van intra- en interpersoonlijke problemen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis:

- Personen en organisaties die eerstelijns hulp bieden zoals leerlingenbegeleiding, JAC, huisarts, AWEL

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

2. Competenties in het Nederlands

Eindtermen

De eindtermen onder de sleutelcompetenties 'Leercompetenties met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeembenken, informatieverwerking en samenwerken', 'Digitale competentie en mediawijsheid' met uitzondering van eindtermen 4.3 en 4.4, 'Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties' en 'Sociaal-relatieve competenties' maken integraal deel uit van de sleutelcompetentie 'Competenties in het Nederlands'.

Het Nederlands receptief, productief en interactief, zowel mondeling als schriftelijk gebruiken als communicatiemiddel in relevante situaties.

2.1 De leerlingen zijn gemotiveerd voor taal m.i.v. cultuur, lezen, spreken, schrijven, luisteren en inzicht in het taalsysteem.^o (attitudinaal)

2.2 De leerlingen bepalen het onderwerp en de globale inhoud van geschreven en gesproken teksten in functie van doelgerichte informatieverwerking en communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Woordenschat: frequente woorden, eenvoudig figuurlijk taalgebruik

* Conceptuele kennis

- Tekststructuur, titels, benadrukte woorden, lay-out, afbeeldingen, structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijzwoorden)

* Procedurele kennis

- Strategieën: tekststructuur gebruiken, structuuraanduiders gebruiken, titels en benadrukte woorden herkennen, rekening houden met lees- en luisterdoel, voorkennis activeren, visuele ondersteunende elementen gebruiken, inhoud voorspellen, vragen stellen, tussentijds samenvatten, talige hulpmiddelen gebruiken, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap

- Functioneel gebruik van elementen uit eindterm 2.9

Met inbegrip van tekstkenmerken

* Eenvoudige, herkenbare structuur, expliciet aangegeven bij teksten met minder samenhang

* Lage tot gemiddelde informatiedichtheid

* Voornamelijk Standaardnederlands, eenvoudig figuurlijk taalgebruik, voornamelijk frequente woorden

* Grote samenhang

* Concrete inhoud

* Eenvoudige zinsbouw

* Tekstsoorten: informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief, narratief (bijkomend voor schriftelijke receptie)

* Duidelijke lay-out

(bijkomend voor mondelinge receptie)

* Normaal spreektempo

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

2.3 De leerlingen bepalen wat de hoofdgedachte en de hoofdpunten zijn in geschreven en gesproken teksten in functie van doelgerichte informatieverwerking en communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Woordenschat: frequente woorden, eenvoudig figuurlijk taalgebruik

* Conceptuele kennis

- Tekststructuur, titels, benadrukte woorden, lay-out, afbeeldingen, structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijswoorden)
- * Procedurele kennis
- Strategieën: tekststructuur, structuuraanduiders, titels en benadrukte woorden herkennen, rekening houden met lees- en luisterdoel, voorkennis activeren, visuele ondersteunende elementen gebruiken, inhoud voorspellen, vragen stellen, tussentijds samenvatten, talige hulpmiddelen gebruiken, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap, hoofd- en bijzaken onderscheiden, de gedachtegang reconstrueren
- Functioneel gebruik van elementen uit eindterm 2.9

Met inbegrip van tekstkenmerken

- * Eenvoudige, herkenbare structuur, expliciet aangegeven bij teksten met minder samenhang
- * Lage tot gemiddelde informatiedichtheid
- * Voornamelijk Standaardnederlands, eenvoudig figuurlijk taalgebruik, voornamelijk frequente woorden
- * Grote samenhang
- * Concrete inhoud
- * Eenvoudige zinsbouw
- * Tekstsoorten: informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief, narratief (bijkomend voor schriftelijke receptie)
- * Duidelijke lay-out (bijkomend voor mondelinge receptie)
- * Normaal spreektempo

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

2.4 De leerlingen selecteren relevante informatie in geschreven en gesproken teksten in functie van doelgerichte informatieverwerking en communicatie.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
- Woordenschat: frequente woorden, eenvoudig figuurlijk taalgebruik
- * Conceptuele kennis
- Tekststructuur, titels, benadrukte woorden, lay-out, afbeeldingen, structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijswoorden)
- * Procedurele kennis
- Strategieën: tekststructuur, structuuraanduiders, titels en benadrukte woorden herkennen, rekening houden met lees- en luisterdoel, voorkennis activeren, visuele ondersteunende elementen gebruiken, inhoud voorspellen, vragen stellen, talige hulpmiddelen gebruiken, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap
- Functioneel gebruik van elementen uit eindterm 2.9

Met inbegrip van tekstkenmerken

- * Eenvoudige, herkenbare structuur, expliciet aangegeven bij teksten met minder samenhang
- * Lage tot gemiddelde informatiedichtheid
- * Voornamelijk Standaardnederlands, eenvoudig figuurlijk taalgebruik, voornamelijk frequente woorden
- * Grote samenhang
- * Concrete inhoud
- * Eenvoudige zinsbouw
- * Tekstsoorten: informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief, narratief (bijkomend voor schriftelijke receptie)
- * Duidelijke lay-out

(bijkomend voor mondelinge receptie)

* Normaal spreektempo

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

2.5 De leerlingen nemen eenvoudige notities bij het lezen en beluisteren van teksten in functie van doelgerichte informatieverwerking en communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Woordenschat: frequente woorden, eenvoudig figuurlijk taalgebruik

* Conceptuele kennis

- Tekststructuur, titels, benadrukte woorden, notities, lay-out, afbeeldingen, structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijswaarden)

* Procedurele kennis

- Strategieën: tekststructuur, structuuraanduiders, titels en benadrukte woorden herkennen, afkortingen, symbolen en telegramstijl gebruiken, rekening houden met lees- en luisterdoel, voorkennis activeren, visuele ondersteunende elementen gebruiken, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap

- Functioneel gebruik van elementen uit eindterm 2.9

Met inbegrip van kenmerken beluisterde en gelezen teksten

* Eenvoudige, herkenbare, expliciet aangegeven structuur

* Lage tot gemiddelde informatiedichtheid

* Voornamelijk Standaardnederlands, eenvoudig figuurlijk taalgebruik, voornamelijk frequente woorden

* Grote samenhang

* Concrete inhoud

* Eenvoudige zinsbouw

* Tekstsoorten: informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief, narratief

(bijkomend voor schriftelijke receptie)

* Duidelijke lay-out

(bijkomend voor mondelinge receptie)

* Normaal spreektempo

Met inbegrip van kenmerken notities

* De notities zijn gerelateerd aan de inhoud van de beluisterde of gelezen teksten

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

2.6 De leerlingen produceren schriftelijke en mondelinge teksten in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Woordenschat: frequente woorden, eenvoudig figuurlijk taalgebruik

* Conceptuele kennis

- Tekststructuur, titels, benadrukte woorden, lay-out, afbeeldingen, structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijswaarden)

- Taalgedragsconventies en registers

- Effecten van non-verbaal gedrag (mondelinge productie)

* Procedurele kennis

- Strategieën: tekststructuur, lay-out, structuuraanduiders, titels en benadrukte woorden gebruiken, rekening houden met spreek- en schrijfdoel, voorkennis activeren, rekening houden met ontvanger (zoals het gepast inzetten van lichaamstaal), talige hulpmiddelen gebruiken

- Gebruik van taalgedragsconventies en registers

- Functioneel gebruik van elementen uit eindterm 2.9

Met inbegrip van tekstkenmerken

- * Eenvoudige, herkenbare tekststructuur
- * Redelijk herkenbare samenhang
- * Concrete inhoud
- * Gepast register (afgestemd op doel en doelpubliek)
- * Tekstsoorten: informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief, narratief (bijkomend voor schriftelijke productie)
- * Verzorgd taalgebruik met aandacht voor woordkeuze, spelling, zinsbouw, interpunctie, Standaardnederlands, helderheid, adequaatheid, vormcorrectheid en vlotheid
- * Verzorgde, gepaste lay-out (bijkomend voor mondelinge productie)
- * Verzorgd taalgebruik met aandacht voor uitspraak, woordkeuze, zinsbouw, Standaardnederlands, helderheid, adequaatheid, correctheid en vlotheid
- * Gepaste, niet-storende lichaamstaal

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

2.7 De leerlingen drukken zich op een creatieve manier uit.

Met inbegrip van kennis

- * Procedurele kennis
- Eenvoudige technieken om creatief met taal om te gaan zoals lay-out, rijm en ritme

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

2.8 De leerlingen nemen deel aan schriftelijke en mondelinge interactie in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
- Zie opsomming bij eindtermen 2.2 t.e.m. 2.4 en eindterm 2.6
- * Conceptuele kennis
- Zie opsomming bij eindtermen 2.2 t.e.m. 2.4 en eindterm 2.6
- * Procedurele kennis
- Strategieën (bijkomend t.o.v. de strategieën opgesomd bij eindtermen 2.2 t.e.m. 2.4 en eindterm 2.6): rekening houden met doel interactie, inspelen op wat de ander zegt of schrijft, de ander laten uitspreken, op een gepaste manier het woord vragen of nemen, elementen van lichaamstaal en intonatie herkennen en zelf inzetten, het register afstemmen op de gesprekspartner/correspondent
- Zie opsomming bij eindtermen 2.2 t.e.m. 2.4 en eindterm 2.6

Met inbegrip van tekstkenmerken

- * Zie opsomming bij eindtermen 2.2 t.e.m. 2.4 en eindterm 2.6

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

Kenmerken en principes van het Nederlands begrijpen om ze in te zetten bij het communiceren.

2.9 De leerlingen gebruiken het inzicht in de belangrijkste regels en kenmerken van het Standaardnederlands als taalsysteem ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis

- Samenstellingen en afleidingen: voorvoegsel, achtervoegsel, meervoud/enkelvoud, verkleinwoord, stam, uitgang
- Werkwoordstijden: onvoltooid tegenwoordige tijd, voltooid tegenwoordige tijd, onvoltooid verleden tijd, voltooid verleden tijd, onvoltooid toekomstige tijd
- Woordsoorten: zelfstandig naamwoord, bijvoeglijk naamwoord, werkwoord, voornaamwoord (zelfstandig, bijvoeglijk, wederkerend, wederkerig, onbepaald, persoonlijk, bezittelijk, betrekkelijk, aanwijzend, vragend), lidwoord (bepaald, onbepaald, ontkennend), voegwoord, voorzetsel, telwoord (bepaald, onbepaald, hoofdtelwoord, rangtelwoord), bijwoord, tussenwerpsel
- Zinsdelen: onderwerp, persoonsvorm, gezegde, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp, voorzetselvoorwerp, handelend voorwerp, bijwoordelijke bepaling
- Zinsoorten: ontkennende/bevestigende zinnen, mededelende/vragende/bevelende/uitroepende zinnen, actieve en passieve zinnen, enkelvoudige en samengestelde zinnen (onderschikking en nevenschikking)
- Betekenisrelaties: synoniem, homoniem, letterlijk/figuurlijk
- Beeldspraak en vergelijking
- * Conceptuele kennis
- Onderscheid klank- en schriftbeeld
- Samenstellingen en afleidingen: voorvoegsel, achtervoegsel, meervoud/enkelvoud, verkleinwoord, stam, uitgang
- Werkwoordstijden: onvoltooid tegenwoordige tijd, voltooid tegenwoordige tijd, onvoltooid verleden tijd, voltooid verleden tijd, onvoltooid toekomstige tijd
- Woordsoorten: zelfstandig naamwoord, bijvoeglijk naamwoord, werkwoord, voornaamwoord (zelfstandig, bijvoeglijk, wederkerend, wederkerig, onbepaald, persoonlijk, bezittelijk, betrekkelijk, aanwijzend, vragend), lidwoord (bepaald, onbepaald, ontkennend), voegwoord, voorzetsel, telwoord (bepaald, onbepaald, hoofdtelwoord, rangtelwoord), bijwoord, tussenwerpsel
- Zinsdelen: onderwerp, persoonsvorm, gezegde, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp, voorzetselvoorwerp, handelend voorwerp, bijwoordelijke bepaling
- Zinsoorten: ontkennende/bevestigende zinnen, mededelende/vragende/bevelende/uitroepende zinnen, actieve en passieve zinnen, enkelvoudige en samengestelde zinnen (onderschikking en nevenschikking)
- Betekenisrelaties: synoniem, homoniem, letterlijk/figuurlijk
- Beeldspraak en vergelijking
- * Procedurele kennis
- Spelling van woorden met vast woordbeeld: klankzuivere woorden en hoogfrequente niet-klankzuivere woorden
- Spelling van woorden met veranderlijk woordbeeld: werkwoorden, klinker in open/gesloten lettergreep, verdubbeling medeklinker, niet-klankzuivere eindletter
- Hoofdletters
- Interpunctietekens: punt, komma, vraagteken, uitroepteken, dubbele punt, spatie, aanhalingsteken
- Congruentie
- Diakritische tekens: trema, koppelteken en apostrof
- Uitspraaktekens zoals accenttekens

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

2.10 De leerlingen gebruiken kenmerken, mogelijkheden en principes van het Standaardnederlands als communicatiemiddel in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Tekststructuur

- Communicatiemodel: zender, boodschap, ontvanger, kanaal, context, doel

- Taalhandelingen zoals beweren, meedelen, beloven, om informatie vragen,

verzoeken, zich verontschuldigen, waarschuwen, groeten, bedanken

- Taalgedragsconventies en registers
- Overeenkomsten en verschillen tussen standaardtaal, regionale en sociale taalvariëteiten in het Nederlands
- * Procedurele kennis
- Gebruik van tekststructuur
- Gebruik van communicatiemodel: zender, boodschap, ontvanger, kanaal, context, doel
- Gebruik van taalhandelingen zoals beweren, meedelen, beloven, om informatie vragen, verzoeken, zich verontschuldigen, waarschuwen, groeten, bedanken
- Gebruik van taalgedragsconventies en registers
- Gebruik van compenserende strategieën bij falende communicatie

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Inzicht hebben in taal, in het bijzonder het Nederlands, als exponent en deel van een cultuur en een maatschappij.

2.11 De leerlingen gaan respectvol om met overeenkomsten en verschillen in taaluitingen, taalvariëteiten en talen.^o (attitudinaal)

2.12 De leerlingen onderscheiden overeenkomsten en verschillen in taaluitingen, taalvariëteiten en talen.

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Taalgedragsconventies en registers
- Overeenkomsten en verschillen tussen standaardtaal, regionale en sociale taalvariëteiten in het Nederlands
- Overeenkomsten en verschillen tussen talen
- Stereotypering

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Literatuur in het Nederlands beleven.

2.13 De leerlingen verwoorden hun gedachten en gevoelens bij het lezen en beluisteren van fictionele teksten met een literaire inslag met ondersteuning van elementaire literaire en narratieve concepten.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
- Onderscheid fictie en non-fictie
- Artistiek-literaire teksten
- Personages, verhaallijn, tijd, ruimte
- Functioneel gebruik van elementen uit eindtermen 2.2 t.e.m. 2.4 en eindterm 2.6

2.6

- * Conceptuele kennis
- Onderscheid fictie en non-fictie
- Artistiek-literaire teksten
- Personages, verhaallijn, tijd, ruimte
- Functioneel gebruik van elementen uit eindtermen 2.2 t.e.m. 2.4 en eindterm 2.6

2.6

- * Procedurele kennis
- Functioneel gebruik van elementen uit eindtermen 2.2 t.e.m. 2.4 en eindterm 2.6

2.6

- * Metacognitieve kennis
- Eigen gedachten en gevoelens

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën ...

Eindtermen basisgeletterdheid

Het Nederlands receptief, productief en interactief, zowel mondeling als schriftelijk gebruiken als communicatiemiddel in relevante situaties.

BG 2.1 De leerling haalt het onderwerp en relevante informatie uit geschreven en gesproken niet-fictionele teksten in functie van doelgerichte informatieverwerking en communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Woordenschat: frequente woorden, heel eenvoudig figuurlijk taalgebruik

* Conceptuele kennis

- Tekststructuur, titels

* Procedurele kennis

- Strategieën: tekststructuur en titels herkennen, rekening houden met lees- en luisterdoel, voorkennis activeren, visuele ondersteunende elementen gebruiken, vragen stellen, talige hulpmiddelen gebruiken, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap

Met inbegrip van tekstkenmerken

* Eenvoudige, herkenbare, expliciet aangegeven structuur

* Lage informatiedichtheid

* Voornamelijk Standaardnederlands, heel eenvoudig figuurlijk taalgebruik, voornamelijk frequente woorden

* Grote samenhang

* Concrete en herkenbare inhoud

* Eenvoudige zinsbouw

* Tekstsoorten: informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief, narratief (bijkomend voor schriftelijke receptie)

* Duidelijke lay-out

(bijkomend voor mondelinge receptie)

* Laag tot normaal spreektempo

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

BG 2.2 De leerling produceert schriftelijke en mondelinge teksten in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Woordenschat: frequente woorden, heel eenvoudig figuurlijk taalgebruik

* Conceptuele kennis

- Taalgedragsconventies en registers

- Effecten van non-verbaal gedrag

* Procedurele kennis

- Strategieën: rekening houden met spreek- en schrijfdoel, voorkennis activeren, rekening houden met ontvanger, talige hulpmiddelen gebruiken

- Gebruik van taalgedragsconventies en registers

- Spelling van frequente woorden

- Uitspraak van hoogfrequente klanken en klankencombinaties

- Gebruik van eenvoudige grammaticale constructies en zinspatronen (zoals meervoud, volgorde van persoonsvorm en onderwerp in een hoofdzin)

Met inbegrip van tekstkenmerken

* Eenvoudige tekststructuur

- * Redelijk herkenbare samenhang
- * Concrete inhoud
- * Tekstsoorten: informatief, opiniërend, prescriptief
- * Uitspraak, woordkeuze, zinsbouw, spelling, register en lichaamstaal mogen enkel afwijken zolang ze het overbrengen van de boodschap niet in de weg staan

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

BG 2.3 De leerling neemt deel aan mondelinge en schriftelijke interactie in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
  - Zie opsomming bij eindtermen BG 2.1 en BG 2.2
- * Conceptuele kennis
  - Zie opsomming bij eindtermen BG 2.1 en BG 2.2
- * Procedurele kennis
  - Strategieën: inspelen op wat de ander zegt of schrijft, de ander laten uitspreken, op een gepaste manier het woord vragen of nemen, elementen van lichaamstaal en intonatie herkennen en zelf inzetten, het register afstemmen op de gesprekspartner/correspondent zodat de interactie mogelijk blijft, talige hulpmiddelen gebruiken, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap

Met inbegrip van tekstkenmerken

- * Zie opsomming bij eindtermen BG 2.1 en BG 2.2

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

Uitbreidingsdoelen

Het Nederlands receptief, productief en interactief, zowel mondeling als schriftelijk gebruiken als communicatiemiddel in relevante situaties.

UD 2.1 De leerlingen zijn gemotiveerd voor taal m.i.v. cultuur, lezen, spreken, schrijven, luisteren en inzicht in het taalsysteem.^o (attitudinaal)

UD 2.2 De leerlingen bepalen het onderwerp en de globale inhoud van geschreven en gesproken teksten in functie van doelgerichte informatieverwerking en communicatie.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
  - Woordenschat: frequente woorden, eenvoudig figuurlijk taalgebruik
- * Conceptuele kennis
  - Tekststructuur, titels, benadrukte woorden, lay-out, afbeeldingen, structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijswoorden)
- * Procedurele kennis
  - Strategieën: tekststructuur, structuuraanduiders, titels en benadrukte woorden herkennen, rekening houden met lees- en luisterdoel, voorkennis activeren, visuele ondersteunende elementen gebruiken, inhoud voorspellen, vragen stellen, tussentijds samenvatten, talige hulpmiddelen gebruiken, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap
  - Bepalen van de geschikte strategieën
  - Functioneel gebruik van elementen uit UD 2.9

Met inbegrip van tekstkenmerken

- * Vrij complexe structuur maar een duidelijke samenhang

- * Gemiddelde tot vrij hoge informatiedichtheid
- * Voornamelijk Standaardnederlands, eenvoudig figuurlijk taalgebruik, frequente woorden en een beperkt aantal laagfrequente woorden
- * Grote samenhang
- * Concrete inhoud
- * Eenvoudige tot vrij complexe zinsbouw
- * Tekstsoorten: informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief, narratief (bijkomend voor schriftelijke receptie)
- * Duidelijke lay-out (bijkomend voor mondelinge receptie)
- * Normaal spreektempo

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

UD 2.3 De leerlingen bepalen wat de hoofdgedachte en de hoofdpunten zijn in geschreven en gesproken teksten in functie van doelgerichte informatieverwerking en communicatie.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
  - Woordenschat: frequente woorden, eenvoudig figuurlijk taalgebruik
- * Conceptuele kennis
  - Tekststructuur, titels, benadrukte woorden, lay-out, afbeeldingen, structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijswaarden)
- * Procedurele kennis
  - Strategieën: tekststructuur, structuuraanduiders, titels en benadrukte woorden herkennen, rekening houden met lees- en luisterdoel, voorkennis activeren, visuele ondersteunende elementen gebruiken, inhoud voorspellen, vragen stellen, tussentijds samenvatten, talige hulpmiddelen gebruiken, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap, hoofd- en bijzaken onderscheiden, gedachtegang reconstrueren
  - Bepalen van de geschikte strategieën
  - Functioneel gebruik van elementen uit UD 2.9

Met inbegrip van tekstkenmerken

- * Vrij complexe structuur maar een duidelijke samenhang
- * Gemiddelde tot vrij hoge informatiedichtheid
- * Voornamelijk Standaardnederlands, eenvoudig figuurlijk taalgebruik, frequente woorden en een beperkt aantal laagfrequente woorden
- * Grote samenhang
- * Concrete inhoud
- * Eenvoudige tot vrij complexe zinsbouw
- * Tekstsoorten: informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief, narratief (bijkomend voor schriftelijke receptie)
- * Duidelijke lay-out (bijkomend voor mondelinge receptie)
- * Normaal spreektempo

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

UD 2.4 De leerlingen selecteren relevante informatie in geschreven en gesproken teksten in functie van doelgerichte informatieverwerking en communicatie.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
  - Woordenschat: frequente woorden, eenvoudig figuurlijk taalgebruik
- * Conceptuele kennis
  - Tekststructuur, titels, benadrukte woorden, lay-out, afbeeldingen,

structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijswaarden)

* Procedurele kennis

- Strategieën: tekststructuur, structuuraanduiders, titels en benadrukte woorden herkennen, rekening houden met lees- en luisterdoel, voorkennis activeren, visuele ondersteunende elementen gebruiken, inhoud voorspellen, vragen stellen, talige hulpmiddelen gebruiken, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap
- Bepalen van de geschikte strategieën
- Functioneel gebruik van elementen uit UD 2.9

Met inbegrip van tekstkenmerken

* Vrij complexe structuur maar een duidelijke samenhang

* Gemiddelde tot vrij hoge informatiedichtheid

* Voornamelijk Standaardnederlands, eenvoudig figuurlijk taalgebruik, frequente woorden en een beperkt aantal laagfrequente woorden

* Grote samenhang

* Concrete inhoud

* Eenvoudige tot vrij complexe zinsbouw

* Tekstsoorten: informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief, narratief

(bijkomend voor schriftelijke receptie)

* Duidelijke lay-out

(bijkomend voor mondelinge receptie)

* Normaal spreektempo

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

UD 2.5 De leerlingen nemen eenvoudige notities bij het lezen en beluisteren van teksten in functie van doelgerichte informatieverwerking en communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Woordenschat: frequente woorden, eenvoudig figuurlijk taalgebruik

* Conceptuele kennis

- Tekststructuur, titels, benadrukte woorden, lay-out, afbeeldingen, structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijswaarden)

* Procedurele kennis

- Strategieën: tekststructuur, structuuraanduiders, titels en benadrukte woorden herkennen, afkortingen, symbolen en telegramstijl gebruiken, rekening houden met lees- en luisterdoel, voorkennis activeren, visuele ondersteunende elementen gebruiken, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap

- Bepalen van de geschikte strategieën

- Functioneel gebruik van elementen uit UD 2.9

Met inbegrip van kenmerken beluisterde en gelezen teksten

* Vrij complexe structuur maar een duidelijke samenhang

* Gemiddelde tot vrij hoge informatiedichtheid

* Voornamelijk Standaardnederlands, eenvoudig figuurlijk taalgebruik, voornamelijk frequente woorden en een beperkt aantal laagfrequente woorden

* Grote samenhang

* Concrete inhoud

* Eenvoudige tot vrij complexe zinsbouw

* Tekstsoorten: informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief, narratief

(bijkomend voor schriftelijke receptie)

* Duidelijke lay-out

(bijkomend voor mondelinge receptie)

* Normaal spreektempo

Met inbegrip van kenmerken notities

* De notities weerspiegelen de inhoud van de beluisterde of gelezen teksten

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

UD 2.6 De leerlingen produceren schriftelijke en mondelinge teksten in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Woordenschat: frequente woorden, eenvoudig figuurlijk taalgebruik

* Conceptuele kennis

- Tekststructuur, titels, benadrukte woorden, lay-out, afbeeldingen, structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijzwoorden)

- Taalgedragsconventies en registers

- Effecten van non-verbaal gedrag (mondelinge productie)

* Procedurele kennis

- Strategieën: tekststructuur, lay-out, structuuraanduiders, titels en benadrukte woorden gebruiken, rekening houden met spreek- en schrijfdoel, voorkennis activeren, rekening houden met ontvanger (zoals het gepast inzetten van lichaamstaal), talige hulpmiddelen gebruiken

- Gebruik van taalgedragsconventies en registers

- Bepalen van de geschikte strategieën

- Functioneel gebruik van elementen uit UD 2.9

Met inbegrip van tekstkenmerken

* Herkenbare, iets complexere tekststructuur

* Herkenbare samenhang, duidelijke opbouw

* Concrete inhoud

* Gepast register (afgestemd op doel en doelpubliek)

* Tekstsoorten: informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief, narratief (bijkomend voor schriftelijke productie)

* Verzorgd taalgebruik met aandacht voor woordkeuze, spelling, zinsbouw, interpunctie, Standaardnederlands, helderheid, adequaatheid, correctheid en vlotheid

* Verzorgde, gepaste lay-out

(bijkomend voor mondelinge productie)

* Verzorgd taalgebruik met aandacht voor uitspraak, woordkeuze, zinsbouw, Standaardnederlands, helderheid, adequaatheid, correctheid en vlotheid

* Gepaste, niet-storende lichaamstaal

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

UD 2.7 De leerlingen drukken zich op een creatieve manier uit.

Met inbegrip van kennis

* Procedurele kennis

- Technieken om creatief met taal om te gaan: stijlfiguren (zoals begin- en eindrijm, hyperbool, herhaling, variatie), lay-out, beeldspraak, ritme

Met inbegrip van dimensie eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

UD 2.8 De leerlingen nemen deel aan schriftelijke en mondelinge interactie in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Zie opsomming bij UD 2.2 t.e.m. UD 2.4 en UD 2.6
- * Conceptuele kennis
- Zie opsomming bij UD 2.2 t.e.m. UD 2.4 en UD 2.6
- * Procedurele kennis
- Strategieën (bijkomend t.o.v. de strategieën opgesomd bij UD 2.2 t.e.m. UD 2.4 en UD 2.6): rekening houden met doel interactie, inspelen op wat de ander zegt of schrijft, de ander laten uitspreken, op een gepaste manier het woord vragen of nemen, elementen van lichaamstaal en intonatie herkennen en zelf inzetten, het register afstemmen op de gesprekspartner/correspondent
- Bepalen van de geschikte strategieën
- Zie opsomming bij UD 2.2 t.e.m. UD 2.4 en UD 2.6

Met inbegrip van tekstkenmerken

- * Zie opsomming bij UD 2.2 t.e.m. UD 2.4 en UD 2.6

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

Kenmerken en principes van het Nederlands begrijpen om ze in te zetten bij het communiceren.

UD 2.9 De leerlingen gebruiken het inzicht in de belangrijkste regels en kenmerken van het Standaardnederlands als taalsysteem ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis

- Samenstellingen en afleidingen: voorvoegsel, achtervoegsel, meervoud/enkelvoud, verkleinwoord, stam, uitgang
- Werkwoordstijden: onvoltooid tegenwoordige tijd, voltooid tegenwoordige tijd, onvoltooid verleden tijd, voltooid verleden tijd, onvoltooid toekomstige tijd
- Woordsoorten: zelfstandig naamwoord, bijvoeglijk naamwoord, werkwoord, voornaamwoord (zelfstandig, bijvoeglijk, wederkerend, wederkerig, onbepaald, persoonlijk, bezittelijk, betrekkelijk, aanwijzend, vragend), lidwoord (bepaald, onbepaald, ontkennend), voegwoord, voorzetsel, telwoord (bepaald, onbepaald, hoofdtelwoord, rangtelwoord), bijwoord, tussenwerpsel
- Zinsdelen: onderwerp, persoonsvorm, gezegde, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp, voorzetselvoorwerp, handelend voorwerp, bijwoordelijke bepaling
- Zinsoorten: ontkennende/bevestigende zinnen, mededelende/vragende/bevelende/uitroepende zinnen, actieve en passieve zinnen, enkelvoudige en samengestelde zinnen (onderschikking en nevenschikking)

- Betekenisrelaties: synoniem, homoniem, letterlijk/figuurlijk

- Beeldspraak en vergelijking

- * Conceptuele kennis

- Onderscheid klank- en schriftbeeld
- Samenstellingen en afleidingen: voorvoegsel, achtervoegsel, meervoud/enkelvoud, verkleinwoord, stam, uitgang
- Werkwoordstijden: onvoltooid tegenwoordige tijd, voltooid tegenwoordige tijd, onvoltooid verleden tijd, voltooid verleden tijd, onvoltooid toekomstige tijd
- Woordsoorten: zelfstandig naamwoord, bijvoeglijk naamwoord, werkwoord, voornaamwoord (zelfstandig, bijvoeglijk, wederkerend, wederkerig, onbepaald, persoonlijk, bezittelijk, betrekkelijk, aanwijzend, vragend), lidwoord (bepaald, onbepaald, ontkennend), voegwoord, voorzetsel, telwoord (bepaald, onbepaald, hoofdtelwoord, rangtelwoord), bijwoord, tussenwerpsel
- Zinsdelen: onderwerp, persoonsvorm, gezegde, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp, voorzetselvoorwerp, handelend voorwerp, bijwoordelijke bepaling
- Zinsoorten: ontkennende/bevestigende zinnen, mededelende/vragende/bevelende/uitroepende zinnen, actieve en passieve

zinnen, enkelvoudige en samengestelde zinnen (onderschikking en nevenschikking)

- Beeldspraak en vergelijking
- * Procedurele kennis
- Spelling van woorden met vast woordbeeld: klankzuivere woorden en hoogfrequente niet-klankzuivere woorden
- Spelling van woorden met veranderlijk woordbeeld: werkwoorden, klinker in open/gesloten lettergreep, verdubbeling medeklinker, niet-klankzuivere eindletter
- Hoofdletters
- Interpunctietekens: punt, komma, vraagteken, uitroepetekens, dubbele punt, spatie, aanhalingstekens
- Congruentie
- Diakritische tekens: trema, koppelteken en apostrof
- Uitspraaktekens zoals accenttekens

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

UD 2.10 De leerlingen analyseren het Standaardnederlands als taalsysteem.

Met inbegrip van kennis:
- Een selectie van kenniselementen uit UD 2.9

Met inbegrip van dimensie eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

UD 2.11 De leerlingen gebruiken kenmerken, mogelijkheden en principes van het Standaardnederlands als communicatiemiddel in functie van doelgerichte communicatie.

- Met inbegrip van kennis
- * Conceptuele kennis
  - Tekststructuur
  - Communicatiemodel: zender, boodschap, ontvanger, kanaal, context, doel, ruis
  - Taalhandelingen zoals beweren, meedelen, beloven, om informatie vragen, verzoeken, zich verontschuldigen, waarschuwen, groeten, bedanken
  - Taalgedragsconventies en registers
  - Overeenkomsten en verschillen tussen standaardtaal, regionale en sociale taalvariëteiten in het Nederlands
  - * Procedurele kennis
  - Gebruik van tekststructuur
  - Gebruik van communicatiemodel: zender, boodschap, ontvanger, kanaal, context, doel
  - Gebruik van taalhandelingen zoals beweren, meedelen, beloven, om informatie vragen, verzoeken, zich verontschuldigen, waarschuwen, groeten, bedanken
  - Gebruik van taalgedragsconventies en registers
  - Compenserende strategieën bij falende communicatie

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Inzicht hebben in taal, in het bijzonder het Nederlands, als exponent en deel van een cultuur en een maatschappij.

UD 2.12 De leerlingen gaan respectvol om met overeenkomsten en verschillen in taaluitingen, taalvariëteiten en talen.° (attitudinaal)

UD 2.13 De leerlingen onderscheiden overeenkomsten en verschillen in taaluitingen, taalvariëteiten en talen.

Met inbegrip van kennis
* Conceptuele kennis

- Taalgedragsconventies en registers
- Overeenkomsten en verschillen tussen standaardtaal, regionale en sociale taalvariëteiten in het Nederlands
- Overeenkomsten en verschillen tussen talen
- Stereotypering

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Literatuur in het Nederlands beleven.

UD 2.14 De leerlingen verwoorden hun gedachten en gevoelens bij het lezen en beluisteren van fictionele teksten met een literaire inslag met ondersteuning van elementaire literaire en narratieve concepten.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Onderscheid fictie en non-fictie
- Artistiek-literaire teksten
- Personages (hoofd- en nevenpersonages), verhaallijn (chronologisch en niet-chronologisch, flashforward en flashback), tijd, ruimte, thema, eenvoudige stilistische kenmerken, samenhang vorm-inhoud
- Functioneel gebruik van elementen uit UD 2.2 t.e.m. UD 2.4 en UD 2.6

* Conceptuele kennis

- Onderscheid fictie en non-fictie
- Artistiek-literaire teksten
- Personages (hoofd- en nevenpersonages), verhaallijn (chronologisch en niet-chronologisch, flashforward en flashback), tijd, ruimte, thema, eenvoudige stilistische kenmerken, samenhang vorm-inhoud
- Functioneel gebruik van elementen uit UD 2.2 t.e.m. UD 2.4 en UD 2.6

* Procedurele kennis

- Functioneel gebruik van elementen uit UD 2.2 t.e.m. UD 2.4 en UD 2.6

* Metacognitieve kennis

- Eigen gedachten en gevoelens

Met inbegrip van dimensie eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën ...

3. Competenties in andere talen

Eindtermen

De eindtermen onder de sleutelcompetenties 'Leercompetenties met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeemdenken, informatieverwerking en samenwerken', 'Digitale competentie en mediawijsheid' met uitzondering van eindtermen 4.3 en 4.4, 'Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties' en 'Sociaal-relatieve competenties' maken integraal deel uit van de sleutelcompetentie 'Competenties in andere talen'.

Vreemde talen receptief, productief en interactief, zowel mondeling als schriftelijk gebruiken als communicatiemiddelen in relevante situaties.

3.1 De leerlingen zijn gemotiveerd voor taal m.i.v. cultuur, lezen, spreken, schrijven, luisteren en inzicht in het taalsysteem.^o (attitudinaal)

3.2 De leerlingen bepalen het onderwerp en de globale inhoud van geschreven en gesproken teksten in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Woordenschat: elementair repertoire bestaande uit frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen

* Conceptuele kennis

- Tekststructuur, titels, benadrukte woorden, lay-out, afbeeldingen, structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijswaarden)

* Procedurele kennis

- Strategieën: tekststructuur, structuuraanduiders, titels en benadrukte woorden herkennen, rekening houden met lees- en luisterdoel, voorkennis activeren, visuele ondersteunende elementen gebruiken, inhoud voorspellen, vragen stellen, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap, talige hulpmiddelen gebruiken

- Functioneel gebruik van elementen uit eindterm 3.7

Met inbegrip van tekstkenmerken

* Eenvoudige, herkenbare tekststructuur

* Lage informatiedichtheid

* Elementaire woordenschat bestaande uit hoofdzakelijk frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen

* Grote samenhang

* Concrete inhoud

* Eenvoudige zinsbouw

* Beperkte lengte

* Tekstsoorten: informatief, opiniërend, prescriptief en narratief (bijkomend voor schriftelijke receptie)

* Duidelijke lay-out

(bijkomend voor mondelinge receptie)

* Geen of weinig achtergrondruis

* Normaal spreektempo met pauzes

* Ondersteunende maar natuurlijke intonatie

* Heldere uitspraak, duidelijke articulatie

* Eventueel met visuele ondersteuning

* Eventueel met ondersteuning van non-verbaal gedrag

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

3.3 De leerlingen bepalen wat de hoofdgedachte en de hoofdpunten zijn in geschreven en gesproken teksten in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Woordenschat: elementair repertoire bestaande uit frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen

* Conceptuele kennis

- Tekststructuur, titels, benadrukte woorden, lay-out, afbeeldingen, structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijswaarden)

* Procedurele kennis

- Strategieën: tekststructuur, structuuraanduiders, titels en benadrukte woorden herkennen, rekening houden met lees- en luisterdoel, voorkennis activeren, visuele ondersteunende elementen gebruiken, inhoud voorspellen, vragen stellen, hoofd- en bijzaken onderscheiden, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap, talige hulpmiddelen gebruiken, gedachtegang reconstrueren

- Functioneel gebruik van elementen uit eindterm 3.7

Met inbegrip van tekstkenmerken

- * Eenvoudige, herkenbare tekststructuur
- * Lage informatiedichtheid
- * Elementaire woordenschat bestaande uit hoofdzakelijk frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen
- * Grote samenhang
- * Concrete inhoud
- * Eenvoudige zinsbouw
- * Beperkte lengte
- * Tekstsoorten: informatief, opiniërend, prescriptief en narratief (bijkomend voor schriftelijke receptie)
- * Duidelijke lay-out (bijkomend voor mondelinge receptie)
- * Geen of weinig achtergrondruis
- * Normaal spreektempo met pauzes
- * Ondersteunende maar natuurlijke intonatie
- * Heldere uitspraak, duidelijke articulatie
- * Eventueel met visuele ondersteuning
- * Eventueel met ondersteuning van non-verbaal gedrag

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

3.4 De leerlingen selecteren relevante informatie in geschreven en gesproken teksten in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
  - Woordenschat: elementair repertoire bestaande uit frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen
- * Conceptuele kennis
  - Tekststructuur, titels, benadrukte woorden, lay-out, afbeeldingen, structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijswaarden)
- * Procedurele kennis
  - Strategieën: tekststructuur, structuuraanduiders, titels en benadrukte woorden herkennen, rekening houden met lees- en luisterdoel, voorkennis activeren, visuele ondersteunende elementen gebruiken, inhoud voorspellen, vragen stellen, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap, talige hulpmiddelen gebruiken
  - Functioneel gebruik van elementen uit eindterm 3.7

Met inbegrip van tekstkenmerken

- * Eenvoudige, herkenbare tekststructuur
- * Lage informatiedichtheid
- * Elementaire woordenschat bestaande uit hoofdzakelijk frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen
- * Grote samenhang
- * Concrete inhoud
- * Eenvoudige zinsbouw
- * Beperkte lengte
- * Tekstsoorten: informatief, opiniërend, prescriptief en narratief (bijkomend voor schriftelijke receptie)
- * Duidelijke lay-out (bijkomend voor mondelinge receptie)
- * Geen of weinig achtergrondruis
- * Normaal spreektempo met pauzes
- * Ondersteunende maar natuurlijke intonatie
- * Heldere uitspraak, duidelijke articulatie
- * Eventueel met visuele ondersteuning
- * Eventueel met ondersteuning van non-verbaal gedrag

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

3.5 De leerlingen produceren schriftelijke en mondelinge teksten in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Woordenschat: elementair repertoire bestaande uit frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen die toelaten te voldoen aan elementaire communicatiebehoeften

* Conceptuele kennis

- Tekststructuur, titels, benadrukte woorden, lay-out, afbeeldingen, structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijzwoorden)

- Effecten van non-verbaal gedrag (mondelinge productie)

- Taalgedragsconventies en registers

* Procedurele kennis

- Strategieën: tekststructuur, lay-out, structuuraanduiders, titels en benadrukte woorden gebruiken, rekening houden met spreek- en schrijfdoel, voorkennis activeren, rekening houden met ontvanger (zoals het gepast inzetten van lichaamstaal), talige hulpmiddelen gebruiken

- Gebruik van taalgedragsconventies en registers

- Functioneel gebruik van elementen uit eindterm 3.7

Met inbegrip van tekstkenmerken

* Verzorgd taalgebruik met aandacht voor adequaatheid, vormcorrectheid en vlotheid

* Beheersing van een elementair lexicaal repertoire bestaande uit frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen die volstaan om te voldoen aan elementaire communicatiebehoeften

* Beheersing van bepaalde eenvoudige grammaticale constructies, ondanks het stelselmatig maken van elementaire fouten; begrip van boodschap door ontvanger komt meestal niet in het gedrang

* Gebruik van hoogfrequente signaalwoorden (chronologisch verloop, opsomming, oorzaak en tegenstelling)

* Eenvoudige, gepaste tekststructuur

* Redelijk herkenbare samenhang

* Concrete inhoud

* Gepast register (afgestemd op doel en doelpubliek)

* Beperkte lengte

* Tekstsoorten: informatief, opiniërend en prescriptief (bijkomend voor schriftelijke productie)

* Duidelijke, gepaste lay-out

* Redelijk correcte orthografische beheersing van frequente woorden uit het aangeleerde lexicale repertoire

(bijkomend voor mondelinge productie)

* Gepaste, niet storende lichaamstaal

* Uitspraak is over het algemeen voldoende helder om te worden verstaan ondanks een duidelijk accent, maar gesprekspartners zullen regelmatig om herhaling moeten vragen

* Vrij gemakkelijk gebruik van frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen, ondanks duidelijke aarzelingen en valse starts

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

3.6 De leerlingen nemen deel aan schriftelijke en mondelinge interactie in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Zie opsomming bij eindtermen 3.2 t.e.m. 3.5

* Conceptuele kennis

- Zie opsomming bij eindtermen 3.2 t.e.m. 3.5

* Procedurele kennis

- Strategieën (bijkomend t.o.v. de strategieën opgesomd bij eindtermen 3.2 t.e.m. 3.5): rekening houden met doel interactie, inspelen op wat de ander zegt of schrijft, vragen om hulp/opheldering (zoals trager spreken, herhalen, herformuleren) en zelf hulp/opheldering bieden, elementen van lichaamstaal en intonatie herkennen en zelf doelgericht inzetten

- Zie opsomming bij eindtermen 3.2 t.e.m. 3.5

Met inbegrip van tekstkenmerken

* Zie opsomming bij eindtermen 3.2 t.e.m. 3.5

* Gebruik van alledaagse taalgedragsconventies (aanspreken, begroeten, afscheid nemen, voorstellen, bedanken, uitnodigen, zich verontschuldigen, reageren op verontschuldigingen) om zeer korte sociale contacten te leggen (bijkomend voor mondelinge interactie)

* De communicatie is afhankelijk van herhaling (in trager tempo), herformulering en herstel; de bekwaamheid om zelfstandig het gesprek gaande te houden is niet vereist

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

Kenmerken en principes van vreemde talen begrijpen om ze in te zetten bij het communiceren.

3.7 De leerlingen gebruiken het inzicht in de belangrijkste regels en kenmerken van vreemde talen als taalsystemen ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.

Met inbegrip van kennis

([F] = bijkomend/specifiek voor Frans; [E] = bijkomend/specifiek voor Engels)

* Feitenkennis

- Betekenissen van woorden uit een elementair repertoire

* Conceptuele kennis

- Relatie klank- en schriftbeeld

- Zelfstandige naamwoorden: getal, genus [F]

- Lidwoorden: bepaald, onbepaald, samengetrokken [F], delend [F], vervanging door *de* na hoeveelheid en ontkenning [F]

- Voornaamwoorden: persoonlijk (als onderwerp en als lijdend [F] en meewerkend [F] voorwerp), aanwijzend, bezittelijk, vragend

- Frequente hoofd- en rangtelwoorden

- Bijvoeglijke naamwoorden: meervoud [F], vrouwelijk [F], *tout* [F], plaats, vergrotende trap, overtreffende trap

- Werkwoorden: *indicatif* [F], *impératif* [F], *infinitif* [F], *conditionnel de politesse* [F]; *présent* [F], *passé récent* [F], *passé composé* [F], *imparfait* [F], *futur proche* [F], *futur simple* [F]; *infinitive* [E], *imperative* [E]; *present simple* [E], *present continuous* [E], *simple past* [E], *simple future* [E]; regelmatige (voor Frans op -ER, -IR, -RE) en frequente onregelmatige werkwoorden

- Frequente voorzetsels

- Frequente nevenschikkende en hoogfrequente onderschikkende voegwoorden

- Frequente bijwoorden

- Zinsdelen: onderwerp, persoonsvorm, lijdend en meewerkend voorwerp

- Ontkennende/bevestigende zinnen;

mededelende/vragende/bevelende/uitroepende zinnen

* Procedurele kennis

- Uitspraak van klanken en klankencombinaties, gebruik van woordaccent, articulatie en intonatie
- Zelfstandige naamwoorden: getal, genus [F]
- Spelling van woorden uit een elementair repertoire
- Congruentie: onderwerp-persoonsvorm, bijvoeglijk naamwoord-zelfstandig naamwoord [F]
- Lidwoorden: bepaald, onbepaald, samengetrokken [F], delend [F], vervanging door *de* na hoeveelheid en ontkenning [F]
- Voornaamwoorden: persoonlijk (als onderwerp en als lijdend [F] en meewerkend [F] voorwerp), aanwijzend, bezittelijk, vragend
- Frequente hoofd- en rangtelwoorden
- Bijvoeglijke naamwoorden: meervoud [F], vrouwelijk [F], *tout* [F], plaats, vergrotende trap, overtreffende trap
- Werkwoorden: *indicatif* [F], *impératif* [F], *infinitif* [F], *conditionnel de politesse* [F]; *présent* [F], *passé récent* [F], *passé composé* [F], *imparfait* [F], *futur proche* [F], *futur simple* [F]; *infinitive* [E], *imperative* [E]; *present simple* [E], *present continuous* [E], *simple past* [E], *simple future* [E]; regelmatige (voor Frans op -ER, -IR, -RE) en frequente onregelmatige werkwoorden
- Frequente voorzetsels
- Frequente nevenschikkende en hoogfrequente onderschikkende voegwoorden
- Frequente bijwoorden
- Zinsdelen: onderwerp, persoonsvorm, lijdend en meewerkend voorwerp
- Valentie van frequente werkwoorden [F]
- Bouw van enkelvoudige en eenvoudige samengestelde zinnen (nevenschikking, onderschikking)
- Ontkennende/bevestigende zinnen;
- mededelende/vragende/bevelende/uitroepende zinnen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

3.8 De leerlingen gebruiken kenmerken, mogelijkheden en principes van vreemde talen als communicatiemiddelen in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Tekststructuur

- Communicatiemodel: zender, boodschap, ontvanger, kanaal, context, doel

- Taalgedragsconventies en registers

* Procedurele kennis

- Gebruik van tekststructuur

- Gebruik van communicatiemodel: zender, boodschap, ontvanger, kanaal, context, doel

- Gebruik van taalgedragsconventies en registers

- Gebruik van compenserende strategieën bij falende communicatie

Met inbegrip van dimensies eindterm:

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Inzicht hebben in vreemde talen als exponenten en delen van culturen en maatschappijen.

3.9 De leerlingen tonen interesse in culturele contexten waarin vreemde talen worden gebruikt.^o (attitudinaal)

Literatuur in vreemde talen beleven.

3.10 De leerlingen verwoorden hun gedachten en gevoelens bij het lezen en beluisteren van fictionele teksten met een literaire inslag.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
- Functioneel gebruik van elementen uit eindterm 3.2 t.e.m. 3.5
- * Conceptuele kennis
- Functioneel gebruik van elementen uit eindterm 3.2 t.e.m. 3.5
- * Procedurele kennis
- Functioneel gebruik van elementen uit eindterm 3.2 t.e.m. 3.5
- * Metacognitieve kennis
- Eigen gedachten en gevoelens

Met inbegrip van kenmerken van de gelezen of beluisterde teksten

- * Hoofdzakelijk frequente woorden en woordcombinaties
- * Redelijk eenvoudige zinsbouw
- * Beperkte lengte
(bijkomend voor mondelinge receptie)
- * Geen of weinig achtergrondruis (wel muziek)
- * Normaal spreektempo met pauzes
- * Ondersteunende intonatie
- * Heldere uitspraak, duidelijke articulatie
- * Eventueel met visuele ondersteuning
- * Eventueel met ondersteuning van non-verbaal gedrag

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

4. Digitale competentie en mediawijsheid

Eindtermen

Digitale media en toepassingen gebruiken om te creëren, te participeren en te interageren.

4.1 De leerlingen demonstreren basisvaardigheden om digitaal inhouden te creëren en te delen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Digitale media en toepassingen om digitaal inhouden te creëren zoals online- en offline tekstverwerking, rekenblad, rekenapp, digitale beeldverwerking, grafische programmeertaal
- Digitale media en toepassingen om digitaal inhouden te delen zoals browsers, elektronische mail, courante sociale mediatoepassingen, cloud toepassingen
- * Procedurele kennis
- Digitale media en toepassingen om digitaal inhouden te creëren en te delen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

4.2 De leerlingen demonstreren basisvaardigheden om digitaal samen te werken, te communiceren en te participeren aan initiatieven. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Digitale media en toepassingen om digitaal samen te werken, te communiceren en te participeren aan initiatieven zoals elektronische mail, chat en messaging toepassingen, sociale mediatoepassingen, cloud toepassingen
- * Procedurele kennis
- Digitale media en toepassingen om digitaal samen te werken, te communiceren en te participeren

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Computationeel denken en handelen.

4.3 De leerlingen onderscheiden bouwstenen van digitale systemen.
(transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Bouwstenen van een digitaal systeem
- > Input verwerking output
- > Binair
- > Hardware
- > Digitale media zoals dataformaat
- > Digitale toepassingen zoals tekstverwerking, multi-media verwerking, game
- > Besturingssysteem
- Informatieverwerkende systemen en communicatie tussen deze systemen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

4.4 De leerlingen passen een eenvoudig zelf ontworpen algoritme toe om een probleem digitaal en niet-digitaal op te lossen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Concepten van computationeel denken: decompositie, patroonherkenning, abstractie, algoritmen
- Organisatie, modellering, simulatie en digitale representatie van informatie
- Debuggen (testen en bijsturen)
- Principes van programmeertalen: sequentie, herhalingsstructuur, keuzestructuur

* Procedurele kennis

- Principes van computationeel denken: decompositie, patroonherkenning, abstractie, algoritmen
- Principes van organisatie, modellering, simulatie en digitale representatie van informatie
- Principes van debuggen (testen en bijsturen)
- Principes van programmeertalen: sequentie, herhalingsstructuur, keuzestructuur

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Verantwoord, kritisch en ethisch omgaan met digitale en niet-digitale media en informatie.

4.5 De leerlingen lichten de invloed van digitale en niet-digitale media op mens en samenleving toe. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Invloed digitale media op het dagelijkse leven zoals communicatie, informatie, inhouden gecreëerd in verschillende contexten (leren, werken, vrije tijd)
- Mediatisering/technologisering van de samenleving/arbeidsmarkt
- Rol media in beeldvorming van werkelijkheid
- Bouwstenen van beeldgeletterdheid

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

4.6 De leerlingen passen aangereikte regels van de digitale wereld toe. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Privacyregels
- Principes van auteurs- en portretrecht
- Ethisch en sociaal aanvaardbare gedragsregels binnen de context van het medium, het publiek en de wettelijke bepalingen

* Procedurele kennis

- Privacyregels
- Principes van auteurs- en portretrecht
- Ethisch en sociaal aanvaardbare gedragsregels binnen de context van het medium, het publiek en de wettelijke bepalingen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën, ... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

4.7 De leerlingen evalueren de mogelijkheden en risico's van eigen en andermans mediagedrag. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Invloed van mediagebruik op eigen en andermans mentale en fysieke gezondheid

- Beveiligingsrisico's en privacyaspecten eigen aan de leeftijdsgroep

- Digitaal mediagebruik in functie van (eigen) doelen

- Digitale identiteit (e-identiteit en e-reputatie)

* Procedurele kennis

- Beveiligings- en privacyregels eigen aan de leeftijdsgroep

- Digitale media en toepassingen in functie van (eigen) doelen

- Beheer digitale identiteit

* Metacognitieve kennis

- Eigen mediagedrag

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën, ... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

Eindtermen basisgeletterdheid

Digitale media en toepassingen gebruiken om te creëren, te participeren en te interageren.

BG 4.1 De leerling demonstreert in functionele contexten basisvaardigheden om digitaal inhouden te creëren en te delen.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Digitale media en toepassingen om digitaal inhouden te creëren zoals online- en offline tekstverwerking, rekenapp, digitale beeldverwerking, grafische programmeertaal

- Digitale media en toepassingen om digitaal inhouden te delen zoals browsers,

elektronische mail, courante sociale mediatoepassingen, cloud toepassingen
* Procedurele kennis
- Digitale media en toepassingen om digitaal inhoud te creëren en te delen

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

BG 4.2 De leerling demonstreert in functionele contexten basisvaardigheden om digitaal te communiceren en te participeren.

Met inbegrip van kennis
* Conceptuele kennis
- Digitale media en toepassingen om digitaal te communiceren en te participeren aan initiatieven zoals elektronische mail, chat en messaging toepassingen, sociale mediatoepassingen, cloud toepassingen
* Procedurele kennis
- Digitale media en toepassingen om digitaal te communiceren en te participeren

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Computationeel denken en handelen.

BG 4.3 De leerling herkent in functionele contexten bouwstenen van digitale systemen.

Met inbegrip van kennis
* Conceptuele kennis
- Bouwstenen van een digitaal systeem
> Input verwerking output
> Binair
> Hardware
> Digitale media zoals dataformaat
> Digitale toepassingen zoals tekstverwerking, multi-media verwerking, game
> Besturingssysteem
- Informatieverwerkende systemen en communicatie tussen deze systemen

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau onthouden

BG 4.4 De leerling past in functionele contexten een aangereikt algoritme toe om een probleem digitaal en niet-digitaal op te lossen.

Met inbegrip van kennis
* Procedurele kennis
- Principes van computationeel denken: decompositie, patroonherkenning, abstractie, algoritme
- Principes van digitale representatie van informatie
- Principes van debuggen (testen en bijsturen)

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Verantwoord, kritisch en ethisch omgaan met digitale en niet-digitale media en informatie.

BG 4.5 De leerling past in functionele contexten aangereikte regels van de digitale wereld toe.

Met inbegrip van kennis
* Procedurele kennis
- Privacyregels
- Principes van auteurs- en portretrecht
- Ethisch en sociaal aanvaardbare gedragsregels binnen de context van het

medium, het publiek en de wettelijke bepalingen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

BG 4.6 De leerling evalueert in functionele contexten de mogelijkheden en risico's van eigen mediagedrag.

Met inbegrip van kennis

* Procedurele kennis

- Beveiligingsrisico's en privacyaspecten eigen aan de leeftijdsgroep
- Digitale media en toepassingen in functie van eigen doelen
- Beheer digitale identiteit (e-identiteit en e-reputatie)

* Metacognitieve kennis

- Eigen mediagedrag

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

5. Sociaal-relationale competenties

Eindtermen

Interpersoonlijke relaties opbouwen, onderhouden en versterken.

5.1 De leerlingen bewaken in interacties hun eigen fysieke en mentale grenzen.^o (transversaal - attitudinaal)

5.2 De leerlingen houden in interacties rekening met de opvattingen, fysieke en mentale grenzen en emoties van anderen.^o (transversaal - attitudinaal)

5.3 De leerlingen demonstreren hoe ze respectvol reageren tegen pest- en uitsluitingsgedrag. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Pest- en uitsluitingsgedrag
- Fysieke en mentale grenzen

* Procedurele kennis

- Strategieën om respectvol te reageren tegen pest- en uitsluitingsgedrag

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

5.4 De leerlingen demonstreren in informele en formele relaties geschikte sociale vaardigheden. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Formele en informele relaties
- Leefregels en afspraken

- Empathie
- * Procedurele kennis:
  - Strategieën om sociale vaardigheden in formele en informele relaties te hanteren
  - Strategieën om grenzen te stellen en te bewaken via aanvaardbaar verbaal en non-verbaal gedrag

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

5.5 De leerlingen dragen in groepsactiviteiten met een welomschreven opdracht actief bij aan de uitwerking van een gezamenlijk resultaat. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis:
  - Rollen en gedrag van personen in groepsactiviteiten
- * Procedurele kennis:
  - Methoden om in overleg taken te verdelen en te plannen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

6. Competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie

Eindtermen

De eindtermen onder de sleutelcompetenties 'Leercompetenties met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeemdenken, informatieverwerking en samenwerken', 'Digitale competentie en mediawijsheid', 'Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties' en 'Sociaal-relatieve competenties' maken integraal deel uit van de sleutelcompetentie 'Competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie'.

Inzicht ontwikkelen in en omgaan met getallen en hoeveelheden: getallenleer.

6.1 De leerlingen voeren bewerkingen uit met natuurlijke, gehele en rationale getallen.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
  - Som, termen, verschil, product, factoren, quotiënt, deeltal, deler, rest, macht, grondtal, exponent, priemgetal
- * Conceptuele kennis
  - Natuurlijke, gehele en rationale getallen
  - Machtsverheffing met gehele exponent, vierkantswortel, procent, kwadraat, kleinste gemene veelvoud, grootste gemene deler, absolute waarde
  - Schatting van uitkomst
- * Procedurele kennis
  - Bewerkingen en volgorde van bewerkingen met en zonder ICT. Bewerkingen zonder ICT zijn beperkt in omvang.

Met inbegrip van context

* De eindterm wordt zowel met als zonder context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

6.2 De leerlingen gebruiken de eigenschappen, teken- en rekenregels van de bewerkingen om bewerkingen met natuurlijke, gehele en rationale getallen uit te voeren.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Eigenschappen, teken- en rekenregels van de bewerkingen met natuurlijke, gehele en rationale getallen
- Uitbreiding van de natuurlijke getallen naar de gehele getallen en van de gehele getallen naar de rationale getallen
- Verband tussen optellen en aftrekken
- Verband tussen vermenigvuldigen en delen
- Het omgekeerde en tegengestelde van een getal

* Procedurele kennis

- Bewerkingen en volgorde van bewerkingen met en zonder ICT. Bewerkingen zonder ICT zijn beperkt in omvang.

Met inbegrip van context

* De eindterm wordt zowel met als zonder context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

6.3 De leerlingen ordenen natuurlijke, gehele en rationale getallen.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Symbolen $<$, $>$, $\leq$, $\geq$, $=$

* Conceptuele kennis

- Getallenas
- Verband tussen decimale vorm, breuk en procent

* Procedurele kennis

- Omzetting tussen verschillende vormen van een getal met en zonder ICT

Met inbegrip van context

* De eindterm wordt zowel met als zonder context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

6.4 De leerlingen passen benaderings-, afrondings- en schattingstechnieken toe bij het rekenen met getallen.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Principe van benaderen, afronden en schatten

* Procedurele kennis

- Benaderings-, afrondings- en schattingstechnieken

Met inbegrip van context

* De eindterm wordt zowel met als zonder context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Inzicht ontwikkelen in en omgaan met ruimte en vorm: meetkunde en metend rekenen.

6.5 De leerlingen analyseren meetkundige relaties en eigenschappen van meetkundige objecten in het vlak.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Meetkundige objecten: punt, rechte, halfrechte, lijnstuk, hoek, vlakke figuur (driehoek, vierhoek, veelhoek, cirkel), diagonaal, bissectrice, hoogtelijn, middelloodlijn, zwaartelijn, straal, middellijn, overstaande hoek, nevenhoek, aanliggende hoek

* Conceptuele kennis

- Meetkundige relaties: evenwijdige stand, loodrechte stand, symmetrie en congruentie in vlakke figuren

- Classificatie van soorten driehoeken en vierhoeken

- Meetkundige eigenschappen: de hoekensom in driehoeken en vierhoeken, eigenschappen van gelijkzijdige en gelijkbenige driehoeken, eigenschappen van zijden, hoeken en diagonalen in vierhoeken

* Procedurele kennis

- Meetkundige relaties: evenwijdige stand, loodrechte stand, symmetrie en congruentie in vlakke figuren

- Classificatie van soorten driehoeken en vierhoeken

- Meetkundige eigenschappen: de hoekensom in driehoeken en vierhoeken, eigenschappen van gelijkzijdige en gelijkbenige driehoeken, eigenschappen van zijden, hoeken en diagonalen in vierhoeken

Met inbegrip van context

* De eindterm wordt zowel met als zonder context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

6.6 De leerlingen onderscheiden aan de hand van 2D- en 3D-voorstellingen meetkundige objecten in de ruimte.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Meetkundige objecten in de ruimte: snijdende, kruisende en evenwijdige rechten, ruimtefiguur (veelvlak (kubus, balk, piramide), bol, kegel, cilinder)

* Conceptuele kennis

- Onderscheid tussen evenwijdige, snijdende en kruisende rechten

- Onderscheid tussen ruimtefiguren en vlakke figuren

- Principe van tweedimensionale voorstelling van een driedimensionale figuur: voor-, boven-, zijaanzicht, soorten perspectieven (zoals cavalièreperspectief)

- Herkenning van symmetrie

* Procedurele kennis

- Onderscheid tussen evenwijdige, snijdende en kruisende rechten

- Onderscheid tussen ruimtefiguren en vlakke figuren

- Principe van tweedimensionale voorstelling van een driedimensionale figuur: voor-, boven-, zijaanzicht, soorten perspectieven (zoals cavalièreperspectief)

- Herkenning van symmetrie

Met inbegrip van context

* De eindterm wordt zowel met als zonder context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

6.7 De leerlingen stellen meetkundige objecten met gegeven eigenschappen in het vlak grafisch voor.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Meetkundige objecten: punt, rechte, halfrechte, lijnstuk, hoek, vlakke figuur (driehoek, vierhoek, veelhoek, cirkel), diagonaal, bissectrice, hoogtelijn, middelloodlijn, zwaartelijn, straal, middellijn, overstaande hoek, nevenhoek, aanliggende hoek

* Conceptuele kennis

- Meetkundige relaties: evenwijdige stand, loodrechte stand, symmetrie en congruentie in vlakke figuren

- Meetkundige eigenschappen: eigenschappen van gelijkzijdige en gelijkbenige driehoeken, eigenschappen van zijden, hoeken en diagonalen in vierhoeken

* Procedurele kennis

- Grafisch voorstellen met geodriehoek, passer en liniaal en eenvoudige constructies met ICT

Met inbegrip van context

* De eindterm wordt zowel met als zonder context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

6.8 De leerlingen verklaren het beeld van een vlakke figuur als resultaat van een verschuiving, spiegeling of rotatie.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Rotatie, verschuiving, spiegeling, puntspiegeling, vector

* Conceptuele kennis

- Meetkundige relaties: evenwijdige stand, loodrechte stand, symmetrie en congruentie in vlakke figuren

- Eigenschappen van een verschuiving over een vector, een spiegeling om een as, een spiegeling om een punt, een rotatie over een hoek

Met inbegrip van context

* De eindterm wordt zowel met als zonder context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

6.9 De leerlingen berekenen omtrek en oppervlakte van vlakke figuren en oppervlakte en inhoud van ruimtefiguren.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Straal, grondvlak, hoogte, zijde, basis

* Conceptuele kennis

- Omtrek en oppervlakte: driehoek, trapezium, parallellogram, ruit, rechthoek, vierkant en cirkel

- Oppervlakte: kubus, balk

- Inhoud: kubus, balk en cilinder

* Procedurele kennis

- Berekening omtrek en oppervlakte zonder formularium: driehoek, trapezium, parallellogram, ruit, rechthoek, vierkant en cirkel

- Berekening oppervlakte zonder formularium: kubus, balk

- Berekening inhoud zonder formularium: kubus, balk en cilinder

Met inbegrip van context

* De eindterm wordt zowel met als zonder context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Inzicht ontwikkelen in en omgaan met relatie en verandering: zoals algebra, analyse en discrete structuren.

6.10 De leerlingen bepalen punten in het vlak door middel van coördinaten.

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Assenstelsel en coördinaten
- * Procedurele kennis
- Punten in het vlak door middel van coördinaten
- Coördinaten van punten

Met inbegrip van context

- * De eindterm wordt zowel met als zonder context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

6.11 De leerlingen rekenen met lettervormen.

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Eigenschappen, reken- en tekenregels van bewerkingen
- * Procedurele kennis
- Optelling, vermenigvuldiging en vereenvoudiging van één-, twee- en drietermen
- Uitwerking van merkwaardige producten tot een som: $(a+b)^2$ en $(a+b)(a-b)$

Met inbegrip van context

- * De eindterm wordt zowel met als zonder context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

6.12 De leerlingen gebruiken letters als onbekenden, als variabelen en voor veralgemeningen.

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Letter als onbekende, als variabele en als hulpmiddel voor veralgemeningen
- * Procedurele kennis
- Getalwaarde van een algebraïsche uitdrukking met maximum 2 variabelen

Met inbegrip van context

- * De eindterm wordt zowel met als zonder context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

6.13 De leerlingen analyseren recht- en omgekeerd evenredige verbanden tussen grootheden.

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Representaties: tabel, grafiek en formule van recht- en omgekeerd evenredige grootheden
- Evenredigheidsfactor
- * Procedurele kennis
- Representaties: tabel, grafiek en formule van recht- en omgekeerd evenredige grootheden
- Evenredigheidsfactor

Met inbegrip van context

- * De eindterm wordt zowel met als zonder context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

6.14 De leerlingen stellen formules op die de regelmaat in eenvoudige patronen en schema's beschrijven.

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Formules als veralgemening
- * Procedurele kennis
- Patroonherkenning en patroonbeschrijving a.d.h.v. een formule

Met inbegrip van context

- * De eindterm wordt zowel met als zonder context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

6.15 De leerlingen lossen vergelijkingen van de eerste graad op met één onbekende in de verzameling van de rationale getallen.

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Onbekenden
- Gelijkheid linker- en rechterlid
- * Procedurele kennis
- Vergelijkingen van de eerste graad met één onbekende

Met inbegrip van context

- * De eindterm wordt zowel met als zonder context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Inzicht ontwikkelen in en omgaan met data en onzekerheid: zoals kansrekenen en statistiek.

6.16 De leerlingen voeren een beschrijvend statistisch onderzoek uit met 20 à 25 zelf verzamelde, niet gegroepeerde gegevens van 1 grootte.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
- Mediaan, rekenkundig gemiddelde, modus
- Variatiebreedte
- Tabel met absolute frequenties
- Staafdiagram, dotplot, cirkeldiagram, lijndiagram
- * Conceptuele kennis
- Mediaan, rekenkundig gemiddelde, modus
- Variatiebreedte
- Tabel met absolute frequenties
- Staafdiagram, dotplot, cirkeldiagram, lijndiagram
- * Procedurele kennis
- Mediaan, rekenkundig gemiddelde, modus
- Variatiebreedte
- Tabel met absolute frequenties
- Staafdiagram, dotplot, cirkeldiagram, lijndiagram

Met inbegrip van context

- * De eindterm wordt zowel met als zonder context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Redeneringen opbouwen en abstraheren rekening houdend met de samenhang en structuur van wiskunde.

6.17 De leerlingen geven een wiskundige redenering of een argumentatie van wiskundige eigenschappen.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Symbolen: $\Rightarrow$ en $\Leftrightarrow$

* Conceptuele kennis

- Als dan-relatie (implicatie), equivalentie

- Wiskundige eigenschappen uit de eindtermen van de eerste graad A-stroom zoals congruentiekenmerken ZZZ, ZHZ, HZH, ZHH, eigenschappen van transformaties, van driehoeken en vierhoeken, merkwaardige producten $(a+b)^2$ en $(a+b)(a-b)$, eenvoudige en concrete getalbewijzen

Met inbegrip van context

* De eindterm wordt zowel met als zonder context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

6.18 De leerlingen voeren operaties met twee verzamelingen uit.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- $\cap$, $\cup$, $\setminus$, $\in$, $\notin$, $\subset$, $\not\subset$

* Conceptuele kennis

- Element, deelverzameling, doorsnede, unie, verschil

* Procedurele kennis

- Element, deelverzameling, doorsnede, unie, verschil

Met inbegrip van context

* De eindterm wordt zowel met als zonder context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Modelleren en problemen oplossen door analyseren, (de)mathematiseren of aanwenden van heuristieken.

6.19 De leerlingen lossen wiskundige problemen op door gebruik te maken van wiskundige kennis, vaardigheden en heuristieken.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Wiskundige concepten uit de eindtermen van de eerste graad A-stroom

* Procedurele kennis

- Wiskundige vaardigheden uit de eindtermen van de eerste graad A-stroom

- Toepassing van wiskundige heuristieken

- Mathematiseren en demathematiseren

- Invoering van een variabele

Met inbegrip van context

* De eindterm wordt zowel met als zonder context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Inzicht ontwikkelen in de bouw, structuur en eigenschappen van materie in levende en niet-levende systemen.

6.20 De leerlingen brengen waarneembare fysische verschijnselen in verband met temperatuursveranderingen op basis van het deeltjesmodel.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Aggregatietoestanden: vast, vloeibaar, gas
- Faseovergangen: smelten, stollen, condenseren, verdampen, sublimeren, desublimeren

* Conceptuele kennis

- Aggregatietoestanden: vast, vloeibaar, gas
- Faseovergangen: smelten, stollen, condenseren, verdampen, sublimeren, desublimeren
- Thermisch uitzetten en krimpen van stoffen
- Deeltjesmodel
- Temperatuur

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

6.21 De leerlingen onderscheiden zuivere stoffen en mengsels in authentieke contexten en op basis van het deeltjesmodel.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Zuivere stof en mengsel

* Conceptuele kennis

- Zuivere stof en mengsel
- Deeltjesmodel

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

6.22 De leerlingen lichten het onderscheid tussen een verandering van aggregatietoestand en een waarneembare chemische omzetting toe.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Aggregatietoestanden: vast, vloeibaar, gas
- Faseovergangen: smelten, stollen, condenseren, verdampen, sublimeren, desublimeren

* Conceptuele kennis

- Aggregatietoestanden: vast, vloeibaar, gas
- Faseovergangen: smelten, stollen, condenseren, verdampen, sublimeren, desublimeren
- Chemische omzetting
- Atoom en molecule
- Deeltjesmodel

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Inzicht ontwikkelen in de verschijningsvormen van energie, de wisselwerking tussen materie onderling en met energie alsook de gevolgen ervan.

6.23 De leerlingen analyseren energieomzettingen in levende en niet-levende systemen.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Energievormen: kinetische energie, chemische energie, elektrische energie, stralingsenergie, potentiële energie
- Energieomzetting tussen bovenstaande energievormen
- Fotosynthese

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

6.24 De leerlingen leiden de uitwerking van krachten af uit authentieke contexten.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Kracht als vector: grootte, richting, zin
- Zwaartekracht, wrijvingskracht, trek- en duwkracht
- Effecten: vervorming en verandering van de snelheid

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

6.25 De leerlingen onderzoeken het verband tussen snelheid, afstand en tijd.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Snelheid als verhouding

* Procedurele kennis

- Meet- en berekenmethoden voor afstand en tijd
- Gebruik van meetinstrumenten voor afstand en tijd zoals meetlint, digitale afstandsmeter, chronometer

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

6.26 De leerlingen leggen de verschillende transportmogelijkheden van thermische energie uit in authentieke contexten.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Geleiding, convectie en straling

* Conceptuele kennis

- Transport van thermische energie: geleiding, convectie, straling

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

6.27 De leerlingen leggen de effecten van verschillende soorten stralingen uit in authentieke contexten.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Zichtbare straling: licht

- Onzichtbare straling: UV-straling, IR-straling, X-straling, microgolf straling, radioactieve straling

* Conceptuele kennis

- Effecten van zichtbare straling
- Effecten van de soorten onzichtbare straling

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Inzicht ontwikkelen in de basiseigenschappen van levende systemen.

6.28 De leerlingen leggen de samenhang tussen de verschillende organisatieniveaus in een organisme uit met de cel als basiseenheid.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Organisatieniveaus: cellen, weefsels, organen, stelsels
- Onderdelen van een cel: celwand, celmembraan, celkern, bladgroenkorrels, mitochondriën, cytoplasma
- Functie van de onderdelen van een cel

* Conceptuele kennis

- Cel als basiseenheid
- Organisatieniveau

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

6.29 De leerlingen leggen uit hoe stofomzettingen, stofuitwisselingen en energieomzettingen het functioneren van mens en dieren mogelijk maken.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Belangrijkste organen van het ademhalingsstelsel, spijsverteringsstelsel, uitscheidingsstelsel en transportstelsel en hun ligging

* Conceptuele kennis

- Stofomzetting
- Stofuitwisseling
- Energieomzetting
- Transport in een organisme: ademhalingsstelsel, spijsverteringsstelsel, uitscheidingsstelsel, bloedsomloop

Met inbegrip van context

* Bij een beperkt aantal niet-verwante diersoorten

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

6.30 De leerlingen leggen het verloop van de voortplanting bij de mens uit.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Organen van het voortplantingsstelsel
- Ligging en functie van de organen van het voortplantingsstelsel

* Conceptuele kennis

- Voortplanting, eisprong, zaadlozing, bevruchting, menstruatie, zwangerschap, geboorte

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

6.31 De leerlingen vergelijken voortplantingswijzen van planten en dieren aan de hand van voorbeelden.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Aseksuele en seksuele voortplanting

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

6.32 De leerlingen leggen het belang van fotosynthese uit inclusief de stofomzettingen, energieomzettingen en stofuitwisselingen.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Algemene stofomzetting van het fotosyntheseproces
- Delen van de plant betrokken bij het fotosyntheseproces: wortel, stengel, blad,

huidmondje, bladgroenkorrels

- Energieomzetting van lichtenergie naar chemische energie
- * Conceptuele kennis
- Soorten energie: chemische energie en lichtenergie
- Fotosynthese als energie- en materieomzetting
- Autotrofe versus heterotrofe organismen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

6.33 De leerlingen leggen uit dat organismen met bepaalde kenmerken, in een welbepaalde omgeving, meer waarschijnlijk dan andere organismen zullen overleven en zich voortplanten.

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Kenmerken van de omgeving zoals klimaat, vegetatie, aanwezigheid van andere organismen
- Kenmerken van organismen zoals kleur, kieuwen, stekels

Met inbegrip van context

* Natuurwetenschappelijk kader: evolutieleer

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

6.34 De leerlingen onderzoeken voor een biotoop de onderlinge afhankelijkheid van verschillende organismen en de rol van biotische en abiotische factoren.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
- Producenten, consumenten, detritivoren, reducenten
- Voorbeelden van biotische en abiotische factoren
- Biodiversiteit
- * Conceptuele kennis
- Voedselrelaties
- Voorstelling van voedselrelaties: voedselketen, voedselweb, voedselpiramide
- Biotische en abiotische factoren
- Biodiversiteit
- * Procedurele kennis:
- Gebruik van determineertabellen en -kaarten
- Meetmethoden zoals voor temperatuur

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Inzicht ontwikkelen in technische systemen en processen en hun relatie tot verschillende technologische domeinen en tot andere domeinen (wetenschappen, wiskunde ...).

6.35 De leerlingen onderzoeken waarneembare eigenschappen van courante materialen en grondstoffen i.f.v. een technisch proces.

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Waarneembare kenmerken van materialen en grondstoffen
- Soorten materialen: metalen en niet-metalen, ferro- en non-ferrometalen, natuurlijke en kunstmatige materialen
- Eigenschappen van materialen
- > Elektrisch zoals geleiding
- > Fysisch zoals dichtheid
- > Magnetisch zoals aantrekking en afstoting van ferromagnetische materialen

- > Mechanisch zoals elasticiteit, hardheid
- > Technologisch zoals vervormbaarheid
- * Procedurele kennis
- Eenvoudige onderzoekstechnieken zoals uitrekken, onderdompelen, wegen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

6.36 De leerlingen onderzoeken principes van de bouw en werking van technische systemen, hun deelsystemen en onderdelen alsook hun onderlinge samenhang i.f.v. een technisch proces.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Technische systemen, hun deelsystemen en onderdelen: functie, werking en onderling relatie

- Technische systemen m.b.t. volgende 5 ervaringsgebieden:

> Constructie

- Stabiliteit, sterkte en stijfheid

- Verbindingen

- Krachten op een constructie

> Transport

- Overbrengingen

- Transportmogelijkheden

> Energie

- Energieomzettingen in technische systemen

- Nuttige en niet-nuttige energie in systemen

- Elektrische stroomkring: componenten van de stroomkring, schematische voorstelling

> ICT

- Functie van sensoren en actuatoren

- Logica in een besturing

> Biotechniek

- Biotechnische systemen en bijhorende biochemische processen in de voedingsindustrie

- Conserveren van voedingsmiddelen, doel van verschillende verpakkingen

- Technische informatie zoals pictogrammen, symbolen en (werk)tekeningen

* Procedurele kennis

- Visualisatiemethodes van de bouw en werking van technische systemen: (schaal)modellen, functiedriehoek, I-P-O – model

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Technische systemen ontwerpen, realiseren, in gebruik nemen en evalueren rekening houdend met fundamentele maatschappelijke, wetenschappelijke en technologische aspecten.

6.37 De leerlingen gebruiken courante technische systemen duurzaam, veilig en ergonomisch.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Technische systemen, deelsystemen en onderdelen: functie, werking en onderlinge relatie

- Doel van hulpmiddelen

- Planmatig onderhoud

* Procedurele kennis

- Gebruik met inbegrip van onderhoud van courante technische systemen

- Gebruik van hulpmiddelen

- Monteren en demonteren in functie van onderhoud

- Gebruik van technische informatie zoals veiligheidsinstructiekaarten, pictogrammen, symbolen, onderhoudsvorschriften, handleidingen en (werk)tekeningen
- Vereisten van veiligheid, ergonomie en milieu

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid zelfstandig uitvoeren: bewegingen/handelingen worden meer automatisch uitgevoerd, zijn vloeiend, betrouwbaar en efficiënt. Essentiële elementen van de beweging/handeling zijn regelmatig aanwezig.

6.38 De leerlingen voeren een iteratief technisch proces uit in de verschillende ervaringsgebieden om een eenvoudig technisch systeem te realiseren vanuit behoefte(n) en criteria.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Doel van hulpmiddelen zoals gereedschappen, machines, grondstoffen, materialen, energie, informatie, menselijke inzet, geldmiddelen, tijd
- Criteria: beperkingen en mogelijkheden van technische systemen op basis van gekende (technische/wetenschappelijke) wetmatigheden en maatschappelijke realiteit

* Procedurele kennis

- Verschillende fasen van een iteratief technisch proces: probleemstelling/behoefte onderzoeken, ontwerpen, maken, in gebruik nemen, evalueren
- Gebruik van hulpmiddelen zoals gereedschappen, machines, grondstoffen, materialen, energie, informatie, menselijke inzet, geldmiddelen, tijd
- Modellen zoals schema's, tekeningen en recepten
- Vereisten van veiligheid, ergonomie en milieu

Met inbegrip van context

* Ervaringsgebieden: constructie, transport, energie, ICT, biotechniek

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid uitvoeren na instructie of uit het geheugen: de meest essentiële elementen van de beweging/handeling zijn aanwezig, maar nog niet consequent

6.39 De leerlingen bepalen de vereisten waaraan een technisch systeem moet voldoen om een technisch probleem op te lossen.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Criteria: beperkingen en mogelijkheden van technische systemen op basis van gekende (technische/wetenschappelijke) wetmatigheden en maatschappelijke realiteit

* Procedurele kennis

- Behoeftanalyse

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

6.40 De leerlingen ontwerpen een technisch systeem in functie van de bepaalde vereisten.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Doel van hulpmiddelen zoals gereedschappen, machines, grondstoffen, materialen, energie, informatie, menselijke inzet, geldmiddelen, tijd

* Procedurele kennis

- Modellen zoals schetsen, schema's, werktekeningen en recepten, schaalmodellen
- Gebruik van hulpmiddelen zoals gereedschappen, machines, grondstoffen, materialen, energie, informatie, menselijke inzet, geldmiddelen, tijd

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid uitvoeren na instructie of uit het geheugen: de meest essentiële elementen van de beweging/handeling zijn aanwezig, maar nog niet consequent

6.41 De leerlingen realiseren het technisch systeem op basis van een ontwerp.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Doel van hulpmiddelen zoals gereedschappen, machines, grondstoffen, materialen, energie, informatie, menselijke inzet, geldmiddelen, tijd

* Procedurele kennis

- Realisatie- en optimalisatietechnieken
- Gebruik van modellen zoals schema's, werktekeningen en recepten
- Gebruik van hulpmiddelen zoals gereedschappen, machines, grondstoffen, materialen, energie, informatie, menselijke inzet, geldmiddelen, tijd
- Vereisten van veiligheid, ergonomie en milieu
- Planningstechnieken: opmaak en uitvoering beknopt stappenplan, tijdspad

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid uitvoeren na instructie of uit het geheugen: de meest essentiële elementen van de beweging/handeling zijn aanwezig, maar nog niet consequent

6.42 De leerlingen testen of een technisch systeem voldoet aan de behoeften en criteria.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Hulpmiddelen en methoden voor het testen van technische systemen
- Criteria: beperkingen en mogelijkheden van technische systemen o.b.v. gekende (technische/wetenschappelijke) wetmatigheden en maatschappelijke realiteit

* Procedurele kennis

- Hulpmiddelen en methoden voor het testen van technische systemen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid uitvoeren na instructie of uit het geheugen: de meest essentiële elementen van de beweging/handeling zijn aanwezig, maar nog niet consequent

Natuurwetenschappelijke, technologische en wiskundige concepten en methoden inzetten om problemen op te lossen en om objecten, systemen en hun interacties te onderzoeken en te begrijpen.

6.43 De leerlingen gebruiken met de nodige nauwkeurigheid de gepaste meetinstrumenten, meetmethoden en hulpmiddelen om metingen, observaties, experimenten en terreinstudies uit te voeren.

Met inbegrip van kennis

* Procedurele kennis

- Hulpmiddelen zoals meetlat, weegschaal, loep, lichtmicroscop, thermometer, determineertabel, proefbuis

- Meetinstrumenten, meetmethoden voor de bepaling van lengte, massa, inhoud/volume, tijd, temperatuur en elektrische grootheden

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid zelfstandig uitvoeren: bewegingen/handelingen worden meer automatisch uitgevoerd, zijn vloeiend, betrouwbaar en efficiënt. Essentiële elementen van de beweging/handeling zijn regelmatig aanwezig.

6.44 De leerlingen gebruiken in wiskundige, natuurwetenschappelijke, technologische en STEM-contexten gepaste grootheden en eenheden in een correcte weergave.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Symbolen van de grootheden en (SI-) eenheden voor lengte, oppervlakte, massa, inhoud/volume, tijd, spanning, kracht, energie

* Procedurele kennis

- Gebruik van symbolen van de grootheden en (SI-) eenheden voor lengte, oppervlakte, massa, inhoud/volume, tijd, spanning, kracht, energie
- Herleiding van courante eenheden

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

6.45 De leerlingen trekken conclusies op basis van grafieken, tabellen, determineertabellen en diagrammen.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Tabellen, determineertabellen, grafieken, diagrammen

* Procedurele kennis

- Tabellen, determineertabellen, grafieken, diagrammen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

6.46 De leerlingen gebruiken aangereikte en zelf ontwikkelde modellen in wiskundige, natuurwetenschappelijke, technologische en STEM contexten om te visualiseren, te beschrijven en te verklaren.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Soorten modelvoorstellingen: eerstegraadsvergelijkingen, evenredigheden, algoritmes, schaalmodellen, schema's, schetsen

- Schaal als verhouding

* Procedurele kennis

- Modelvoorstellingen: eerstegraadsvergelijkingen, evenredigheden, algoritmes, schaalmodellen, schema's, schetsen

- Schaal als verhouding

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

6.47 De leerlingen passen stapsgewijs de wetenschappelijke methode toe om een probleem te onderzoeken.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Wetenschappelijke concepten uit de eindtermen van de eerste graad A-stroom

* Procedurele kennis

- Stappen in de wetenschappelijke methode: onderzoeksvraag opstellen,

hypothese formuleren, methode/plan uitvoeren, waarnemingen/data analyseren, concluderen

- Onderzoekstechnieken: metingen, waarnemingen, experimenten en terreinstudies

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

6.48 De leerlingen doorlopen een probleemoplossend proces waarbij kennis en vaardigheden uit meerdere STEM-disciplines geïntegreerd worden aangewend.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Wiskundige, natuurwetenschappelijk en technologische concepten uit de eindtermen van de eerste graad A-stroom

* Procedurele kennis

- Probleemoplossende strategieën

> Identificatie van deelproblemen en bijhorende wiskundige, wetenschappelijke of technische concepten

> Toepassing van wiskundige, wetenschappelijke of technische principes om deelproblemen op te lossen

> Integratie van deeloplossingen

> Evaluatie en bijsturing totaaloplossing

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

6.49 De leerlingen illustreren de wisselwerking tussen STEM-disciplines onderling en met de maatschappij.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Relatie tussen maatschappelijke behoeften, keuzen en STEM-toepassingen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

6.50 De leerlingen beargumenteren keuzes die ze maken om een wiskundig, natuurwetenschappelijk, technologisch of STEM-probleem op te lossen.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Wiskundige, natuurwetenschappelijke en technologische concepten uit de eindtermen van de eerste graad A-stroom

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

6.51 De leerlingen relateren verschillende STEM-beroepen en -opleidingen aan natuurlijkwetenschappelijke, technologische, wiskundige en STEM-competenties.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Natuurlijkwetenschappelijke, technologische, wiskundige en STEM-concepten en vaardigheden

- STEM-beroepen en -opleidingen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Eindtermen basisgeletterdheid

Inzicht ontwikkelen in en omgaan met getallen en hoeveelheden: getallenleer.

BG 6.1 De leerling voert met behulp van ICT bewerkingen uit in functionele contexten.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Getallen: grootte-orde, natuurlijke en negatieve getallen, eenvoudige procenten en breuken

* Procedurele kennis

- Optelling, aftrekking, vermenigvuldiging, deling met natuurlijke getallen en positieve decimale getallen met maximaal 2 cijfers na de komma

- Berekening met procenten

- Strategieën om handig te rekenen met natuurlijke getallen en positieve decimale getallen met maximaal 2 cijfers na de komma in herkenbare functionele situaties

- Schatting van grootte-orde van resultaten

- Zinvolle afronding

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

BG 6.2 De leerling gebruikt informatie uit eenvoudige tabellen in functionele contexten.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Getallen: grootte-orde, natuurlijke en negatieve getallen, eenvoudige procenten en breuken

* Procedurele kennis:

- Interpretatie van gegevens

- Vergelijking van gegevens

- Bewerkingen met ICT in functie van informatieverwerking

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

BG 6.3 De leerling gebruikt maatgetallen en eenheden van grootheden in functionele contexten.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Courante eenheden voor tijd, lengte, oppervlakte, inhoud/volume en massa: uren, minuten, seconden, kilometer, meter, centimeter, millimeter, liter, deciliter, centiliter, milliliter, vierkante meter, kubieke meter, kilogram, gram

* Conceptuele kennis

- Onderscheid tussen lengte, oppervlakte en inhoud/volume

- Grootte-orde en maatsbesef van grootheden horende bij lengte, oppervlakte, inhoud/volume, tijd, massa

* Procedurele kennis:

- Interpretatie en bepaling van eenheden

- Bepaling van lengte, tijd, massa

- Bewerkingen met ICT

- Schatting van grootte-orde van resultaten

- Zinvolle afronding

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Inzicht ontwikkelen in en omgaan met ruimte en vorm: meetkunde en metend rekenen

BG 6.4 De leerling herkent meetkundige objecten en meetkundige relaties in functionele contexten.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Onderscheid tussen vlakke figuren en ruimtefiguren
- Meetkundige relaties in het vlak: loodrechte hoeken, evenwijdige rechten
- Meetkundige objecten: driehoek, vierhoek (vierkant en rechthoek), cirkel, balk, kubus, bol

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau onthouden

BG 6.5 De leerling berekent omtrek en oppervlakte van een rechthoek in functionele contexten.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Omtrek en oppervlakte

* Procedurele kennis

- Omtrek en oppervlakte van een rechthoek met gegeven formule, lengte en breedte
- Bewerkingen met ICT

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Inzicht ontwikkelen in en omgaan met relatie en verandering: zoals algebra, analyse en discrete structuren

BG 6.6 De leerling gebruikt wiskundige verhoudingen in functionele contexten.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Gelijkwaardige wiskundige verhoudingen

* Procedurele kennis:

- Verhoudingstabel

- Bewerkingen met ICT

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Inzicht ontwikkelen in en omgaan met data en onzekerheid: zoals kansrekenen en statistiek

BG 6.7 De leerling haalt informatie uit diagrammen in functionele contexten.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Staafdiagram, cirkeldiagram, lijndiagram

* Procedurele kennis

- Waarden aflezen

- Interpretatie van gegevens

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

7. Burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven

Eindtermen

De dynamiek en de gelaagdheid van (eigen) identiteiten duiden.

7.1 De leerlingen lichten de gelaagdheid en de dynamiek van identiteiten en de mogelijke gevolgen ervan voor relaties met anderen toe. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Erkende symbolen van de Vlaamse gemeenschap, België en de Europese Unie

* Conceptuele kennis

- Gelaagdheid van identiteiten, met aandacht voor verschillende aspecten van identiteiten zoals gender, sociale, culturele, economische, deelstatelijke, nationale en internationale aspecten

- Dynamiek van identiteiten doorheen ruimte en tijd, met aandacht voor de eigen achtergrond en de persoonlijke beleving van tijd en ruimte

- Relationeel karakter van identiteiten

* Metacognitieve kennis

- Zelfkennis over aspecten van de eigen identiteiten

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

Omgaan met diversiteit in het samenleven en het samenwerken.

7.2 De leerlingen gaan respectvol en constructief om met individuen en groepen in een diverse samenleving.^o (transversaal - attitudinaal)

7.3 De leerlingen hanteren strategieën om respectvol en constructief om te gaan met individuen en groepen in een diverse samenleving. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Diversiteit in de samenleving, met aandacht voor meerdere aspecten van diversiteit zoals fysieke, cognitieve, sociale, culturele aspecten

* Procedurele kennis

- Strategieën om respectvol en constructief om te gaan met elkaar

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën, ... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

7.4 De leerlingen lichten de mechanismen van vooroordelen, stereotypering, machtsmisbruik en groepsdruk toe. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Vooroordelen, stereotypering, machtsmisbruik en groepsdruk

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

7.5 De leerlingen hanteren strategieën om tot constructieve oplossingen voor conflictsituaties te komen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Conflicten en oplossingen
- * Procedurele kennis
- Strategieën om tot constructieve oplossingen voor conflicten te komen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

7.6 De leerlingen onderscheiden zowel onverdraagzaamheid als discriminatie in de samenleving. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Onverdraagzaamheid en discriminatie

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

Geïnformeerd en beargumenteerd met elkaar in dialoog gaan.

7.7 De leerlingen onderbouwen een eigen mening over maatschappelijke gebeurtenissen, thema's en trends met betrouwbare informatie en geldige argumenten. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Feit en mening
- Realiteit en fictie
- Argumenten
- * Procedurele kennis
- Strategieën om een eigen mening te onderbouwen
- Manieren om met elkaar in dialoog te gaan
- * Metacognitieve kennis
- Eigen mening
- Reflectievaardigheden en -proces

Met inbegrip van context

- * Actuele maatschappelijke gebeurtenissen, thema's en trends

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

Actief participeren aan de samenleving, rekening houdend met de rechten en plichten van iedereen binnen de rechtsstaat.

7.8 De leerlingen participeren actief in schoolse situaties, rekening houdend met de rechten en plichten van iedereen.^o (transversaal - attitudinaal)

7.9 De leerlingen illustreren het belang van individuele en gezamenlijke acties en engagement voor de samenleving. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Individuele en gezamenlijke acties en engagement voor de samenleving op

lokaal en globaal niveau

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

7.10 De leerlingen onderscheiden inspraak, participatie en besluitvorming in schoolse situaties, rekening houdend met de rechten en plichten van iedereen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Inspraak, participatie en besluitvorming in de schoolomgeving
- Rechten en plichten in de schoolomgeving
- Manieren om te participeren in de schoolomgeving

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

De wederzijdse invloed tussen maatschappelijke domeinen en ontwikkelingen en de impact ervan op de (globale) samenleving en het individu kritisch benaderen.

7.11 De leerlingen handelen duurzaam in een schoolse context.^o (transversaal - attitudinaal)

7.12 De leerlingen lichten de complexiteit en verwevenheid van duurzaamheidskwesties toe. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Duurzame ontwikkeling op het vlak van consumptie, energie, mobiliteit
- Oorzaak-gevolg relaties
- Onderscheid geheel-onderdeel binnen systemen
- Verschillende perspectieven (3 P's: planet, profit, people) op duurzaamheidskwesties

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

7.13 De leerlingen verklaren de impact van globale uitdagingen van duurzame ontwikkeling op het lokale niveau. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Duurzame ontwikkeling
- Oorzaak-gevolg relaties
- Onderscheid geheel - onderdeel binnen systemen
- Verschillende perspectieven (3 P's: planet, profit, people) op duurzaamheidskwesties
- * Metacognitieve kennis
- Kritische reflectie over duurzaamheidskwesties

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

7.14 De leerlingen illustreren wederzijdse beïnvloeding tussen maatschappelijke domeinen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Interactie tussen maatschappelijke domeinen (politiek, sociaal, economisch en cultureel)

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

Democratische besluitvorming op lokaal, nationaal en internationaal niveau duiden

7.15 De leerlingen lichten wijzen van vertegenwoordiging, deelname aan macht en democratische besluitvorming toe voor zover deze relevant zijn voor hun eigen leefwereld.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Bestuursniveaus: gemeente, provincie, gemeenschappen en gewesten met inbegrip van Vlaanderen, België en Europese Unie

* Conceptuele kennis

- Principes van verkiezingen, vertegenwoordiging en bestuur en de onderlinge relatie

- Principes van democratische besluitvorming en bestuur

Met inbegrip van context

* Relevant voor eigen leefwereld zoals, afhankelijk van de actualiteit, op niveau van gemeente, gewest, land, Europa, wereld

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Democratische principes en democratische cultuur kaderen binnen de moderne rechtsstaat.

7.16 De leerlingen komen op voor de eerbiediging van de rechten van de mens en het kind en voor sociale rechtvaardigheid, voor zover het relevant is voor hun eigen leefwereld.^o (attitudinaal)

7.17 De leerlingen lichten het belang van mensen- en kinderrechten toe.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Mensenrechten- Kinderrechten

- Sociale rechtvaardigheid

- Schendingen van mensen- en kinderrechten zoals kinderen in armoede, kindsoldaten, kinderarbeid

- Relevante organisaties en instellingen zoals kinderrechtencommissariaat, mensenrechtenorganisaties

Met inbegrip van context

* Referentiekaders "Universele Verklaring van de Rechten van de Mens" en "Kinderrechtenverdrag"

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

7.18 De leerlingen onderscheiden het samenleven in een democratie van het samenleven onder andere regimes.

Ze appreciëren het samenleven in een democratie en de principes waarop ze in Vlaanderen gebaseerd is° (attitudinaal).

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Democratie
- Rechtsstaat

* Conceptuele kennis

- Democratie
- Rechtsstaat
- Democratische principes, zoals vrijheid- en gelijkheidsbeginsel
- Onderscheid tussen democratie en autoritaire regimes

Met inbegrip van context

* Referentiekader "Competences for democratic culture" - Raad van Europa

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

8. Competenties met betrekking tot historisch bewustzijn

Eindtermen

'De eindtermen onder de sleutelcompetenties 'Leercompetenties met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeembdenken, informatieverwerking en samenwerken', 'Digitale competentie en mediawijsheid' met uitzondering van eindtermen 4.3 en 4.4, 'Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties' en 'Sociaal-relationale competenties' maken integraal deel uit van de sleutelcompetentie 'Competenties met betrekking tot historisch bewustzijn'.

Historische fenomenen situeren in een historisch referentiekader.

8.1 De leerlingen onderbouwen een historisch referentiekader met structuurbegrippen, scharnierpunten en kenmerken van een periode.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Structuurbegrippen met betrekking tot:

> Tijd: millennium, eeuw, jaar, tijdrekening, chronologie, periode, continuïteit, verandering, evolutie, revolutie, duur

> Ruimte: lokaal, regionaal, stedelijk en ruraal, continentaal en maritiem

> Maatschappelijke domeinen: politiek, sociaal, cultureel, economisch

- De drie dimensies van een inhoudelijk historisch referentiekader: tijd, ruimte en maatschappelijke domeinen

- De zeven periodes van het courante westerse historische referentiekader: de prehistorie, het oude nabije oosten, de klassieke oudheid, de middeleeuwen, de vroegmoderne tijd, de moderne tijd, de hedendaagse tijd

* Conceptuele kennis

- Kenmerken en scharnierpunten eigen aan de prehistorie, het oude nabije oosten, de klassieke oudheid

- De drie dimensies van een inhoudelijk historisch referentiekader: tijd, ruimte en maatschappelijke domeinen

- De zeven periodes van het courante westerse historische referentiekader: de prehistorie, het oude nabije oosten, de klassieke oudheid, de middeleeuwen, de vroegmoderne tijd, de moderne tijd, de hedendaagse tijd

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

8.2 De leerlingen onderscheiden voor elk van de drie bestudeerde historische periodes kenmerken van samenlevingen evenals gelijkenissen en verschillen in kenmerken tussen samenlevingen uit elk van de verschillende periodes.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- De drie bestudeerde periodes: prehistorie, oude nabije oosten, klassieke oudheid

- Kenmerken van samenlevingen uit elk van de drie bestudeerde periodes (prehistorie, oude nabije oosten, klassieke oudheid), voor elk van de maatschappelijke domeinen:

> Politiek: stadstaat, rijk, dynastie, republiek, autocratie, aristocratie, democratie, imperialisme, kolonisatie, ambtenaren

> Sociaal: nomadische samenleving, sedentaire samenleving, standenmaatschappij, patriarchale samenleving, migratie, ongelijkheid, slavernij, burgerrechten, oorlog en vrede

> Cultureel: mythologie, wetenschappen, filosofie, natuurreligie, polytheïsme, monotheïsme, staatsgodsdienst, kunstuiting, schriftsoorten, cultuur, mondelinge traditie, multiculturele samenleving

> Economisch: jager-verzamelaar, agrarische (r)evolutie (of: neolithische revolutie), landbouw, ambacht, handel, ruileconomie, geldeconomie

* Conceptuele kennis

- De drie bestudeerde periodes: prehistorie, oude nabije oosten, klassieke oudheid

- Kenmerken van samenlevingen uit elk van de drie bestudeerde periodes (prehistorie, oude nabije oosten, klassieke oudheid), voor elk van de maatschappelijke domeinen:

> Politiek: stadstaat, rijk, dynastie, republiek, autocratie, aristocratie, democratie, imperialisme, kolonisatie, ambtenaren

> Sociaal: nomadische samenleving, sedentaire samenleving, standenmaatschappij, patriarchale samenleving, migratie, ongelijkheid, slavernij, burgerrechten, oorlog en vrede

> Cultureel: mythologie, wetenschappen, filosofie, natuurreligie, polytheïsme, monotheïsme, staatsgodsdienst, kunstuiting, schriftsoorten, cultuur, mondelinge traditie, multiculturele samenleving

> Economisch: jager-verzamelaar, agrarische (r)evolutie (of: neolithische revolutie), landbouw, ambacht, handel, ruileconomie, geldeconomie

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

8.3 De leerlingen illustreren beperkingen van de westerse periodisering.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Beperkingen van de periodisering in tijd, ruimte en maatschappelijke domeinen

* Procedurele kennis

- Principes van periodisering, zoals afbakening op basis van kenmerken, gebeurtenissen, symbolische begin- en einddatum, constructie achteraf, verschillend volgens samenleving

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Kritisch reflecteren met en over historische bronnen.

8.4 De leerlingen evalueren de context, betrouwbaarheid, representativiteit en bruikbaarheid van historische bronnen in het licht van een historische vraag.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Standplaatsgebondenheid, perspectief van de auteur/maker, doelpubliek, onderscheid tussen bronnen en werken van historici (primaire en secundaire historische bronnen), functie
- Betekenis van overblijfselen en van soorten historische bronnen zoals geschreven, mondelinge, (audio-)visuele en materiële bronnen
- Context, betrouwbaarheid, representativiteit en bruikbaarheid

* Procedurele kennis

- Interpretieren van contextinformatie
- Evaluatie van de gegeven bronnenselectie

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

8.5 De leerlingen onderscheiden informatie in historische bronnen met inbegrip van gelijkenissen en verschillen hierin tussen historische bronnen, in het licht van een historische vraag en rekening houdend met reflectie over bronnen.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Standplaatsgebondenheid, perspectief van de auteur/maker, doelpubliek

* Procedurele kennis

- Kritische bronnenconfrontatie

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Tot beargumenteerde historische beeldvorming komen vanuit verschillende perspectieven.

8.6 De leerlingen vullen aan de hand van historische bronnen en vanuit een historische vraag op beargumenteerde wijze historische beeldvorming aan.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Structuurbegrippen met betrekking tot tijd, ruimte en maatschappelijke domeinen (zie eindterm 8.1)
- Structuurbegrippen met betrekking tot typische historische redeneerwijzen, zoals oorzaak-gevolg, aanleiding, toeval, perspectief, historische inleving, continuïteit, verandering, argument, bewijs, gelijktijdigheid en ongelijktijdigheid, bedoelde en onbedoelde handelingen

* Conceptuele kennis

- Een selectie van de verplichte kenmerken van de drie bestudeerde historische periodes (zie eindterm 8.1)

- Standplaatsgebondenheid

* Procedurele kennis

- Historische redeneerwijzen zoals causaal redeneren, continuïteit en verandering analyseren, zich historisch inleven, meerdere perspectieven in acht nemen, actualiseren en historiseren, bewijs gebruiken, verbanden leggen tussen historische feiten

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

8.7 De leerlingen beoordelen een historische redenering met behulp van de dimensies van het referentiekader.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- De drie dimensies van een inhoudelijk historisch referentiekader: tijd, ruimte en maatschappelijke domeinen
- * Conceptuele kennis
- De drie dimensies van een inhoudelijk historisch referentiekader: tijd, ruimte en maatschappelijke domeinen
- Een selectie van de verplichte kenmerken van de drie bestudeerde historische periodes (zie hoger)
- Anachronisme, drogredenering, standplaatsgebondenheid
- * Procedurele kennis
- Historische redeneerwijzen zoals causaal redeneren, continuïteit en verandering analyseren, zich historisch inleven, meerdere perspectieven in acht nemen, actualiseren en historiseren, bewijs gebruiken, verbanden leggen tussen historische feiten

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

Over de complexe relatie tussen verleden, heden en toekomst reflecteren en deze duiden.

8.8 De leerlingen lichten binnen een gegeven probleemstelling de invloed van hun eigen standplaatsgebondenheid en die van anderen op historische beeldvorming toe.

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Standplaatsgebondenheid
- Onderscheid verleden-geschiedenis

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

8.9 De leerlingen illustreren hoe mythevorming rond historische fenomenen historische beeldvorming vervormt.

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Mythevorming, herinnering, geschiedenis
- Onderscheid tussen verleden en geschiedenis
- Historische fenomenen zoals personen, plaatsen, gebeurtenissen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

9. Competenties met betrekking tot ruimtelijk bewustzijn

Eindtermen

De eindtermen onder de sleutelcompetenties 'Leercompetenties met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeemdenken, informatieverwerking en samenwerken', 'Digitale competentie en mediawijsheid', 'Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties' en 'Sociaal-relatieve competenties' maken integraal deel uit van de sleutelcompetentie 'Competenties met betrekking tot ruimtelijk bewustzijn'.

Personen, plaatsen, patronen en processen situeren op verschillende ruimtelijke schaalniveaus en tijdsschalen.

9.1 De leerlingen situeren personen, plaatsen en patronen op relevante ruimtelijke schaalniveaus.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Principes van absoluut en relatief situeren op relevante ruimtelijke schaalniveaus: van lokaal over regionaal tot mondiaal
  - > Sterrenkundig (wereldgradennet, coördinatenstelsel, evenaar/nulmeridiaan, halfronden)
  - > Staatkundige referentiepunten zoals gemeente, regio, land en continent
  - > Topografische referentiepunten: oceaan, zee, rivier, reliëfeenheid
- * Procedurele kennis
- Gebruik van principes van absoluut en relatief situeren

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Plaatsbegrip hanteren om lokale, nationale en internationale gebeurtenissen in een geografisch kader te plaatsen.

9.2 De leerlingen beschrijven kenmerken van landschapsvormende lagen.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Kenmerken van landschapsvormende lagen
  - > Sociaal-geografisch: bebouwing zoals types van bebouwing en verspreiding van bebouwing, infrastructuur zoals transportwegen en nutsvoorzieningen en landgebruik zoals landbouw, industrie en woongebied
  - > Fysisch-geografisch: reliëf (reliëfelementen zoals helling, horizon, hoogteverschil en hoogteligging, reliëfvormen zoals vlakte, plateau, heuvel, gebergte); klimaat zoals warm, gematigd, koud, droog en nat; vegetatie zoals naaldbomen, loofbomen, grassen, mossen; bodem zoals textuur en drainering; ondergrond zoals zand, leem, klei, kalksteen.
- Beïnvloedende factoren: hoogte, afstand tot de zee en aanwezigheid van water
- * Conceptuele kennis
- Landschapsvormende lagen:
  - > Sociaal-geografisch: bebouwing, infrastructuur en landgebruik
  - > Fysisch-geografisch: reliëf (reliëfelementen, reliëfvormen), weer en klimaat, vegetatie, bodem en ondergrond
- Beïnvloedende factoren: hoogte, afstand tot de zee en aanwezigheid van water

Met inbegrip van context

- * Relevant voor eigen leefwereld en, afhankelijk van de actualiteit, op relevante ruimtelijke schaalniveaus: van lokaal over regionaal tot mondiaal
- * Wordt gerealiseerd met behulp van aangereikte bronnen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

9.3 De leerlingen onderzoeken relaties tussen landschapsvormende lagen van plaatsen om verschillen tussen landschappen te verklaren.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Landschappen als resultaat van combinatie van een reeks landschapsvormende lagen
- Aard van de relaties tussen landschapsvormende lagen:
- > Verticaal en horizontaal: zoals de relatie tussen bodemgebruik en bodem, landgebruik en helling, bodem en ondergrond, klimaat en vegetatie of woonplaats en werkplaats
- > Versterkend of verzwakkend, conflicterend: zoals wegeninfrastructuur door een natuurgebied, reliëfvormen en bevolkingsverspreiding

- * Conceptuele kennis
- Landschappen als resultaat van combinatie van een reeks landschapsvormende lagen
- Aard van de relaties tussen landschapsvormende lagen:
  - > Verticaal en horizontaal
  - > Versterkend of verzwakkend, conflicterend
- * Procedurele kennis
- Gebruik van geografische onderzoekstechnieken (selectie van relevante technieken uit eindterm 9.8)

Met inbegrip van context

- * Relevant voor eigen leefwereld en, afhankelijk van de actualiteit, op relevante ruimtelijke schaalniveaus: van lokaal over regionaal tot mondiaal

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

9.4 De leerlingen karakteriseren ruimtelijke patronen op verschillende schaalniveaus.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
- Ruimtelijke patronen op verschillende schaalniveaus van lokaal over regionaal tot mondiaal:
  - > Reliëfeenheden zoals plateaugebieden en gebergten
  - > Klimaatzones zoals warm, gematigd, koud, nat en droog
  - > Vegetatiezones zoals loofbossen, naaldbossen, duinen, heide (lokaal/regionaal) tot regenwouden, woestijn, savanne, steppe, toendra, taïga (mondiaal)
  - > Bevolkingsspreiding zoals weinig en dichtbevolkt
- * Conceptuele kennis
- Ruimtelijke patronen op verschillende schaalniveaus van lokaal over regionaal tot mondiaal:
  - > Reliëfeenheden
  - > Klimaatzones
  - > Vegetatiezones
  - > Bevolkingsspreiding

Met inbegrip van context

- * Relevant voor eigen leefwereld en, afhankelijk van de actualiteit, op relevante ruimtelijke schaalniveaus: van lokaal over regionaal tot mondiaal
- * Wordt gerealiseerd met behulp van aangereikte bronnen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Ruimtelijke patronen en processen aan het aardoppervlak verklaren als het resultaat van interacties tussen natuurlijke processen onderling, tussen menselijke processen onderling en tussen natuurlijke en menselijke processen.

9.5 De leerlingen illustreren dat landschappen evolueren onder invloed van fysisch- en sociaal-geografische veranderingen.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
- Tijdsperspectief: gedurende een korte of langere periode (van één seconde tot miljoenen jaren)
- Fysisch-geografische veranderingen gedurende een korte of langere periode (van één seconde tot miljoenen jaren):
  - > Waarneembare uitwendige veranderingen van de aardkorst zoals vulkaanuitbarstingen en aardbevingen

- > Weer: opvallende weersfenomenen zoals orkanen, tornado
- > Vorming van reliëf: invloed van wind, water en ijs: afbraak, transport en afzetting
- Sociaal geografische veranderingen op korte (1 gebeurtenis) en langere termijn (sinds de eerste mens)
- > Menselijke ingrepen zoals bebouwing, infrastructuur en landgebruik
- * Conceptuele kennis
- Tijdspectief: gedurende een korte of langere periode (van één seconde tot miljoenen jaren)
- Fysisch-geografische veranderingen gedurende een korte of langere periode (van één seconde tot miljoenen jaren):
- > Waarneembare uitwendige veranderingen van de aardkorst zoals vulkaanuitbarstingen en aardbevingen
- > Weer: opvallende weersfenomenen zoals orkanen, tornado
- > Vorming van reliëf: invloed van wind, water en ijs: afbraak, transport en afzetting
- Sociaal geografische veranderingen op korte (1 gebeurtenis) en langere termijn (sinds de eerste mens)
- > Menselijke ingrepen zoals bebouwing, infrastructuur en landgebruik

Met inbegrip van context

- * Relevant voor eigen leefwereld en, afhankelijk van de actualiteit, op relevante ruimtelijke schaalniveaus: van lokaal over regionaal tot mondiaal
- * Wordt gerealiseerd met behulp van aangereikte bronnen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

9.6 De leerlingen onderzoeken ruimtelijke effecten van veranderingen in landschappen op de mens en zijn leefomgeving.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
- Effecten van fysisch- en sociaal-geografische veranderingen:
  - > Klimaatverandering zoals de stijging van de zeespiegel en de vermindering van de biodiversiteit als gevolg van de opwarming van de aarde
  - > Verandering in ruimtegebruik zoals vergroting van landbouwpercelen, het omzetten van landbouwgebied naar bebouwing, ontbossing
- * Conceptuele kennis
- Effecten van fysisch- en sociaal-geografische veranderingen:
  - > Klimaatverandering
  - > Ruimtegebruik
  - > Verschillende perspectieven (3 P's: planet, profit, people) op duurzaamheidskwesties
- * Procedurele kennis
- Gebruik van geografische onderzoekstechnieken (selectie van relevante technieken uit eindterm 9.8)

Met inbegrip van context

- * Relevant voor eigen leefwereld en, afhankelijk van de actualiteit, op relevante ruimtelijke schaalniveaus: van lokaal over regionaal tot mondiaal

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Geografische methoden en technieken aanwenden om ruimtelijke patronen en processen te onderzoeken.

9.7 De leerlingen lokaliseren zichzelf en plaatsen met behulp van lokalisatie- en oriëntatietechnieken.

Met inbegrip van kennis

* Procedurele kennis

- Gebruik van lokalisatie- en oriëntatietechnieken:

> Kaart: schaal, legende, oriëntatie, hoogtelijnen

> Windrichtingen en kompas

> Satellietnavigatiesystemen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

9.8 De leerlingen gebruiken terreintechnieken en geografische hulpbronnen om landschappen te onderzoeken.

Met inbegrip van kennis

* Procedurele kennis

- Gebruik van terreintechnieken: lokalisatie, oriëntatie, observatie en andere zoals boringen, korrelgrootte bepaling, determinatie van gesteenten

- Gebruik van geografische hulpbronnen: digitale en niet-digitale kaarten, atlas, satellietbeelden, luchtfoto's

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

9.9 De leerlingen hanteren GIS-viewers om thematische lagen van een plaats en hun onderlinge relaties te onderzoeken.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- GIS-viewers

* Procedurele kennis

- Gebruik van GIS-viewers

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

10. Competenties inzake duurzaamheid

Eindtermen

Zie eindtermen 6.37, 6.38, 6.41, 6.50, 7.11, 7.12, 7.13, 9.6, 11.1, 15.4

11. Economische en financiële competenties

Eindtermen

De eindtermen onder de sleutelcompetenties 'Leercompetenties met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeembdenken, informatieverwerking en samenwerken', 'Digitale competentie en mediawijsheid' met uitzondering van eindtermen 4.3 en 4.4, 'Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties' en 'Sociaal-relatieve competenties' maken integraal deel uit van de sleutelcompetentie 'Competenties met betrekking tot economische en financiële competenties'.

Inzicht ontwikkelen in consumptiegedrag, inkomensverwerving en financiële producten om budgettaire gevolgen op korte en lange termijn in te schatten.

11.1 De leerlingen beargumenteren hun keuzegedrag bij aankopen rekening houdend met hun behoeften en beïnvloedende factoren.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Reële en gecreëerde behoeften
- Factoren die het koopgedrag beïnvloeden: prijs met inbegrip van bijkomende kosten, beschikbare middelen, status, reclame, verkooppraktijken, peers, media, sociale media, milieu- en sociale aspecten

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

11.2 De leerlingen beoordelen de veiligheid, risico's en kosten verbonden aan het gebruik van betaalmiddelen en verkoopkanalen.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Werking, kosten, fraude en veiligheid bij courante betaalmiddelen en courante verkoopkanalen

* Procedurele kennis

- Strategieën om bedrog en fraude te voorkomen, te herkennen en adequaat te reageren

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

11.3 De leerlingen ontleden een gezinsbudget.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Budget
- Lenen, sparen, rente, schuld

* Conceptuele kennis

- Gezinsbudget: inkomsten en uitgaven op korte en lange termijn
- Lenen, sparen, rente, schuld

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

11.4 De leerlingen maken budgettaire keuzes voor zichzelf rekening houdend met een eigen budget en een gezinsbudget.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Persoonlijk en gezinsbudget: inkomsten en uitgaven op korte en lange termijn
- Lenen, sparen, schuld

- Documenten voor een eenvoudig persoonlijk administratiebeheer zoals kastickets, rekeninguittreksels, garantiebewijzen, contracten, abonnement

* Procedurele kennis

- Stappen voor het beheren en bewaren van een persoonlijke administratie

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

De werking van ondernemingen en organisaties en hun maatschappelijke rol duiden.

11.5 De leerlingen lichten activiteiten toe in verschillende soorten ondernemingen en organisaties in de eigen leefomgeving.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Activiteiten in ondernemingen en organisaties zoals productie, logistiek, marketing, administratie
- Productie- en dienstonderneming
- Profit en non-profit

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

11.6 De leerlingen lichten de impact van beslissingen van ondernemingen en organisaties toe op de omgeving.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Gevolgen van keuzes met betrekking tot winst, concurrentiepositie, maatschappelijk verantwoord ondernemen (people, planet, profit) voor de omgeving
- Belang van social profit voor de omgeving

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Reflecteren over de werking van de markten en de economie als systeem en de invloed van de overheid hierop duiden binnen de (inter)nationale context.

11.7 De leerlingen lichten toe hoe de overheid via inkomsten en uitgaven impact heeft op de samenleving.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Belastingen
- Sociale zekerheidsbijdragen
- * Conceptuele kennis
- Inkomsten: belastingen, sociale zekerheidsbijdragen
- Uitgaven zoals kinderbijslag, infrastructuur, onderwijs, gezondheidszorg, pensioen, werkloosheidsuitkering
- Herverdelingsmechanisme

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Eindtermen basisgeletterdheid

Inzicht ontwikkelen in consumptiegedrag, inkomensverwerving en financiële producten om budgettaire gevolgen op korte en lange termijn in te schatten.

BG 11.1 De leerling verklaart zijn keuzegedrag bij aankopen rekening houdend met zijn behoeften en beïnvloedende factoren.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Reële en gecreëerde behoeften
- Factoren die het koopgedrag beïnvloeden zoals prijs met inbegrip van bijkomende kosten, beschikbare middelen, status, reclame, verkoopspraktijken, peers, media, sociale media, milieu- en sociale aspecten

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

BG 11.2 De leerling licht de veiligheid, risico's en kosten verbonden aan het gebruik van betaalmiddelen en verkoopkanalen toe.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Werking, kosten, fraude en veiligheid bij courante betaalmiddelen en courante verkoopkanalen
- Strategieën om bedrog en fraude te voorkomen, te herkennen en adequaat te reageren

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

BG 11.3 De leerling maakt budgettaire keuzes voor zichzelf rekening houdend met een eigen budget en een gezinsbudget.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Persoonlijk en gezinsbudget: inkomsten en uitgaven op korte en lange termijn
  - Lenen, sparen, schuld
  - Documenten voor een eenvoudig persoonlijk administratiebeheer zoals kastickets, rekeninguittreksels, garantiebewijzen, contracten, abonnementen
- * Procedurele kennis
- Stappen voor het beheren en bewaren van een persoonlijke administratie

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

12. Juridische competenties

Eindtermen

Zie eindtermen 7.8, 7.10, 7.16, 7.17, 7.18, 11.1, 11.2, 11.3 en 11.7

13. Leercompetenties met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeembdenken, informatieverwerking en samenwerken

Eindtermen

Zichzelf als lerende begrijpen en positioneren ten aanzien van leren in het algemeen en van specifieke leerdomeinen.

13.1 De leerlingen beoordelen zowel het belang van een opdracht voor zichzelf als lerende als de relatie tussen de eigen en de vereiste competenties voor de uitvoering van de opdracht. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Leeropvattingen
- Soorten leerstrategieën zoals stapsgewijze verwerking, diepteverwerking, zelfregulatie

* Metacognitieve kennis

- Eigen voorkeuren en interesse
- Eigen mogelijkheden en beperkingen (in relatie tot de opdracht)

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

13.2 De leerlingen reflecteren aan de hand van richtvragen over de impact van de eigen en andermans leeropvattingen en -strategieën op de uitvoering van een opdracht. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Leeropvattingen
- Soorten leerstrategieën zoals stapsgewijze verwerking, diepteverwerking, zelfregulatie

* Procedurele kennis

- Leerstrategieën

* Metacognitieve kennis

- Leeropvattingen in relatie tot de opdracht

- Leerstrategieën

- Reflectievaardigheden en -proces

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

Geschikte (leer-)activiteiten, strategieën en tools inzetten om informatie digitaal en niet-digitaal kritisch te verwerven, beheren en verwerken rekening houdend met het beoogde leerresultaat en -proces.

13.3 De leerlingen hanteren een geschikte zoekstrategie uit een aantal aangereikte bij het selecteren van digitale en niet-digitale bronnen en informatie om een aangereikte informatievraag te beantwoorden. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Soorten bronnen zoals internet, tijdschrift, encyclopedie, boek

- Soorten zoekstrategieën voor bronnen zoals trefwoord, synoniem, auteur

- Soorten zoekstrategieën voor informatie zoals structuur van informatie, verhouding globaal - detail

* Procedurele kennis

- Zoekstrategieën voor bronnen

- Zoekstrategieën voor informatie

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

13.4 De leerlingen gebruiken verklarende en oriënterende overzichten om informatie in een digitale en niet-digitale bron terug te vinden. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Soorten verklarende overzichten: legenda, schaal, oriëntatie van een kaart, determineertabel

- Soorten oriënterende overzichten: inhoudstafel, register, digitale en niet-digitale navigatietools

* Procedurele kennis

- Verklarende overzichten: legenda, schaal, oriëntatie van een kaart, determineertabel

- Oriënterende overzichten: inhoudstafel, register, digitale en niet-digitale navigatietools

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

13.5 De leerlingen beoordelen aan de hand van aangereikte richtvragen de geselecteerde digitale en niet-digitale bronnen en informatie op bruikbaarheid, correctheid en betrouwbaarheid. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Bruikbaarheid, correctheid en betrouwbaarheid
- Soorten bronnen zoals internet, tijdschrift, encyclopedie, boek

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

13.6 De leerlingen verwerken digitale en niet-digitale informatie uit één of een beperkt aantal bronnen volgens een aangereikt stappenplan tot een samenhangend en bruikbaar geheel. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Soorten methodes om informatie te verwerken, begrijpen en onthouden: selecteren, analyseren, relateren, concluderen en structureren
- Soorten bruikbare gehelen: schema, tabel, grafiek, diagram en andere bruikbare gehelen zoals mindmap, tekening, samenvatting/synthese

* Procedurele kennis

- Methodes om informatie te verwerken: selecteren, analyseren, relateren, concluderen en structureren
- Bruikbare gehelen: schema, tabel, grafiek, diagram en andere bruikbare gehelen zoals mindmap, tekening, samenvatting/synthese

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

13.7 De leerlingen stellen verwerkte informatie voor volgens een aangereikte digitale en niet-digitale presentatiemethode. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Procedurele kennis

- Digitale en niet-digitale presentatiemethodes zoals digitale voorstelling, grafiek, maquette, muzische expressie, mindmap

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

13.8 De leerlingen beheren informatie digitaal en niet-digitaal volgens een aangereikte structuur. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Soorten digitale en niet-digitale bewaarstechnieken zoals stick, cloud, bewaarsysteem
- Soorten digitale en niet-digitale ordeningstechnieken zoals mappenstructuur, ordening via thema

* Procedurele kennis

- Digitale en niet-digitale bewaarstechnieken
- Digitale en niet-digitale ordeningstechnieken

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Een (onderzoeks-)probleem (v)erkennen en een antwoord of oplossing zoeken gebruikmakend van geschikte (leer-)activiteiten, strategieën en tools.

13.9 De leerlingen formuleren voor een afgebakend probleem een onderzoeksvraag aan de hand van aangereikte criteria. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Onderzoeksvraag
- Criteria voor een onderzoeksvraag: onderzoekbaar, ondubbelzinnig, afgebakend, relevant, beknopt en vraagvorm

* Procedurele kennis

- Toepassing van criteria voor een onderzoeksvraag: onderzoekbaar, ondubbelzinnig, afgebakend, relevant, beknopt en vraagvorm

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

13.10 De leerlingen formuleren een hypothese in functie van een onderzoeksvraag aan de hand van aangereikte criteria. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Hypothese

- Criteria waaraan een hypothese moet voldoen: toetsbaar, ondubbelzinnig, afgebakend, relevant, beknopt

* Procedurele kennis

- Principes van inductief en deductief redeneren

- Toepassing van criteria waaraan een hypothese moet voldoen: toetsbaar, ondubbelzinnig, afgebakend, relevant, beknopt

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

13.11 De leerlingen voeren stapsgewijs een onderzoekstechniek uit om digitale en niet-digitale gegevens te verwerven i.f.v. een onderzoeksvraag. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Soorten onderzoekstechnieken: experiment, meting en andere technieken zoals observatie, interview, enquête, algoritme opstellen

* Procedurele kennis

- Onderzoekstechnieken: experiment, meting en andere technieken zoals observatie, interview, enquête, algoritme opstellen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

13.12 De leerlingen voeren een oplossingsstrategie systematisch uit i.f.v. een onderzoek of een probleem. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Algoritme, heuristiek

* Procedurele kennis

- Specifieke oplossingsstrategie, specifieke vuistregels

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

13.13 De leerlingen formuleren een antwoord op een onderzoeksvraag of hypothese aan de hand van aangereikte richtlijnen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

- * Procedurele kennis
- Inzetten van voorkennis
- Inzetten van tijdens onderzoek verworven informatie

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Leeropvattingen, -proces en -resultaten reguleren.

13.14 De leerlingen beoordelen hun leerproces en -resultaat op afgesproken momenten en aan de hand van aangereikte criteria. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Evaluatiecriteria
- * Metacognitieve kennis
- Eigen mogelijkheden en beperkingen
- Reflectievaardigheden en -proces

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

13.15 De leerlingen analyseren sterktes en zwaktes van hun leerresultaat en hun doorlopen leerproces aan de hand van richtvragen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

- * Metacognitieve kennis
- Attributie: intern, extern
- Reflectievaardigheden en -proces

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

13.16 De leerlingen reguleren hun leeropvattingen, hun leerproces en hun leerresultaat a.d.h.v. een werkwijze en strategieën. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Leeropvattingen
- Leerstrategieën zoals stapsgewijze verwerking, diepteverwerking, zelfregulatie
- * Procedurele kennis
- Hefbomen om de motivatie- of leerstrategie te verbeteren
- Kwaliteitssysteem/werkwijze zoals PDCA, beertjes van Meichenbaum
- * Metacognitieve kennis
- Eigen leeropvattingen en -strategieën
- Eigen mogelijkheden en beperkingen
- Reflectievaardigheden en -proces

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken,

strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

Samen het leerproces vormgeven.

13.17 De leerlingen passen vaardigheden van samen leren toe om een leerdoel te realiseren. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Procedurele kennis

- Cyclus voor samen leren (gemeenschappelijk: doelbepaling, bepaling van aanpak, procesbewaking, reflectie op de leeruitkomsten en besluitvorming)
- Basisregels, voorwaarden en hefbomen voor samen leren (leren en delen in groep, geven en ontvangen van feedback)

* Metacognitieve kennis

- Eigen mogelijkheden en beperkingen bij het samen leren (in relatie tot het leerdoel)

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

Domeinspecifieke terminologie, symbolen en voorstellingen hanteren.

13.18 De leerlingen gebruiken schooltaal en domeinspecifieke taal in functie van het leerproces. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Domeinspecifieke terminologie, symbolen en voorstellingen

* Conceptuele kennis

- Register: school- en domeinspecifieke taal

* Procedurele kennis

- Register: school- en domeinspecifieke taal

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Eindtermen basisgeletterdheid

Geschikte (leer-)activiteiten, strategieën en tools inzetten om informatie digitaal en niet-digitaal kritisch te verwerven, beheren en verwerken rekening houdend met het beoogde leerresultaat en –proces.

BG 13.1 De leerling hanteert in functionele contexten een aangereikte zoekstrategie bij het selecteren van digitale bronnen en informatie om een aangereikte informatievraag te beantwoorden.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Soorten bronnen zoals internet, tijdschrift, encyclopedie, boek

* Procedurele kennis

- Zoekstrategieën voor bronnen zoals trefwoord, synoniem, auteur
- Zoekstrategieën voor informatie zoals structuur van informatie, verhouding globaal - detail

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

BG 13.2 De leerling beoordeelt in functionele contexten en aan de hand van aangereikte richtvragen de geselecteerde digitale bronnen en informatie op bruikbaarheid, correctheid en betrouwbaarheid.

Met inbegrip van kennis

*Conceptuele kennis

- Bruikbaarheid, correctheid en betrouwbaarheid
- Soorten bronnen zoals internet, tijdschrift, encyclopedie, boek

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

BG 13.3 De leerling verwerkt in functionele contexten digitale informatie uit één of een beperkt aantal bronnen om een antwoord te geven op een informatievraag.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Soorten methodes om digitale informatie te verwerken: selecteren, analyseren en concluderen

* Procedurele kennis

- Methodes om digitale informatie te verwerken: selecteren, analyseren en concluderen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

BG 13.4 De leerling beheert in functionele contexten informatie digitaal volgens een aangereikte structuur.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Soorten digitale bewaarstechnieken zoals stick, cloud, bewaarsysteem
- Soorten digitale ordeningstechnieken zoals mappenstructuur, ordening via thema

* Procedurele kennis

- Digitale bewaarstechnieken
- Digitale ordeningstechnieken

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

14. Zelfbewustzijn en zelfexpressie, zelfsturing en wendbaarheid

Eindtermen

Zie eindtermen 1.15, 1.16, 1.17, 1.18, 1.19, 5.1, 5.4, 13.1, 13.2, 13.14, 13.15, 13.16, 16.7, 16.8, 16.9, 16.10

15. Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties

Eindtermen

Opportunities zien en verkennen met behulp van een creatief denkproces.

15.1 De leerlingen genereren ideeën voor een uitdaging aan de hand van aangereikte technieken en methodieken en in een gestructureerd en afgebakend kader. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Procedurele kennis

- Creatief denkproces - divergerende fase

> Brainstormtechnieken en andere methodieken om een veelheid aan ideeën te bekomen

> Valkuilen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

Affectieve dimensie^o: Open staan voor opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

De uitvoerbaarheid van ideeën onderzoeken, het inzetten van middelen tegenover doelstellingen afwegen en het gekozen idee realiseren.

15.2 De leerlingen onderzoeken de uitvoerbaarheid van ideeën rekening houdend met aangereikte criteria. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Criteria om de uitvoerbaarheid van ideeën te toetsen zoals ethische principes, duurzaamheid, tijd en middelen, meerwaarde

* Procedurele kennis

- Creatief denkproces - convergerende fase: clusteren, combineren, evalueren en selecteren

- Toepassing van criteria om de uitvoerbaarheid van ideeën te toetsen zoals ethische principes, duurzaamheid, tijd en middelen, meerwaarde

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

15.3 De leerlingen werken stapsgewijs een zelfgekozen idee uit door het doelmatig inzetten van tijd en hulpmiddelen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Hulpmiddelen zoals informatie, gereedschappen, mensen, grondstoffen, energie

* Procedurele kennis

- Planningstechnieken: beknopt stappenplan, tijdspad

- Kwaliteitssysteem/werkwijze zoals PDCA, beertjes van Meichembaum

* Metacognitieve kennis

- Reflectievaardigheden en -proces

Met inbegrip van context

* Stapsgewijs maar met de nodige ruimte om te experimenteren, om bijstellingen te doen en om eventueel te mislukken. Het leerproces is belangrijker dan het uiteindelijke resultaat.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

(Duurzame) keuzes maken, rekening houdend met gevolgen op korte en lange termijn.

15.4 De leerlingen maken onderbouwde keuzes aan de hand van aangereikte criteria en aangereikte strategieën. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

-Rationele, emotionele en intuïtieve keuzes

- Keuzecriteria

* Procedurele kennis

- Keuzestrategieën met inbegrip van studiekeuze en loopbaan

- Veel voorkomende valkuilen bij het maken van keuzes

- * Metacognitieve kennis
- Eigen voorkeuren en interesses
- Eigen mogelijkheden en beperkingen
- Reflectievaardigheden en -proces

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

16. Cultureel bewustzijn en culturele expressie

Eindtermen

Uitingen van kunst en cultuur waarnemen en conceptualiseren.

16.1 De leerlingen erkennen het belang van waargenomen kunst- en cultuuruitingen voor zichzelf en hun eigen leefwereld.^o (transversaal - attitudinaal)

16.2 De leerlingen onderscheiden via waarnemingen van kunst- en cultuuruitingen het zintuiglijk waarneembare, de bedoelingen en het onderwerp ervan. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Kunst- en cultuuruitingen zoals landschap, dans, lied, game, film, kledij, graffiti
- Zintuiglijk waarneembare kenmerken zoals kleur, klank, beweging, geur
- Onderwerp van kunst- en cultuuruitingen zoals geboorte, dood, liefde, geschiedenis, het leven, het alledaagse, rituelen
- Bedoelingen van kunst- en cultuuruitingen zoals decoreren, entertainen, praktisch gebruik, informeren, confirmeren, revolteren

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

16.3 De leerlingen beschrijven aan de hand van aangereikte criteria de interactie tussen het zintuiglijk waarneembare, de bedoelingen en het onderwerp van kunst- en cultuuruitingen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Basisterminologie van uitdrukkingsvormen zoals drama, muziek, dans, beeldende en audiovisuele kunsten

* Conceptuele kennis

- Kunst- en cultuuruitingen zoals landschap, dans, lied, game, film, kledij, graffiti
- Zintuiglijk waarneembare kenmerken zoals kleur, klank, beweging, geur
- Onderwerp van kunst- en cultuuruitingen zoals geboorte, dood, liefde, geschiedenis, het leven, het alledaagse, rituelen
- Bedoelingen van kunst- en cultuuruitingen zoals decoreren, entertainen, praktisch gebruik, informeren, confirmeren, revolteren

* Procedurele kennis

- Criteria om de interactie tussen het zintuiglijk waarneembare, de bedoelingen en het onderwerp van kunst- en cultuuruitingen te beschrijven

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

Uitingen van kunst en cultuur duiden in relatie tot de maatschappelijke, historische en geografische context waarin ze zich manifesteren.

16.4 De leerlingen brengen kunst- en cultuuruitingen in verband met de context waarin deze voorkomen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Context waarin kunst- en cultuuruitingen voorkomen: tijd, ruimte en maatschappelijke Context

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Uitingen van kunst en cultuur beleven en de waardering ervoor duiden.

16.5 De leerlingen drukken hun gedachten en gevoelens uit bij het waarnemen van kunst- en cultuuruitingen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Interactie tussen waarneming, gedachten en gevoelens

* Procedurele kennis

- Manieren om de interactie tussen waarneming, gedachten en gevoelens uit te drukken zoals verwoorden, verbeelden en verklanken

* Metacognitieve kennis

- Eigen gedachten en gevoelens

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

16.6 De leerlingen wenden hun eigen expressieve ervaring aan om hun waardering voor kunst en cultuuruitingen uit te drukken. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Kunst- en cultuuruitingen zoals landschap, dans, lied, game, film, kledij, graffiti

- Zintuiglijk waarneembare kenmerken zoals kleur, klank, beweging, geur

- Onderwerp van kunst- en cultuuruitingen zoals geboorte, dood, liefde, geschiedenis, het leven, het alledaagse, rituelen

- Bedoelingen van kunst- en cultuuruitingen zoals decoreren, entertainen, praktisch gebruik, informeren, confirmeren, revolteren

- Unicité van een esthetische ervaring

* Procedurele kennis

- Manieren om de interactie tussen de waarneming en de gedachten en gevoelens uit te drukken zoals verwoorden, verbeelden en verklanken

* Metacognitieve kennis

- De eigen expressieve ervaring met het creatieproces.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

Verbeelding gericht inzetten bij het creëren van artistiek werk.

16.7 De leerlingen creëren artistiek werk vanuit een afgebakende opdracht en de eigen verbeelding.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Elementaire artistieke vaktaal: samenhang, herhaling, contrast, verwachting en verrassing

- Basistechnieken en materialen van de gekozen discipline zoals de beeldende kunsten, audiovisuele kunsten, dans, muziek, drama, in functie van de afgebakende opdracht

* Procedurele kennis

- Gebruik van basistechnieken van de gekozen discipline

- Manieren om buiten de eigen comfortzone te treden door verbeelding in te zetten

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

16.8 De leerlingen experimenteren met diverse artistieke bouwstenen zoals taal, lichaam, ruimte, tijd, vorm, kleur, klank, digitale data.

Met inbegrip van kennis

* Procedurele kennis

- Convergent en divergent denken in functie van artistiek handelen

- Manieren om te variëren en combineren met artistieke bouwstenen

- Werkwijzen om ideeën en inspiratie te verzamelen zoals bestuderen van artistieke werken, verzamelen van indrukken of objecten, noteren, documenteren

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

16.9 De leerlingen tonen hun artistiek werk aan de hand van elementaire presentatietechnieken.

Met inbegrip van kennis

* Procedurele kennis

- Elementaire presentatietechnieken eigen aan de kunsten

- Elementaire codes van het (zich) tonen zoals richten naar het publiek, opstellen van eigen beeldend werk, geconcentreerd uitvoeren, in ontvangst nemen van appreciatie

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

16.10 De leerlingen reflecteren aan de hand van aangereikte criteria over hun artistiek product en proces en over dat van medeleerlingen.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Elementaire artistieke vaktaal: samenhang, herhaling, contrast, verwachting en verrassing zoals gehanteerd in beeldende kunst, audiovisuele kunst, muziek, dans en drama

* Procedurele kennis

- Manier om artistieke keuzes toe te lichten
- Manieren om effect te bereiken
- Manieren om feedback te verwerken in eigen artistiek werk
- * Metacognitieve kennis
- Eigen artistieke mogelijkheden

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

Gezien om te worden gevoegd bij het decreet van ..... betreffende de onderwijsdoelen voor de eerste graad van het secundair onderwijs

Brussel,

De minister-president van de Vlaamse Regering,

Geert BOURGEOIS

De Vlaamse minister van Onderwijs,

Hilde CREVITS

Bijlage 2 – eindtermen, eindtermen basisgeletterdheid en uitbreidingsdoelen Nederlands voor het eerste leerjaar B en het tweede leerjaar B

De onderstaande teksten zijn in hun globaliteit de eindtermen die conform de Codex Secundair Onderwijs, wat onderwijsdoelen betreft, letterlijk worden opgenomen in de leerplannen.

EINDTERMEN EERSTE GRAAD B-STROOM

1. Competenties op het vlak van lichamelijk, geestelijk en emotioneel bewustzijn/gezondheid

Eindtermen

Een gezonde levensstijl opbouwen, onderhouden en versterken.

1.1 De leerlingen verklaren het belang van een gezonde levensstijl.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Lichaams-, hand- en mondhygiëne
- Risicofactoren en preventieve maatregelen m.b.t. hygiëne, voeding en actieve levensstijl

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

1.2 De leerlingen stellen gezondheidsbevorderend gedrag binnen de schoolse context vanuit inzicht in het belang van preventie en mogelijke risicofactoren.

Met inbegrip van kennis

* Procedurele kennis

- Strategieën om een gezonde levensstijl op het vlak van persoonlijke hygiëne te realiseren
- Strategieën om een gezonde levensstijl op het vlak van voeding te realiseren
- Strategieën om een gezonde levensstijl m.b.t. beweging te ontwikkelen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

1.3 De leerlingen passen technieken voor een correcte lichaamshouding en voor ergonomische principes toe.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Ergonomische principes

* Procedurele kennis

- Technieken om principes van manutentie, staan, zitten en rughygiëne toe te passen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid uitvoeren na instructie of uit het geheugen: de meest essentiële elementen van de beweging/handeling zijn aanwezig, maar nog niet consequent

1.4 De leerlingen lichten de technieken voor eerste hulp bij ongevallen en noodsituaties toe.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Basisstappen EHBO zoals de vier stappen van eerste hulp (volgens geldende richtlijnen)
- Kenmerken, risicofactoren en theorie van de technieken bij volgende ongevallen: verstuijing, wonde, bloedneus, brandwonde
- Kenmerken, risicofactoren en theorie van de technieken bij volgende noodsituaties: verdrinking, verstikking, hart- en ademhalingsstilstand

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

1.5 De leerlingen passen technieken voor eerste hulp bij ongevallen in een gesimuleerde leeromgeving toe.

Met inbegrip van kennis

* Procedurele kennis:

- Technieken en hulpmiddelen om eerste hulp bij volgende ongevallen toe te passen: verstuijing, bloedneus, wonde, brandwonde (volgens geldende richtlijnen)

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid uitvoeren na instructie of uit het geheugen: de meest essentiële elementen van de beweging/handeling zijn aanwezig, maar nog niet consequent

1.6 De leerlingen onderscheiden effecten van mogelijke verslavende middelen en handelingen op zichzelf en hun directe omgeving.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis:

- Verslaving: ontstaan verslaving en factoren die verslaving bepalen
- Mogelijke verslavende middelen zoals suiker, drugs, rookwaren, alcohol, medicatie
- Mogelijke verslavende handelingen zoals gebruik van sociale media, games, virtuele realiteit, gokken
- Positieve en negatieve effecten van mogelijke verslavende middelen en handelingen op het fysiek en mentaal welbevinden
- Gradaties van verslaving

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

1.7 De leerlingen verklaren mentale en lichamelijke ontwikkelingen binnen de puberteit.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis:

- Morfologische ontwikkelingen binnen de puberteit
- Gepercipieerd lichaamsbeeld versus ideaalbeeld
- Seksuele oriëntatie, identiteit en gender

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

1.8 De leerlingen beschrijven hoe om te gaan met relationele en seksuele gezondheid en integriteit.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Seksueel en relationeel gedrag, met aandacht voor toestemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid, passend bij de leeftijd, passend in de context, zelfrespect
- Relationele en seksuele ontwikkeling en beleving
- Organisaties voor informatie en hulpverlening
- Vruchtbaarheid, anticonceptie, preventie van SOA's

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie - beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

Een fysiek actieve levensstijl opbouwen, onderhouden en versterken

1.9 De leerlingen voeren, conform de bewegingsnorm en rekening houdend met hun eigen fysieke capaciteiten, op veilige wijze bewegingen en activiteiten uit in verschillende omgevingen met nadruk op plezier in beweging en sport.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Kenmerken van het eigen kunnen op het vlak van beweging: kracht, lenigheid, uithouding, snelheid, coördinatie en evenwicht (KLUSCE)
- Bewegingsnormen op basis van actuele wetenschappelijke inzichten, zoals de bewegingsdriehoek
- Preventieve waarden en risico's van beweging, zoals een veilige bewegingsomgeving, topsport, gezondheid, core-stability

* Procedurele kennis

- Technieken van bewegingsleer, zoals balanceren, wentelen, springen, rollen, klauteren, klimmen, ritmisch bewegen, lopen, vangen, werpen, terugslaan, vallen, mee- en tegengaan in beweging,....
- Technieken om eenvoudige, complexe en samengestelde bewegingen uit te voeren
- Technieken om eigen fysieke doelen te stellen vanuit een groeiperspectief

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,...

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid uitvoeren na instructie of uit het geheugen: de meest essentiële elementen van de beweging/handeling zijn aanwezig, maar nog niet consequent

1.10 De leerlingen passen basis tactieken toe in verschillende spelvormen en binnen elke groep van sporten.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Rollen in spel en sport, zoals beoefenaar, coach, scheidsrechter...
- Regels van verschillende individuele en ploegsporten, terugslagsporten, dansante sporten

* Procedurele kennis

- Basis van spel- en sporttactieken binnen elke groep van sporten: individuele en ploegsporten, terugslagsporten en dansante sporten

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid uitvoeren na instructie of uit het geheugen: de meest essentiële elementen van de beweging/handeling zijn aanwezig, maar nog niet consequent

1.11 De leerlingen aanvaarden winst en verlies in beweging en sport.^o
(attitudinaal)

1.12 De leerlingen hanteren principes van fairplay en teamspirit met nadruk op plezier in beweging en sport.

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Principes van fairplay en teamspirit
- * Procedurele kennis
- Strategieën om fairplay en teamspirit te bevorderen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

Een veilige levensstijl realiseren door het correct inschatten van risicofactoren

1.13 De leerlingen verplaatsen zich veilig als voetganger en fietser in het verkeer in het kader van schoolse activiteiten. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
- Verkeersregels voor voetgangers en fietsers
- * Conceptuele kennis:
- Risicofactoren voor voetgangers en fietsers
- * Procedurele kennis:
- Strategieën om veilig te handelen in verkeerssituaties zoals veilig oversteken, correcte plaats op de weg innemen, rekening houden met blinde hoek, snelheid gemotoriseerde voertuigen inschatten en fietscontrole

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid in een andere vorm toepassen en integreren met andere kennis en vaardigheden. Essentiële elementen van de beweging/handeling zijn meestal aanwezig

1.14 De leerlingen handelen veilig in een schoolse context. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
- Veiligheidsvoorschriften en -procedures
- * Conceptuele kennis
- Risicofactoren
- * Procedurele kennis
- Strategieën om veilig te handelen in een schoolse context zoals veilig gebruik gereedschappen en materialen, handelingen tijdens noodsituatie, gebruik van openbaar vervoer

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid uitvoeren na instructie of uit het

geheugen: de meest essentiële elementen van de beweging/handeling zijn aanwezig, maar nog niet consequent.

Het mentaal welbevinden opbouwen, onderhouden en versterken.

1.15 De leerlingen verwoorden met behulp van richtvragen welke gebeurtenissen hen zelfvertrouwen geven en welke gebeurtenissen hen onzeker maken in het kader van hun welbevinden. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Zelfbeeld
- Zelfvertrouwen

* Metacognitieve kennis:

- Zelfkennis aangaande gebeurtenissen die zelfvertrouwen geven of onzekerheid geven

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

1.16 De leerlingen uiten hun gevoelens respectvol.^o (transversaal - attitudinaal)

1.17 De leerlingen benoemen met behulp van richtvragen bij een gebeurtenis hun gedachten, gevoelens en gedrag en de gevolgen van die gebeurtenis voor zichzelf. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- De samenhang tussen een gebeurtenis en gedachten, gevoelens, gedrag en de gevolgen van die gebeurtenis voor zichzelf
- Gevoelens en hun functie
- Verbaal en non-verbaal gedrag
- Fysieke en mentale grenzen

* Metacognitieve kennis

- Eigen gedachten, gevoelens en gedrag

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

1.18 De leerlingen zoeken hulp in het geval van intra- en interpersoonlijke problemen.^o (transversaal - attitudinaal)

1.19 De leerlingen geven aan waar ze hulp kunnen vinden in geval van intra- en interpersoonlijke problemen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis:

- Personen en organisaties die eerstelijns hulp bieden zoals leerlingenbegeleiding, JAC, huisarts, AWEL

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

2. Competenties in het Nederlands

Eindtermen

De eindtermen onder de sleutelcompetenties 'Leercompetenties met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeembdenken, informatieverwerking en samenwerken', 'Digitale competentie en mediawijsheid' met uitzondering van eindtermen 4.3 en 4.4, 'Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties' en 'Sociaal-relatieve competenties' maken integraal deel uit van de sleutelcompetentie 'Competenties in het Nederlands'.

Het Nederlands receptief, productief en interactief, zowel mondeling als schriftelijk gebruiken als communicatiemiddel in relevante situaties.

2.1 De leerlingen zijn gemotiveerd voor taal m.i.v. cultuur, lezen, spreken, schrijven, luisteren en inzicht in het taalsysteem.^o (attitudinaal)

2.2 De leerlingen bepalen het onderwerp en de globale inhoud van geschreven en gesproken teksten in functie van doelgerichte informatieverwerking en communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Woordenschat: frequente woorden, heel eenvoudig figuurlijk taalgebruik

Conceptuele kennis

- Tekststructuur, titels, structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijzwoorden)

* Procedurele kennis

- Strategieën: tekststructuur, structuuraanduiders en titels herkennen, rekening houden met lees- en luisterdoel, voorkennis activeren, visuele ondersteunende elementen gebruiken, inhoud voorspellen, vragen stellen, talige hulpmiddelen gebruiken, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap

- Functioneel gebruik van elementen uit eindterm 2.8

Met inbegrip van tekstkenmerken

* Eenvoudige, herkenbare, expliciet aangegeven structuur

* Lage informatiedichtheid

* Voornamelijk Standaardnederlands, heel eenvoudig figuurlijk taalgebruik, voornamelijk frequente woorden

* Grote samenhang

* Concrete en herkenbare inhoud

* Eenvoudige zinsbouw

* Tekstsoorten: informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief, narratief (bijkomend voor schriftelijke receptie)

* Duidelijke lay-out

(bijkomend voor mondelinge receptie)

* Laag tot normaal spreektempo

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

2.3 De leerlingen bepalen wat de hoofdgedachte en de hoofdpunten zijn in geschreven en gesproken teksten in functie van doelgerichte informatieverwerking en communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Woordenschat: frequente woorden, heel eenvoudig figuurlijk taalgebruik

* Conceptuele kennis

- Tekststructuur, titels, structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijzwoorden)

* Procedurele kennis

- Strategieën: tekststructuur, structuuraanduiders en titels herkennen, rekening

houden met lees- en luisterdoel, voorkennis activeren, visuele ondersteunende elementen gebruiken, inhoud voorspellen, vragen stellen, talige hulpmiddelen gebruiken, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap, hoofd- en bijzaken onderscheiden
- Functioneel gebruik van elementen uit eindterm 2.8

Met inbegrip van tekstkenmerken

- * Eenvoudige, herkenbare, expliciet aangegeven structuur
- * Lage informatiedichtheid
- * Standaardnederlands, heel eenvoudig figuurlijk taalgebruik, voornamelijk frequente woorden
- * Grote samenhang
- * Concrete en herkenbare inhoud
- * Eenvoudige zinsbouw
- * Tekstsoorten: informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief, narratief (bijkomend voor schriftelijke receptie)
- * Duidelijke lay-out (bijkomend voor mondelinge receptie)
- * Laag tot normaal spreektempo

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

2.4 De leerlingen selecteren relevante informatie in geschreven en gesproken teksten in functie van doelgerichte informatieverwerking en communicatie.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
  - Woordenschat: hoogfrequente woorden, heel eenvoudig figuurlijk taalgebruik
- * Conceptuele kennis
  - Tekststructuur, titels, structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijzwoorden)
- * Procedurele kennis
  - Strategieën: tekststructuur, structuuraanduiders en titels herkennen, rekening houden met lees- en luisterdoel, voorkennis activeren, visuele ondersteunende elementen gebruiken, inhoud voorspellen, vragen stellen, talige hulpmiddelen gebruiken, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap, eenvoudige notities nemen
  - Functioneel gebruik van elementen uit eindterm 2.8

Met inbegrip van tekstkenmerken

- * Eenvoudige, herkenbare, expliciet aangegeven structuur
- * Lage informatiedichtheid
- * Standaardnederlands, heel eenvoudig figuurlijk taalgebruik, voornamelijk frequente woorden
- * Grote samenhang
- * Concrete en herkenbare inhoud
- * Eenvoudige zinsbouw
- * Tekstsoorten: informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief, narratief (bijkomend voor schriftelijke receptie)
- * Duidelijke lay-out (bijkomend voor mondelinge receptie)
- * Laag tot normaal spreektempo

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

2.5 De leerlingen produceren schriftelijke en mondelinge teksten in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
- Woordenschat: frequente woorden, heel eenvoudig figuurlijk taalgebruik
- * Conceptuele kennis
- Registers
- Effecten van non-verbaal gedrag (mondelinge productie)
- * Procedurele kennis
- Strategieën: rekening houden met spreek- en schrijfdoel, voorkennis activeren, rekening houden met ontvanger (zoals het gepast inzetten van lichaamstaal), talige hulpmiddelen gebruiken
- Gebruik van registers
- Functioneel gebruik van elementen uit eindterm 2.8

Met inbegrip van tekstkenmerken

- * Eenvoudige tekststructuur
- * Redelijk herkenbare samenhang
- * Concrete inhoud
- * Gepast register (afgestemd op doel en doelpubliek)
- * Tekstsoorten: informatief, opiniërend, prescriptief (bijkomend voor schriftelijke productie)
- * Taalgebruik met aandacht voor woordkeuze, spelling, zinsbouw, interpunctie, Standaardnederlands, helderheid, adequaatheid, correctheid en vlotheid
- * Verzorgde, gepaste lay-out (bijkomend voor mondelinge productie)
- * Taalgebruik met aandacht voor uitspraak, woordkeuze, zinsbouw, Standaardnederlands, helderheid, adequaatheid, correctheid en vlotheid
- * Gepaste, niet-storende lichaamstaal

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

2.6 De leerlingen drukken zich op een creatieve manier uit.

Met inbegrip van kennis

- * Procedurele kennis
- Eenvoudige technieken om creatief met taal om te gaan

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

2.7 De leerlingen nemen deel aan schriftelijke en mondelinge interactie in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
- Zie opsomming bij eindtermen 2.2 t.e.m. 2.5
- * Conceptuele kennis
- Zie opsomming bij eindtermen 2.2 t.e.m. 2.5
- De meest elementaire alledaagse taalgedragsconventies
- * Procedurele kennis
- Strategieën (bijkomend t.o.v. de strategieën opgesomd bij mondelinge en schriftelijke receptie en productie): rekening houden met doel interactie, inspelen op wat de ander zegt of schrijft, de ander laten uitspreken, op een gepaste manier het woord vragen of nemen, elementen van lichaamstaal en intonatie herkennen en zelf inzetten, het register afstemmen op de gesprekspartner/correspondent
- De meest elementaire alledaagse taalgedragsconventies
- Zie opsomming bij eindtermen 2.2 t.e.m. 2.5

Met inbegrip van tekstkenmerken

- * Zie opsomming bij eindtermen 2.2 t.e.m. 2.5

* Met gebruik van de meest elementaire alledaagse taalgedragsconventies

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

Kenmerken en principes van het Nederlands begrijpen om ze in te zetten bij het communiceren.

2.8 De leerlingen gebruiken het inzicht in de belangrijkste regels en kenmerken van het Standaardnederlands als taalsysteem ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Onderscheid klank- en schriftbeeld
- Samenstellingen en afleidingen: meervoud/enkelvoud, verkleinwoord
- Werkwoorden: stam, uitgang
- Woordsoorten: zelfstandig naamwoord, werkwoord, lidwoord
- Zinsdelen: onderwerp, persoonsvorm
- Zinsoorten: mededelende/vragende/uitroepende zinnen
- Betekenisrelaties: letterlijk/figuurlijk
- Heel eenvoudige beeldspraak en vergelijking

* Procedurele kennis

- Spelling van woorden met vast woordbeeld: klankzuivere woorden en hoogfrequente niet-klankzuivere woorden
- Spelling van woorden met veranderlijk woordbeeld: werkwoorden, klinker in open/gesloten lettergreep, verdubbeling medeklinker, niet-klankzuivere eindletter
- Hoofdletters
- Interpunctietekens: punt, komma, vraagteken, uitroepeteken, dubbele punt, spatie, aanhalingsteken
- Congruentie
- Uitdrukken van verleden, heden en toekomst

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

2.9 De leerlingen gebruiken kenmerken, mogelijkheden en principes van het Standaardnederlands als communicatiemiddel in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Communicatiemodel: zender, boodschap, ontvanger, kanaal, doel
- Taalhandelingen zoals beweren, meedelen, beloven, om informatie vragen, verzoeken, zich verontschuldigen, waarschuwen, groeten, bedanken
- Registers
- Overeenkomsten en verschillen tussen standaardtaal, regionale en sociale taalvariëteiten in het Nederlands

* Procedurele kennis

- Gebruik van communicatiemodel: zender, boodschap, ontvanger, kanaal, doel
- Gebruik van taalhandelingen zoals beweren, meedelen, beloven, om informatie vragen, verzoeken, zich verontschuldigen, waarschuwen, groeten, bedanken
- Gebruik van registers
- Gebruik van compenserende strategieën bij falende communicatie

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Inzicht hebben in taal, in het bijzonder het Nederlands, als exponent en deel van een cultuur en een maatschappij.

2.10 De leerlingen gaan respectvol om met overeenkomsten en verschillen in taaluitingen, taalvariëteiten en talen.^o (attitudinaal)

2.11 De leerlingen onderscheiden overeenkomsten en verschillen in taaluitingen, taalvariëteiten en talen.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Taalgedragsconventies en registers
- Overeenkomsten en verschillen tussen standaardtaal, regionale en sociale taalvariëteiten in het Nederlands
- Overeenkomsten en verschillen tussen talen
- Stereotypering

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Literatuur in het Nederlands beleven.

2.12 De leerlingen verwoorden hun gedachten en gevoelens bij het lezen en beluisteren van fictionele teksten met een literaire inslag met ondersteuning van elementaire literaire en narratieve concepten.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Onderscheid fictie en non-fictie
- Personages, verhaallijn, tijd, ruimte
- Zie opsomming bij eindtermen 2.2 t.e.m. 2.5

* Conceptuele kennis

- Onderscheid fictie en non-fictie
- Personages, verhaallijn, tijd, ruimte
- Zie opsomming bij eindtermen 2.2 t.e.m. 2.5

* Procedurele kennis

- Zie opsomming bij eindtermen 2.2 t.e.m. 2.5

* Metacognitieve kennis

- Eigen gedachten en gevoelens

Kenmerken van de gelezen of beluisterde teksten

* Zie opsomming bij eindtermen 2.2 t.e.m. 2.5

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën ...

Eindtermen basisgeletterdheid

Het Nederlands receptief, productief en interactief, zowel mondeling als schriftelijk gebruiken als communicatiemiddel in relevante situaties.

BG 2.1 De leerling haalt het onderwerp en relevante informatie uit geschreven en gesproken niet-fictionele teksten in functie van doelgerichte informatieverwerking en communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Woordenschat: frequente woorden, heel eenvoudig figuurlijk taalgebruik

* Conceptuele kennis

- Tekststructuur, titels

* Procedurele kennis

- Strategieën: tekststructuur en titels herkennen, rekening houden met lees- en luisterdoel, voorkennis activeren, visuele ondersteunende elementen gebruiken, vragen stellen, talige hulpmiddelen gebruiken, de vermoedelijke betekenis van

onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap

Met inbegrip van tekstkenmerken

- * Eenvoudige, herkenbare, expliciet aangegeven structuur
- * Lage informatiedichtheid
- * Voornamelijk Standaardnederlands, heel eenvoudig figuurlijk taalgebruik, voornamelijk frequente woorden
- * Grote samenhang
- * Concrete en herkenbare inhoud
- * Eenvoudige zinsbouw
- * Tekstsoorten: informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief, narratief (bijkomend voor schriftelijke receptie)
- * Duidelijke lay-out (bijkomend voor mondelinge receptie)
- * Laag tot normaal spreektempo

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

BG 2.2 De leerling produceert schriftelijke en mondelinge teksten in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
  - Woordenschat: frequente woorden, heel eenvoudig figuurlijk taalgebruik
- * Conceptuele kennis
  - Taalgedragsconventies en registers
  - Effecten van non-verbaal gedrag
- * Procedurele kennis
  - Strategieën: rekening houden met spreek- en schrijfdoel, voorkennis activeren, rekening houden met ontvanger, talige hulpmiddelen gebruiken
  - Gebruik van taalgedragsconventies en registers
  - Spelling van frequente woorden
  - Uitspraak van hoogfrequente klanken en klankencombinaties
  - Gebruik van eenvoudige grammaticale constructies en zinspatronen (zoals meervoud, volgorde van persoonsvorm en onderwerp in een hoofdzin)

Met inbegrip van tekstkenmerken

- * Eenvoudige tekststructuur
- * Redelijk herkenbare samenhang
- * Concrete inhoud
- * Tekstsoorten: informatief, opiniërend, prescriptief
- * Uitspraak, woordkeuze, zinsbouw, spelling, register en lichaamstaal mogen enkel afwijken zolang ze het overbrengen van de boodschap niet in de weg staan

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

BG 2.3 De leerling neemt deel aan mondelinge en schriftelijke interactie in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
  - Zie opsomming bij eindtermen BG 2.1 en BG 2.2
- * Conceptuele kennis
  - Zie opsomming bij eindtermen BG 2.1 en BG 2.2
- * Procedurele kennis
  - Strategieën: inspelen op wat de ander zegt of schrijft, de ander laten uitspreken, op een gepaste manier het woord vragen of nemen, elementen van lichaamstaal en intonatie herkennen en zelf inzetten, het register afstemmen op

de gesprekspartner/correspondent zodat de interactie mogelijk blijft, talige hulpmiddelen gebruiken, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap

Met inbegrip van tekstkenmerken

* Zie opsomming bij eindtermen BG 2.1 en BG 2.2

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

Uitbreidingsdoelen

Het Nederlands receptief, productief en interactief, zowel mondeling als schriftelijk gebruiken als communicatiemiddel in relevante situaties.

UD 2.1 De leerlingen zijn gemotiveerd voor taal m.i.v. cultuur, lezen, spreken, schrijven, luisteren en inzicht in het taalsysteem.^o (attitudinaal)

UD 2.2 De leerlingen bepalen het onderwerp en de globale inhoud van geschreven en gesproken teksten in functie van doelgerichte informatieverwerking en communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Woordenschat: frequente woorden, eenvoudig figuurlijk taalgebruik

* Conceptuele kennis

- Tekststructuur, titels, benadrukte woorden, lay-out, afbeeldingen, structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijzwoorden)

* Procedurele kennis

- Strategieën: tekststructuur, structuuraanduiders, titels en benadrukte woorden herkennen, rekening houden met lees- en luisterdoel, voorkennis activeren, visuele ondersteunende elementen gebruiken, inhoud voorspellen, vragen stellen, tussentijds samenvatten, talige hulpmiddelen gebruiken, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap

- Functioneel gebruik van elementen uit UD 2.9

Met inbegrip van tekstkenmerken

* Eenvoudige, herkenbare structuur, expliciet aangegeven bij teksten met minder samenhang

* Lage tot gemiddelde informatiedichtheid

* Voornamelijk Standaardnederlands, eenvoudig figuurlijk taalgebruik, voornamelijk frequente woorden

* Grote samenhang

* Concrete inhoud

* Eenvoudige zinsbouw

* Tekstsoorten: informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief, narratief (bijkomend voor schriftelijke receptie)

* Duidelijke lay-out

(bijkomend voor mondelinge receptie)

* Normaal spreektempo

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

UD 2.3 De leerlingen bepalen wat de hoofgedachte en de hoofdpunten zijn in geschreven en gesproken teksten in functie van doelgerichte informatieverwerking en communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Woordenschat: frequente woorden, eenvoudig figuurlijk taalgebruik
- * Conceptuele kennis
- Tekststructuur, titels, benadrukte woorden, lay-out, afbeeldingen, structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijswoorden)
- * Procedurele kennis
- Strategieën: tekststructuur, structuuraanduiders, titels en benadrukte woorden herkennen, rekening houden met lees- en luisterdoel, voorkennis activeren, visuele ondersteunende elementen gebruiken, inhoud voorspellen, vragen stellen, tussentijds samenvatten, talige hulpmiddelen gebruiken, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap, hoofd- en bijzaken onderscheiden, de gedachtegang reconstrueren
- Functioneel gebruik van elementen uit UD 2.9

Met inbegrip van tekstkenmerken

- * Eenvoudige, herkenbare structuur, expliciet aangegeven bij teksten met minder samenhang
- * Lage tot gemiddelde informatiedichtheid
- * Voornamelijk Standaardnederlands, eenvoudig figuurlijk taalgebruik, voornamelijk frequente woorden
- * Grote samenhang
- * Concrete inhoud
- * Eenvoudige zinsbouw
- * Tekstsoorten: informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief, narratief (bijkomend voor schriftelijke receptie)
- * Duidelijke lay-out (bijkomend voor mondelinge receptie)
- * Normaal spreektempo

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

UD 2.4 De leerlingen selecteren relevante informatie in geschreven en gesproken teksten in functie van doelgerichte informatieverwerking en communicatie.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
- Woordenschat: frequente woorden, eenvoudig figuurlijk taalgebruik
- * Conceptuele kennis
- Tekststructuur, titels, benadrukte woorden, lay-out, afbeeldingen, structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijswoorden)
- * Procedurele kennis
- Strategieën: tekststructuur, structuuraanduiders, titels en benadrukte woorden herkennen, rekening houden met lees- en luisterdoel, voorkennis activeren, visuele ondersteunende elementen gebruiken, inhoud voorspellen, vragen stellen, talige hulpmiddelen gebruiken, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap
- Functioneel gebruik van elementen uit UD 2.9

Met inbegrip van tekstkenmerken

- * Eenvoudige, herkenbare structuur, expliciet aangegeven bij teksten met minder samenhang
- * Lage tot gemiddelde informatiedichtheid
- * Voornamelijk Standaardnederlands, eenvoudig figuurlijk taalgebruik, voornamelijk frequente woorden
- * Grote samenhang
- * Concrete inhoud
- * Eenvoudige zinsbouw

- * Tekstsoorten: informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief, narratief (bijkomend voor schriftelijke receptie)
- * Duidelijke lay-out (bijkomend voor mondelinge receptie)
- * Normaal spreektempo

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

UD 2.5 De leerlingen nemen eenvoudige notities bij het lezen en beluisteren van teksten in functie van doelgerichte informatieverwerking en communicatie.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
  - Woordenschat: frequente woorden, eenvoudig figuurlijk taalgebruik
- * Conceptuele kennis
  - Tekststructuur, titels, benadrukte woorden, notities, lay-out, afbeeldingen, structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijzwoorden)
- * Procedurele kennis
  - Strategieën: tekststructuur, structuuraanduiders, titels en benadrukte woorden herkennen, afkortingen, symbolen en telegramstijl gebruiken, rekening houden met lees- en luisterdoel, voorkennis activeren, visuele ondersteunende elementen gebruiken, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap
  - Functioneel gebruik van elementen uit UD 2.9

Met inbegrip van kenmerken beluisterde en gelezen teksten

- * Eenvoudige, herkenbare, expliciet aangegeven structuur
- * Lage tot gemiddelde informatiedichtheid
- * Voornamelijk Standaardnederlands, eenvoudig figuurlijk taalgebruik, voornamelijk frequente woorden
- * Grote samenhang
- * Concrete inhoud
- * Eenvoudige zinsbouw
- * Tekstsoorten: informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief, narratief (bijkomend voor schriftelijke receptie)
- * Duidelijke lay-out (bijkomend voor mondelinge receptie)
- * Normaal spreektempo

Met inbegrip van kenmerken notities

- * De notities zijn gerelateerd aan de inhoud van de beluisterde of gelezen teksten

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

UD 2.6 De leerlingen produceren schriftelijke en mondelinge teksten in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
  - Woordenschat: frequente woorden, eenvoudig figuurlijk taalgebruik
- * Conceptuele kennis
  - Tekststructuur, titels, benadrukte woorden, lay-out, afbeeldingen, structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijzwoorden)
  - Taalgedragsconventies en registers
  - Effecten van non-verbaal gedrag (mondelinge productie)
- * Procedurele kennis
  - Strategieën: tekststructuur, lay-out, structuuraanduiders, titels en benadrukte woorden gebruiken, rekening houden met spreek- en schrijfdoel, voorkennis

activeren, rekening houden met ontvanger (zoals het gepast inzetten van lichaamstaal), talige hulpmiddelen gebruiken

- Gebruik van taalgedragsconventies en registers
- Functioneel gebruik van elementen uit UD 2.9

Met inbegrip van tekstkenmerken

- * Eenvoudige, herkenbare tekststructuur
- * Redelijk herkenbare samenhang
- * Concrete inhoud
- * Gepast register (afgestemd op doel en doelpubliek)
- * Tekstsoorten: informatief, persuasief, opiniërend, prescriptief, narratief (bijkomend voor schriftelijke productie)
- * Verzorgd taalgebruik met aandacht voor woordkeuze, spelling, zinsbouw, interpunctie, Standaardnederlands, helderheid, adequaatheid, vormcorrectheid en vlotheid
- * Verzorgde, gepaste lay-out (bijkomend voor mondelinge productie)
- * Verzorgd taalgebruik met aandacht voor uitspraak, woordkeuze, zinsbouw, Standaardnederlands, helderheid, adequaatheid, correctheid en vlotheid
- * Gepaste, niet-storende lichaamstaal

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

UD 2.7 De leerlingen drukken zich op een creatieve manier uit.

Met inbegrip van kennis

- * Procedurele kennis
- Eenvoudige technieken om creatief met taal om te gaan zoals lay-out, rijm en ritme

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

UD 2.8 De leerlingen nemen deel aan schriftelijke en mondelinge interactie in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
- Zie opsomming bij UD 2.2 t.e.m. UD 2.4 en UD 2.6
- * Conceptuele kennis
- Zie opsomming bij UD 2.2 t.e.m. UD 2.4 en UD 2.6
- * Procedurele kennis
- Strategieën (bijkomend t.o.v. de strategieën opgesomd bij UD 2.2 t.e.m. UD 2.4 en UD 2.6): rekening houden met doel interactie, inspelen op wat de ander zegt of schrijft, de ander laten uitspreken, op een gepaste manier het woord vragen of nemen, elementen van lichaamstaal en intonatie herkennen en zelf inzetten, het register afstemmen op de gesprekspartner/correspondent
- Zie opsomming bij UD 2.2 t.e.m. UD 2.4 en UD 2.6

Met inbegrip van tekstkenmerken

- * Zie opsomming bij UD 2.2 t.e.m. UD 2.4 en UD 2.6

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

Kenmerken en principes van het Nederlands begrijpen om ze in te zetten bij het communiceren.

UD 2.9 De leerlingen gebruiken het inzicht in de belangrijkste regels en kenmerken van het Standaardnederlands als taalsysteem ter ondersteuning van hun communicatieve handelingen.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Samenstellingen en afleidingen: voorvoegsel, achtervoegsel, meervoud/enkelvoud, verkleinwoord, stam, uitgang
- Werkwoordstijden: onvoltooid tegenwoordige tijd, voltooid tegenwoordige tijd, onvoltooid verleden tijd, voltooid verleden tijd, onvoltooid toekomstige tijd
- Woordsoorten: zelfstandig naamwoord, bijvoeglijk naamwoord, werkwoord, voornaamwoord (zelfstandig, bijvoeglijk, wederkerend, wederkerig, onbepaald, persoonlijk, bezittelijk, betrekkelijk, aanwijzend, vragend), lidwoord (bepaald, onbepaald, ontkenkend), voegwoord, voorzetsel, telwoord (bepaald, onbepaald, hoofdtelwoord, rangtelwoord), bijwoord, tussenwerpsel
- Zinsdelen: onderwerp, persoonsvorm, gezegde, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp, voorzetselvoorwerp, handelend voorwerp, bijwoordelijke bepaling
- Zinsoorten: ontkenkende/bevestigende zinnen, mededelende/vragende/bevelende/uitroepende zinnen, actieve en passieve zinnen, enkelvoudige en samengestelde zinnen (onderschikking en nevenschikking)
- Betekenisrelaties: synoniem, homoniem, letterlijk/figuurlijk
- Beeldspraak en vergelijking

* Conceptuele kennis

- Onderscheid klank- en schriftbeeld
- Samenstellingen en afleidingen: voorvoegsel, achtervoegsel, meervoud/enkelvoud, verkleinwoord, stam, uitgang
- Werkwoordstijden: onvoltooid tegenwoordige tijd, voltooid tegenwoordige tijd, onvoltooid verleden tijd, voltooid verleden tijd, onvoltooid toekomstige tijd
- Woordsoorten: zelfstandig naamwoord, bijvoeglijk naamwoord, werkwoord, voornaamwoord (zelfstandig, bijvoeglijk, wederkerend, wederkerig, onbepaald, persoonlijk, bezittelijk, betrekkelijk, aanwijzend, vragend), lidwoord (bepaald, onbepaald, ontkenkend), voegwoord, voorzetsel, telwoord (bepaald, onbepaald, hoofdtelwoord, rangtelwoord), bijwoord, tussenwerpsel
- Zinsdelen: onderwerp, persoonsvorm, gezegde, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp, voorzetselvoorwerp, handelend voorwerp, bijwoordelijke bepaling
- Zinsoorten: ontkenkende/bevestigende zinnen, mededelende/vragende/bevelende/uitroepende zinnen, actieve en passieve zinnen, enkelvoudige en samengestelde zinnen (onderschikking en nevenschikking)
- Betekenisrelaties: synoniem, homoniem, letterlijk/figuurlijk
- Beeldspraak en vergelijking

* Procedurele kennis

- Spelling van woorden met vast woordbeeld: klankzuivere woorden en hoogfrequente niet-klankzuivere woorden
- Spelling van woorden met veranderlijk woordbeeld: werkwoorden, klinker in open/gesloten lettergreep, verdubbeling medeklinker, niet-klankzuivere eindletter
- Hoofdletters
- Interpunctietekens: punt, komma, vraagteken, uitroepetekens, dubbele punt, spatie, aanhalingstekens
- Congruentie
- Diakritische tekens: trema, koppelteken en apostrof
- Uitspraaktekens zoals accenttekens

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

UD 2.10 De leerlingen gebruiken kenmerken, mogelijkheden en principes van het Standaardnederlands als communicatiemiddel in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Tekststructuur
- Communicatiemodel: zender, boodschap, ontvanger, kanaal, context, doel
- Taalhandelingen zoals beweren, meedelen, beloven, om informatie vragen, verzoeken, zich verontschuldigen, waarschuwen, groeten, bedanken
- Taalgedragsconventies en registers
- Overeenkomsten en verschillen tussen standaardtaal, regionale en sociale taalvariëteiten in het Nederlands

* Procedurele kennis

- Gebruik van tekststructuur
- Gebruik van communicatiemodel: zender, boodschap, ontvanger, kanaal, context, doel
- Gebruik van taalhandelingen zoals beweren, meedelen, beloven, om informatie vragen, verzoeken, zich verontschuldigen, waarschuwen, groeten, bedanken
- Gebruik van taalgedragsconventies en registers
- Gebruik van compenserende strategieën bij falende communicatie

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Inzicht hebben in taal, in het bijzonder het Nederlands, als exponent en deel van een cultuur en een maatschappij.

UD 2.11 De leerlingen gaan respectvol om met overeenkomsten en verschillen in taaluitingen, taalvariëteiten en talen.^o (attitudinaal)

UD 2.12 De leerlingen onderscheiden overeenkomsten en verschillen in taaluitingen, taalvariëteiten en talen.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Taalgedragsconventies en registers
- Overeenkomsten en verschillen tussen standaardtaal, regionale en sociale taalvariëteiten in het Nederlands
- Overeenkomsten en verschillen tussen talen
- Stereotypering

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Literatuur in het Nederlands beleven.

UD 2.13 De leerlingen verwoorden hun gedachten en gevoelens bij het lezen en beluisteren van fictionele teksten met een literaire inslag met ondersteuning van elementaire literaire en narratieve concepten.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Onderscheid fictie en non-fictie
- Artistiek-literaire teksten
- Personages, verhaallijn, tijd, ruimte
- Functioneel gebruik van elementen uit UD 2.2 t.e.m. UD 2.4 en UD 2.6

* Conceptuele kennis

- Onderscheid fictie en non-fictie
- Artistiek-literaire teksten
- Personages, verhaallijn, tijd, ruimte
- Functioneel gebruik van elementen uit UD 2.2 t.e.m. UD 2.4 en UD 2.6

* Procedurele kennis

- Functioneel gebruik van elementen uit UD 2.2 t.e.m. UD 2.4 en UD 2.6

* Metacognitieve kennis

- Eigen gedachten en gevoelens

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren
Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën ...

3. Competenties in andere talen

Eindtermen

De eindtermen onder de sleutelcompetenties 'Leercompetenties met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeembenken, informatieverwerking en samenwerken', 'Digitale competentie en mediawijsheid' met uitzondering van eindtermen 4.3 en 4.4, 'Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties' en 'Sociaal-relatieve competenties' maken integraal deel uit van de sleutelcompetentie 'Competenties in andere talen'.

Vreemde talen receptief, productief en interactief, zowel mondeling als schriftelijk gebruiken als communicatiemiddelen in relevante situaties.

3.1 De leerlingen zijn gemotiveerd voor taal m.i.v. cultuur, lezen, spreken, schrijven, luisteren en inzicht in het taalsysteem.^o (attitudinaal)

3.2 De leerlingen bepalen het onderwerp en de globale inhoud van geschreven en gesproken teksten in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Woordenschat: zeer elementair repertoire bestaande uit transparante woorden, de meest frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen

* Conceptuele kennis

- Tekststructuur, titels, structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijzwoorden)

* Procedurele kennis

- Strategieën: tekststructuur, structuuraanduiders en titels herkennen, rekening houden met lees- en luisterdoel, voorkennis activeren, visuele ondersteunende elementen gebruiken, inhoud voorspellen, vragen stellen, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap, talige hulpmiddelen gebruiken

Met inbegrip van tekstkenmerken

* Zeer eenvoudige, herkenbare, expliciet aangegeven tekststructuur

* Zeer lage informatiedichtheid

* Zeer elementaire woordenschat bestaande uit hoofdzakelijk transparante woorden, de meest frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen

* Grote samenhang

* Concrete, herkenbare inhoud

* Zeer eenvoudige zinsbouw

* Beperkte lengte

* Tekstsoorten: informatief, opiniërend en prescriptief

(bijkomend voor schriftelijke receptie)

* Duidelijke lay-out

(bijkomend voor mondelinge receptie)

* Geen achtergrondruis

* Normaal spreektempo met frequente pauzes

* Ondersteunende maar natuurlijke intonatie

* Heldere uitspraak, duidelijke articulatie

* Met visuele ondersteuning of met ondersteuning van non-verbaal gedrag

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

3.3 De leerlingen bepalen wat de hoofdgedachte is in geschreven en gesproken teksten in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Woordenschat: zeer elementair repertoire bestaande uit transparante woorden, de meest frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen

* Conceptuele kennis

- Tekststructuur, titels, structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijzwoorden)

* Procedurele kennis

- Strategieën: tekststructuur, structuuraanduiders en titels herkennen, rekening houden met lees- en luisterdoel, voorkennis activeren, visuele ondersteunende elementen gebruiken, inhoud voorspellen, vragen stellen, hoofd- en bijzaken onderscheiden, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap, talige hulpmiddelen gebruiken

Met inbegrip van tekstkenmerken

* Zeer eenvoudige, herkenbare, expliciet aangegeven tekststructuur

* Zeer lage informatiedichtheid

* Zeer elementaire woordenschat bestaande uit hoofdzakelijk transparante woorden, de meest frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen

* Grote samenhang

* Concrete, herkenbare inhoud

* Zeer eenvoudige zinsbouw

* Beperkte lengte

* Tekstsoorten: informatief, opiniërend en prescriptief (bijkomend voor schriftelijke receptie)

* Duidelijke lay-out

(bijkomend voor mondelinge receptie)

* Geen achtergrondruis

* Normaal spreektempo met frequente pauzes

* Ondersteunende maar natuurlijke intonatie

* Heldere uitspraak, duidelijke articulatie

* Met visuele ondersteuning of met ondersteuning van non-verbaal gedrag

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

3.4 De leerlingen selecteren relevante informatie in geschreven en gesproken teksten in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Woordenschat: zeer elementair repertoire bestaande uit transparante woorden, de meest frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen

* Conceptuele kennis

- Tekststructuur, titels, structuuraanduiders (signaalwoorden en verwijzwoorden)

* Procedurele kennis

- Strategieën: tekststructuur, structuuraanduiders en titels herkennen, rekening houden met lees- en luisterdoel, voorkennis activeren, visuele ondersteunende elementen gebruiken, inhoud voorspellen, vragen stellen, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden uit de context, de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden afleiden via taalverwantschap, talige hulpmiddelen gebruiken

Met inbegrip van tekstkenmerken

* Zeer eenvoudige, herkenbare, expliciet aangegeven tekststructuur

- * Zeer lage informatiedichtheid
- * Zeer elementaire woordenschat bestaande uit hoofdzakelijk transparante woorden, de meest frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen
- * Grote samenhang
- * Concrete, herkenbare inhoud
- * Zeer eenvoudige zinsbouw
- * Beperkte lengte
- * Tekstsoorten: informatief, opiniërend en prescriptief
(bijkomend voor schriftelijke receptie)
- * Duidelijke lay-out
(bijkomend voor mondelinge receptie)
- * Geen achtergrondruis
- * Normaal spreektempo met frequente pauzes
- * Ondersteunende maar natuurlijke intonatie
- * Heldere uitspraak, duidelijke articulatie
- * Met visuele ondersteuning of met ondersteuning van non-verbaal gedrag

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

3.5 De leerlingen produceren schriftelijke en mondelinge teksten in functie van doelgerichte communicatie met behulp van sleutelwoorden, bouwstenen of een voorbeeld.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
  - Woordenschat: zeer elementair repertoire bestaande uit transparante woorden, de meest frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen die toelaten te voldoen aan de meest elementaire communicatiebehoeften
- * Conceptuele kennis
  - Effecten van non-verbaal gedrag (mondelinge productie)
  - Registers
- * Procedurele kennis
  - Strategieën: spreek- en schrijfdoel bepalen, voorkennis activeren, rekening houden met ontvanger (zoals het gepast inzetten van lichaamstaal), talige hulpmiddelen gebruiken
  - Gebruik van registers
  - Gebruik van eenvoudige grammaticale constructies en zinspatronen uit een aangeleerd repertoire (zoals meervoud, volgorde van persoonsvorm en onderwerp in een hoofdzin)

Met inbegrip van tekstkenmerken

- * Taalgebruik met aandacht voor adequaatheid
- * Beheersing van een zeer elementair lexicaal repertoire bestaande uit hoofdzakelijk geïsoleerde woorden, de meest frequente woorden, transparante woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen die toelaten te voldoen aan de meest elementaire communicatiebehoeften en die betrekking hebben op concrete situaties
- * Beperkte beheersing van eenvoudige grammaticale constructies en zinspatronen uit een aangeleerd repertoire (zoals meervoud, volgorde van persoonsvorm en onderwerp in een hoofdzin)
- * Gepast register (afgestemd op doel en doelpubliek)
- * Gebruik van hoogfrequente signaalwoorden (chronologisch verloop, opsomming)
- * Redelijk herkenbare samenhang
- * Concrete inhoud
- * Zeer beperkte lengte
- * Tekstsoorten: informatief en opiniërend
(bijkomend voor schriftelijke productie)
- * Korte woorden en frasen uit het aangeleerde lexicale repertoire zijn correct

overgeschreven

(bijkomend voor mondelinge productie)

* Gepaste, niet-storende lichaamstaal

* Uitspraak van een zeer beperkt repertoire van aangeleerde woorden en frasen is met enige inspanning verstaanbaar

* Gebruik van hoofdzakelijk geïsoleerde woorden, de meest frequente woorden, woordcombinaties en vaste uitdrukkingen, met talrijke onderbrekingen (om naar uitdrukkingen te zoeken, minder vertrouwde woorden uit te spreken en om de communicatie te herstellen)

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

3.6 De leerlingen nemen deel aan mondelinge interactie in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Zie opsomming bij eindtermen 3.2 t.e.m. 3.5

* Conceptuele kennis

- Zie opsomming bij eindtermen 3.2 t.e.m. 3.5

- De meest elementaire alledaagse taalgedragsconventies (aanspreken, begroeten, afscheid nemen, voorstellen, bedanken, zich verontschuldigen)

* Procedurele kennis

- Strategieën (bijkomend t.o.v. de strategieën opgesomd bij mondelinge receptie en productie): rekening houden met doel interactie, inspelen op wat de ander zegt, vragen om hulp/opheldering (zoals trager spreken, herhalen, herformuleren) en zelf hulp/opheldering bieden, elementen van lichaamstaal en intonatie herkennen en zelf doelgericht inzetten

- Gebruik van de meest elementaire alledaagse taalgedragsconventies (aanspreken, begroeten, afscheid nemen, voorstellen, bedanken, zich verontschuldigen)

- Zie opsomming bij eindtermen 3.2 t.e.m. 3.5

Met inbegrip van tekstkenmerken

* Zie opsomming bij eindtermen 3.2 t.e.m. 3.5

* Gebruik van de meest elementaire alledaagse taalgedragsconventies (aanspreken, begroeten, afscheid nemen, voorstellen, bedanken, zich verontschuldigen) om elementair sociaal contact te leggen

* De communicatie is volledig afhankelijk van herhaling (in traag tempo), herformulering en herstel

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

Kenmerken en principes van vreemde talen begrijpen om ze in te zetten bij het communiceren.

3.7 De leerlingen gebruiken kenmerken, mogelijkheden en principes van vreemde talen als communicatiemiddelen in functie van doelgerichte communicatie.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Tekststructuur

- Communicatiemodel: zender, boodschap, ontvanger, kanaal, doel

- Registers

* Procedurele kennis

- Gebruik van registers

- Gebruik van compenserende strategieën bij falende communicatie

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Inzicht hebben in vreemde talen als exponenten en delen van culturen en maatschappijen.

3.8 De leerlingen tonen interesse in culturele contexten waarin vreemde talen worden gebruikt.° (attitudinaal)

4. Digitale competentie en mediawijsheid

Eindtermen

Digitale media en toepassingen gebruiken om te creëren, te participeren en te interageren.

4.1 De leerlingen demonstreren basisvaardigheden om digitaal inhouden te creëren en te delen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Digitale media en toepassingen om digitaal inhouden te creëren zoals online- en offline tekstverwerking, rekenblad, rekenapp, digitale beeldverwerking, grafische programmeertaal

- Digitale media en toepassingen om digitaal inhouden te delen zoals browsers, elektronische mail, courante sociale mediatoepassingen, cloud toepassingen

* Procedurele kennis

- Digitale media en toepassingen om digitaal inhouden te creëren en te delen

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

4.2 De leerlingen demonstreren basisvaardigheden om digitaal samen te werken, te communiceren en te participeren aan initiatieven. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Digitale media en toepassingen om digitaal samen te werken, te communiceren en te participeren aan initiatieven zoals elektronische mail, chat en messaging toepassingen, sociale mediatoepassingen, cloud toepassingen

* Procedurele kennis

- Digitale media en toepassingen om digitaal samen te werken, te communiceren en te participeren

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Computationeel denken en handelen.

4.3 De leerlingen onderscheiden bouwstenen van digitale systemen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Bouwstenen van een digitaal systeem

> Input verwerking output

> Binair

> Hardware

> Digitale media zoals dataformaat

> Digitale toepassingen zoals tekstverwerking, multi-media verwerking, game

> Besturingssysteem

- Informatieverwerkende systemen en communicatie tussen deze systemen

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

4.4 De leerlingen passen een eenvoudig zelf ontworpen algoritme toe om een probleem digitaal en niet-digitaal op te lossen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Concepten van computationeel denken: decompositie, patroonherkenning, abstractie, algoritmen
- Organisatie, modellering, simulatie en digitale representatie van informatie
- Debuggen (testen en bijsturen)
- Principes van programmeertalen: sequentie, herhalingsstructuur, keuzestructuur

* Procedurele kennis

- Principes van computationeel denken: decompositie, patroonherkenning, abstractie, algoritmen
- Principes van organisatie, modellering, simulatie en digitale representatie van informatie
- Principes van debuggen (testen en bijsturen)
- Principes van programmeertalen: sequentie, herhalingsstructuur, keuzestructuur

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Verantwoord, kritisch en ethisch omgaan met digitale en niet-digitale media en informatie.

4.5 De leerlingen lichten de invloed van digitale en niet-digitale media op mens en samenleving toe. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Invloed digitale media op het dagelijkse leven zoals communicatie, informatie, inhouden gecreëerd in verschillende contexten (leren, werken, vrije tijd)
- Mediatisering/technologisering van de samenleving/arbeidsmarkt
- Rol media in beeldvorming van werkelijkheid
- Bouwstenen van beeldgeletterdheid

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

4.6 De leerlingen passen aangereikte regels van de digitale wereld toe. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Privacyregels
- Principes van auteurs- en portretrecht
- Ethisch en sociaal aanvaardbare gedragsregels binnen de context van het medium, het publiek en de wettelijke bepalingen

* Procedurele kennis

- Privacyregels
- Principes van auteurs- en portretrecht
- Ethisch en sociaal aanvaardbare gedragsregels binnen de context van het medium, het publiek en de wettelijke bepalingen

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

4.7 De leerlingen evalueren de mogelijkheden en risico's van eigen en andermans mediagedrag. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Invloed van mediagebruik op eigen en andermans mentale en fysieke gezondheid
- Beveiligingsrisico's en privacyaspecten eigen aan de leeftijdsgroep
- Digitaal mediagebruik in functie van (eigen) doelen
- Digitale identiteit (e-identiteit en e-reputatie)

* Procedurele kennis

- Beveiligings- en privacyregels eigen aan de leeftijdsgroep
- Digitale media en toepassingen in functie van (eigen) doelen
- Beheer digitale identiteit

* Metacognitieve kennis

- Eigen mediagedrag

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

Eindtermen basisgeletterdheid

Digitale media en toepassingen gebruiken om te creëren, te participeren en te interageren.

BG 4.1 De leerling demonstreert in functionele contexten basisvaardigheden om digitaal inhouden te creëren en te delen.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Digitale media en toepassingen om digitaal inhouden te creëren zoals online- en offline tekstverwerking, rekenapp, digitale beeldverwerking, grafische programmeertaal
- Digitale media en toepassingen om digitaal inhouden te delen zoals browsers, elektronische mail, courante sociale mediatoepassingen, cloud toepassingen

* Procedurele kennis

- Digitale media en toepassingen om digitaal inhouden te creëren en te delen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

BG 4.2 De leerling demonstreert in functionele contexten basisvaardigheden om digitaal te communiceren en te participeren.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Digitale media en toepassingen om digitaal te communiceren en te participeren aan initiatieven zoals elektronische mail, chat en messaging toepassingen, sociale mediatoepassingen, cloud toepassingen

* Procedurele kennis

- Digitale media en toepassingen om digitaal te communiceren en te participeren

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Computationeel denken en handelen.

BG 4.3 De leerling herkent in functionele contexten bouwstenen van digitale systemen.

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Bouwstenen van een digitaal systeem
  - > Input verwerking output
  - > Binair
  - > Hardware
  - > Digitale media zoals dataformaat
  - > Digitale toepassingen zoals tekstverwerking, multi-media verwerking, game
  - > Besturingssysteem
- Informatieverwerkende systemen en communicatie tussen deze systemen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau onthouden

BG 4.4 De leerling past in functionele contexten een aangereikt algoritme toe om een probleem digitaal en niet-digitaal op te lossen.

Met inbegrip van kennis

- * Procedurele kennis
- Principes van computationeel denken: decompositie, patroonherkenning, abstractie, algoritme
- Principes van digitale representatie van informatie
- Principes van debuggen (testen en bijsturen)

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Verantwoord, kritisch en ethisch omgaan met digitale en niet-digitale media en informatie.

BG 4.5 De leerling past in functionele contexten aangereikte regels van de digitale wereld toe.

Met inbegrip van kennis

- * Procedurele kennis
- Privacyregels
- Principes van auteurs- en portretrecht
- Ethisch en sociaal aanvaardbare gedragsregels binnen de context van het medium, het publiek en de wettelijke bepalingen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

BG 4.6 De leerling evalueert in functionele contexten de mogelijkheden en risico's van eigen mediagedrag.

Met inbegrip van kennis

- * Procedurele kennis
- Beveiligingsrisico's en privacyaspecten eigen aan de leeftijdsgroep
- Digitale media en toepassingen in functie van eigen doelen
- Beheer digitale identiteit (e-identiteit en e-reputatie)
- * Metacognitieve kennis
- Eigen mediagedrag

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

5. Sociaal-relatieve competenties

Eindtermen

Interpersoonlijke relaties opbouwen, onderhouden en versterken.

5.1 De leerlingen bewaken in interacties hun eigen fysieke en mentale grenzen.^o (transversaal - attitudinaal)

5.2 De leerlingen houden in interacties rekening met de opvattingen, fysieke en mentale grenzen en emoties van anderen.^o (transversaal - attitudinaal)

5.3 De leerlingen demonstreren hoe ze respectvol reageren tegen pest- en uitsluitingsgedrag. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Pest- en uitsluitingsgedrag
- Fysieke en mentale grenzen

* Procedurele kennis

- Strategieën om respectvol te reageren tegen pest- en uitsluitingsgedrag

Met inbegrip van dimensie eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

5.4 De leerlingen demonstreren in informele en formele relaties geschikte sociale vaardigheden. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Formele en informele relaties
- Leefregels en afspraken
- Empathie

* Procedurele kennis:

- Strategieën om sociale vaardigheden in formele en informele relaties te hanteren
- Strategieën om grenzen te stellen en te bewaken via aanvaardbaar verbaal en non-verbaal gedrag

Met inbegrip van dimensie eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

5.5 De leerlingen dragen in groepsactiviteiten met een welomschreven opdracht actief bij aan de uitwerking van een gezamenlijk resultaat. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis:

- Rollen en gedrag van personen in groepsactiviteiten

* Procedurele kennis:

- Methoden om in overleg taken te verdelen en te plannen

Met inbegrip van dimensie eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

6. Competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie

Eindtermen

De eindtermen onder de sleutelcompetenties 'Leercompetenties met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeembenken, informatieverwerking en samenwerken', 'Digitale competentie en mediawijsheid', 'Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties' en 'Sociaal-relatieve competenties' maken integraal deel uit van de sleutelcompetentie 'Competenties inzake wiskunde, exacte wetenschappen en technologie'.

Inzicht ontwikkelen in en omgaan met getallen en hoeveelheden: getallenleer.

6.1 De leerlingen rekenen functioneel met natuurlijke getallen, negatieve getallen, breuken, decimale getallen en procenten.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Som, termen, verschil, product, factoren, quotiënt, deeltal, deler, rest

* Conceptuele kennis

- Verhouding en procent

- Verband tussen decimaal getal, breuk en procent

* Procedurele kennis:

- Met ICT

> Functionele optelling, aftrekking, vermenigvuldiging, deling

> Berekening met procenten

> Ordening van natuurlijke getallen, negatieve getallen en breuken

- Zonder ICT

> Strategieën om handig te rekenen en schatten van grootte-orde van resultaten van bewerkingen in functionele contexten

> Zinvolle afronding

- Analoog en digitaal klokkezen

Met inbegrip van context

* De eindterm wordt in een functionele context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Inzicht ontwikkelen in en omgaan met ruimte en vorm: meetkunde en metend rekenen.

6.2 De leerlingen onderscheiden meetkundige objecten en relaties in het vlak.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Meetkundige objecten: evenwijdige, snijdende rechten, lijnstuk, scherpe, rechte, stompe, gestrekte hoek, gelijkbenige, gelijkzijdige, rechthoekige, scherphoekige, stomphoekige driehoek, vierhoek (trapezium, parallellogram, ruit, rechthoek en vierkant), veelhoek, cirkel

* Conceptuele kennis

- Scherpe hoek, rechte hoek, stompe hoek, gestrekte hoek
- Rechte en lijnstuk
- Evenwijdige en snijdende rechten
- Driehoek, vierhoek, veelhoek
- Gelijkbenige driehoek, gelijkzijdige driehoek, rechthoekige driehoek, scherphoekige driehoek, stomphoekige driehoek
- Trapezium, parallellogram, ruit, rechthoek en vierkant
- Cirkel
- * Procedurele kennis
- Meting van de hoekgrootte
- Nauwkeurige meting van de lengte van een lijnstuk

Met inbegrip van context

- * De eindterm wordt in een functionele context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

6.3 De leerlingen onderscheiden aan de hand van 2D- en 3D-voorstellingen meetkundige objecten in de ruimte.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Meetkundige objecten in de ruimte: snijdende, evenwijdige, kruisende rechten, veelvlak (kubus, balk, piramide), bol, kegel, cilinder

* Conceptuele kennis

- Onderscheid tussen ruimtefiguren en vlakke figuren
- Onderscheid tussen evenwijdige, snijdende en kruisende rechten
- Kubus, balk, piramide, bol, kegel en cilinder
- Herkenning van ruimtefiguren in perspectief

Met inbegrip van context

- * De eindterm wordt in een functionele context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

6.4 De leerlingen stellen vlakke meetkundige objecten grafisch voor.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Hoek met gegeven hoekgrootte, lijnstuk met gegeven lengte, evenwijdige en loodrechte rechten, gelijkbenige, gelijkzijdige, rechthoekige, stomphoekige en scherphoekige driehoek, trapezium, ruit, parallellogram, rechthoek en vierkant, cirkel met gegeven straal

* Procedurele kennis

- Grafisch voorstelling met geodriehoek en passer

Met inbegrip van context

- * De eindterm wordt in een functionele context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

6.5 De leerlingen berekenen omtrek en oppervlakte van vlakke figuren en inhoud van ruimtefiguren.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Omtrek, oppervlakte en inhoud

* Procedurele kennis

- Omtrek en oppervlakte met gegeven formule: driehoek, rechthoek, vierkant en

cirkel

- Inhoud met gegeven formule: kubus en balk

Met inbegrip van context

- * De eindterm wordt in een functionele context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Inzicht ontwikkelen in en omgaan met relatie en verandering: zoals algebra, analyse en discrete structuren.

6.6 De leerlingen bepalen punten in het vlak door middel van coördinaten.

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Assenstelsel en coördinaten
- * Procedurele kennis
- Punten in het vlak door middel van coördinaten
- Coördinaten van punten

Met inbegrip van context

- * De eindterm wordt in een functionele context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

6.7 De leerlingen rekenen functioneel met wiskundige verhoudingen.

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Verband tussen decimaal getal, breuk en procent
- Gelijkwaardige verhoudingen
- * Procedurele kennis:
- Verhoudingstabel

Met inbegrip van context

- * De eindterm wordt in een functionele context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Inzicht ontwikkelen in en omgaan met data en onzekerheid: zoals kansrekenen en statistiek.

6.8 De leerlingen voeren een beschrijvend statistisch onderzoek uit met 20 à 25 zelf verzamelde, niet gegroepeerde gegevens van 1 grootte.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
- Mediaan, rekenkundig gemiddelde
- * Conceptuele kennis
- Mediaan, rekenkundig gemiddelde
- Tabel met absolute frequenties
- Staafdiagram, cirkeldiagram, lijndiagram
- * Procedurele kennis
- Mediaan, rekenkundig gemiddelde
- Tabel met absolute frequenties
- Staafdiagram, cirkeldiagram, lijndiagram

Met inbegrip van context

- * De eindterm wordt in een functionele context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

**Modelleren en problemen oplossen door analyseren,
(de)mathematiseren of aanwenden van heuristieken.**

6.9 De leerlingen lossen wiskundige problemen op door gebruik te maken van wiskundige kennis, vaardigheden en heuristieken.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Wiskundige concepten uit de eindtermen van de eerste graad B-stroom

* Procedurele kennis

- Wiskundige vaardigheden uit de eindtermen van de eerste graad B-stroom

- Toepassing van wiskundige heuristieken

- Mathematiseren en demathematiseren

Met inbegrip van context

* De eindterm wordt in een functionele context gerealiseerd.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

**Inzicht ontwikkelen in de bouw, structuur en eigenschappen van materie
in levende en niet-levende systemen.**

6.10 Leerlingen brengen waarneembare fysische verschijnselen in verband met temperatuursveranderingen.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Vast, vloeibaar, gas

- Smelten, stollen, condenseren, verdampen, sublimeren, desublimeren

* Conceptuele kennis

- Aggregatietoestanden: vast, vloeibaar, gas

- Faseovergangen: smelten, stollen, condenseren, verdampen, sublimeren, desublimeren

- Thermisch uitzetten en krimpen van stoffen

- Temperatuur

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

6.11 De leerlingen onderscheiden zuivere stoffen van mengsels in authentieke contexten.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Zuivere stof en mengsel

* Conceptuele kennis

- Zuivere stof en mengsel

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

6.12 Leerlingen lichten het onderscheid tussen een verandering van aggregatietoestand en een waarneembare chemische omzetting toe.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Vast, vloeibaar, gas

- Smelten, stollen, condenseren, verdampen, sublimeren, desublimeren

* Conceptuele kennis

- Aggregatietoestanden: vast, vloeibaar, gas

- Chemische omzetting

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Inzicht ontwikkelen in de verschijningsvormen van energie, de wisselwerking tussen materie onderling en met energie alsook de gevolgen ervan.

6.13 Leerlingen relateren energieomzettingen aan veranderingen van energievorm(en) in authentieke contexten.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Energievormen: kinetische energie, chemische energie, elektrische energie, stralingsenergie, potentiële energie
- Energieomzetting tussen bovenstaande energievormen
- Fotosynthese

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

6.14 Leerlingen geven voorbeelden van de uitwerking van krachten in authentieke contexten.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Kracht
- Zwaartekracht, wrijvingskracht, trek- en drukkracht

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Inzicht ontwikkelen in de basiseigenschappen van levende systemen.

6.15 Leerlingen leggen de functie van het ademhalingsstelsel, het spijsverteringsstelsel, het uitscheidingsstelsel en het transportstelsel uit alsook de ligging van de organen bij de mens.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Belangrijkste organen van het ademhalingsstelsel, spijsverteringsstelsel, uitscheidingsstelsel, transportstelsel en hun ligging

* Conceptuele kennis

- Vertering
- Stofomzetting
- Stofuitwisseling
- Uitscheiding
- Transport in een organisme: ademhalingsstelsel, spijsverteringsstelsel, uitscheidingsstelsel, bloedsomloop

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

6.16 De leerlingen leggen het verloop van de voortplanting bij de mens uit.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Organen van het voortplantingsstelsel
  - Ligging en functie van de organen van het voortplantingsstelsel
- * Conceptuele kennis
- Voortplanting, eisprong, zaadlozing, bevruchting, menstruatie, zwangerschap, geboorte

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

6.17 De leerlingen vergelijken voortplantingswijzen van planten en dieren aan de hand van voorbeelden.

Met inbegrip van kennis
* Conceptuele kennis
- Aseksuele en seksuele voortplanting

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

6.18 De leerlingen leggen uit dat organismen met bepaalde kenmerken, in een welbepaalde omgeving, meer waarschijnlijk dan andere organismen zullen overleven en zich voortplanten.

Met inbegrip van kennis
* Conceptuele kennis
- Kenmerken van de omgeving zoals klimaat, vegetatie, aanwezigheid van andere organismen
- Kenmerken van organismen zoals kleur, kieuwen, stekels

Met inbegrip van context
* Natuurwetenschappelijk kader: evolutieleer

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

6.19 De leerlingen onderzoeken voor een biotoop de onderlinge afhankelijkheid van verschillende organismen en de rol van biotische en abiotische factoren.

Met inbegrip van kennis
* Feitenkennis
- Voorbeelden van biotische en abiotische factoren
- Biodiversiteit
* Conceptuele kennis
- Voedselrelaties
- Voorstellingen van voedselrelaties: voedselketen, voedselweb, voedselpiramide
- Biodiversiteit
Procedurele kennis
- Gebruik van determineertabellen en kaarten
- Meetmethoden zoals voor temperatuur

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Inzicht ontwikkelen in technische systemen en processen en hun relatie tot verschillende technologische domeinen en tot andere domeinen (wetenschappen, wiskunde ...).

6.20 De leerlingen passen eenvoudige methodes toe om waarneembare eigenschappen van courante materialen en grondstoffen te onderscheiden i.f.v. een technisch proces.

Met inbegrip van kennis
* Conceptuele kennis
- Soorten materialen: natuurlijke en kunstmatige materialen, metalen en niet-metalen, ferro- en non-ferrometalen
- Waarneembare kenmerken van materialen en grondstoffen
- Eigenschappen van materialen
> Elektrisch zoals geleiding

- > Magnetisch zoals aantrekking en afstoting van ferromagnetische materialen
- > Fysisch zoals dichtheid
- > Mechanisch zoals elasticiteit, hardheid
- > Technologisch zoals vervormbaarheid
- * Procedurele kennis
- Technieken om materialen en grondstoffen te testen zoals magneet

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

6.21 De leerlingen onderzoeken het functioneren van technische systemen, hun deelsystemen en onderdelen alsook hun onderlinge samenhang i.f.v. een technisch proces.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Technische systemen, hun deelsystemen en onderdelen: functie, werking en onderling relatie
- Technische systemen m.b.t. volgende 5 ervaringsgebieden in contexten zoals bij bouw, hout, mode, kunststoffen, metaal, land- en tuinbouw, voeding, verzorging
  - > Constructie
    - Verbindingstechnieken
    - Afwerkingstechnieken
    - Constructietechnieken en -structuren
  - > Transport
    - Hefbomen
    - Eenvoudige overbrengingen
  - > Energie
    - Elementen en samenhang van een enkelvoudige stroomkring
  - > ICT
    - Input verwerking output
    - Sensoren en actuatoren
  - > Biotechniek
    - Bewaren van voedingsmiddelen
    - Functie en eigenschappen van verschillende verpakkingen
    - Eenvoudige teelten
- Technische informatie zoals pictogrammen, symbolen en (werk)tekeningen
- * Procedurele kennis
- Visualisatiemethodes van functioneren van technische systemen: modellen, functiedriehoek

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Technische systemen ontwerpen, realiseren, in gebruik nemen en evalueren rekening houdend met fundamentele maatschappelijke, wetenschappelijke en technologische aspecten.

6.22 Leerlingen gebruiken courante technische systemen duurzaam, veilig en ergonomisch.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Functioneren van technische systemen, deelsystemen en onderdelen
- Doel van hulpmiddelen
- Planmatig onderhoud
- * Procedurele kennis
- Gebruik met inbegrip van onderhoud van courante technische systemen
- Gebruik van hulpmiddelen
- Monteren en demonteren in functie van onderhoud

- Gebruik van technische informatie zoals veiligheidsinstructiekaarten, pictogrammen, symbolen, onderhoudsvorschriften, handleidingen, en (werk)tekeningen
- Vereisten van veiligheid, ergonomie en milieu

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid zelfstandig uitvoeren: bewegingen/handelingen worden meer automatisch uitgevoerd, zijn vloeiend, betrouwbaar en efficiënt. Essentiële elementen van de beweging/handeling zijn regelmatig aanwezig.

6.23 De leerlingen voeren een iteratief technisch proces uit in de verschillende ervaringsgebieden om een eenvoudig technisch systeem te realiseren vanuit vooropgestelde behoefte(n) en aangereikte vereisten.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Doel van hulpmiddelen zoals gereedschappen, machines, grondstoffen, materialen, energie, informatie, menselijke inzet, geldmiddelen, tijd
- Vereisten voor een technisch systeem

* Procedurele kennis

- Gebruik van hulpmiddelen zoals gereedschappen, machines, grondstoffen, materialen, energie, informatie, menselijke inzet, geldmiddelen, tijd
- Verschillende fasen van een iteratief technisch proces: probleemstelling/behoefte onderzoeken, ontwerpen, maken, in gebruik nemen, evalueren
- Modellen zoals schema's, tekeningen en recepten
- Vereisten van veiligheid, ergonomie en milieu

Met inbegrip van context

Ervaringsgebieden: constructie, transport, energie, ICT, biotechniek

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid uitvoeren na instructie of uit het geheugen: de meest essentiële elementen van de beweging/handeling zijn aanwezig, maar nog niet consequent

6.24 De leerlingen passen een ontwerp van een technisch systeem aan in functie van de aangereikte vereisten.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Doel van hulpmiddelen zoals gereedschappen, machines, grondstoffen, materialen, energie, informatie, menselijke inzet, geldmiddelen, tijd

* Procedurele kennis

- Gebruik van hulpmiddelen zoals gereedschappen, machines, grondstoffen, materialen, energie, informatie, menselijke inzet, geldmiddelen, tijd
- Modellen zoals schetsen, schema's, werktekeningen en recepten, schaalmodellen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid uitvoeren na instructie of uit het geheugen: de meest essentiële elementen van de beweging/handeling zijn aanwezig, maar nog niet consequent

6.25 De leerlingen realiseren een technisch systeem op basis van een ontwerp en een aangereikt stappenplan

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Doel van hulpmiddelen zoals gereedschappen, machines, grondstoffen, materialen, energie, informatie, menselijke inzet, geldmiddelen, tijd

* Procedurele kennis

- Realisatietechnieken

- Gebruik van hulpmiddelen zoals gereedschappen, machines, grondstoffen, materialen, energie, informatie, menselijke inzet, geldmiddelen, tijd

- Gebruik van modellen zoals schema's, werktekeningen en recepten

- Vereisten van veiligheid, ergonomie en milieu

- Planningstechnieken: uitvoering beknopt stappenplan

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid uitvoeren na instructie of uit het geheugen: de meest essentiële elementen van de beweging/handeling zijn aanwezig, maar nog niet consequent

6.26 De leerlingen gebruiken een aangereikte methode om te testen of een technisch systeem voldoet aan de behoefte(n) en aangereikte vereisten

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Hulpmiddelen en methoden voor het testen van technische systemen

- Vereisten voor een technisch systeem

* Procedurele kennis

- Hulpmiddelen en methoden voor het testen van technische systemen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid uitvoeren na instructie of uit het geheugen: de meest essentiële elementen van de beweging/handeling zijn aanwezig, maar nog niet consequent

Natuurwetenschappelijke, technologische en wiskundige concepten en methoden inzetten om problemen op te lossen en om objecten, systemen en hun interacties te onderzoeken en te begrijpen.

6.27 De leerlingen gebruiken met de nodige nauwkeurigheid de gepaste meetinstrumenten, meetmethodes en hulpmiddelen om metingen, observaties, experimenten en terreinstudies uit te voeren.

Met inbegrip van kennis

* Procedurele kennis

- Hulpmiddelen zoals meetlat, weegschaal, loep, lichtmicroscop, thermometer, determineertabel, proefbuis

- Meetinstrumenten en meetmethoden voor de bepaling van lengte, massa, inhoud/volume, tijd, temperatuur en elektrische grootheden

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Psychomotorische dimensie: Een vaardigheid zelfstandig uitvoeren: bewegingen/handelingen worden meer automatisch uitgevoerd, zijn vloeiend, betrouwbaar en efficiënt. Essentiële elementen van de beweging/handeling zijn regelmatig aanwezig.

6.28 De leerlingen gebruiken in wiskundige, natuurwetenschappelijke, technologische en STEM-contexten gepaste grootheden en eenheden in een correcte weergave.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Symbolen van de grootheden en (SI)-eenheden voor massa, inhoud/volume, tijd, spanning, energie
- * Conceptuele kennis
- Verband tussen verandering in een courante eenheid en verandering in een maatgetal bij herleidingen
- * Procedurele kennis
- Gebruik van symbolen van de grootheden en (SI-) eenheden voor lengte, oppervlakte, massa, inhoud/volume, tijd, spanning, energie

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

6.29 Leerlingen gebruiken aangereikte modellen in wiskundige, natuurwetenschappelijke, technologische en STEM-contexten om te visualiseren en te beschrijven

- Met inbegrip van kennis
- * Conceptuele kennis
  - Soorten modelvoorstellingen zoals tabellen, grafieken, diagrammen, schaalmodellen, schema's, schetsen
  - * Procedurele kennis
  - Modelvoorstellingen zoals tabellen, grafieken, diagrammen, schaalmodellen, schema's, schetsen

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

6.30 De leerlingen passen stapsgewijs de wetenschappelijke methode toe om een aangereikte wetenschappelijke onderzoeksvraag te beantwoorden.

- Met inbegrip van kennis
- * Conceptuele kennis
  - Wetenschappelijke concepten uit de eindtermen van de eerste graad B-stroom
  - * Procedurele kennis
  - Stappen in de wetenschappelijke methode: een verwachting verwoorden, een aangereikte methode/plan uitvoeren, data/waarnemingen ordenen, besluiten toelichten
  - Onderzoekstechnieken: metingen, waarnemingen, experimenten en terreinstudies

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

6.31 De leerlingen wenden kennis en vaardigheden uit meerdere STEM-disciplines geïntegreerd aan om een probleem op te lossen.

- Met inbegrip van kennis
- * Conceptuele kennis
  - Wiskundige, natuurwetenschappelijk en technologische concepten uit de eindtermen van de eerste graad B-stroom
  - * Procedurele kennis:
  - Toepassing van wiskundige, wetenschappelijke of technische principes om een aangereikt (deel)probleem op te lossen
  - Integratie van deeloplossingen
  - Evaluatie van de totaaloplossing

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

6.32 De leerlingen illustreren de wisselwerking tussen STEM-disciplines onderling en met de maatschappij.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Relatie tussen maatschappelijke behoeften, keuzen en STEM-toepassingen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

6.33 De leerlingen relateren verschillende STEM-beroepen en -opleidingen met natuurlijk-wetenschappelijke, technologische, wiskundige en STEM-competenties.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Natuurlijk-wetenschappelijke, technologische, wiskundige en STEM-concepten en vaardigheden
- STEM-beroepen en -opleidingen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Eindtermen basisgeletterdheid

Inzicht ontwikkelen in en omgaan met getallen en hoeveelheden: getallenleer.

BG 6.1 De leerling voert met behulp van ICT bewerkingen uit in functionele contexten.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Getallen: grootte-orde, natuurlijke en negatieve getallen, eenvoudige procenten en breuken

* Procedurele kennis

- Optelling, aftrekking, vermenigvuldiging, deling met natuurlijke getallen en positieve decimale getallen met maximaal 2 cijfers na de komma
- Berekening met procenten
- Strategieën om handig te rekenen met natuurlijke getallen en positieve decimale getallen met maximaal 2 cijfers na de komma in herkenbare functionele situaties
- Schatting van grootte-orde van resultaten
- Zinvolle afronding

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

BG 6.2 De leerling gebruikt informatie uit eenvoudige tabellen in functionele contexten.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Getallen: grootte-orde, natuurlijke en negatieve getallen, eenvoudige procenten en breuken

* Procedurele kennis:

- Interpretatie van gegevens
- Vergelijking van gegevens
- Bewerkingen met ICT in functie van informatieverwerking

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

BG 6.3 De leerling gebruikt maatgetallen en eenheden van grootheden in functionele contexten.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Courante eenheden voor tijd, lengte, oppervlakte, inhoud/volume en massa: uren, minuten, seconden, kilometer, meter, centimeter, millimeter, liter, deciliter, centiliter, milliliter, vierkante meter, kubieke meter, kilogram, gram

* Conceptuele kennis

- Onderscheid tussen lengte, oppervlakte en inhoud/volume
- Grootte-orde en maatsbesef van grootheden horende bij lengte, oppervlakte, inhoud/volume, tijd, massa

* Procedurele kennis:

- Interpretatie en bepaling van eenheden
- Bepaling van lengte, tijd, massa
- Bewerkingen met ICT
- Schatting van grootte-orde van resultaten
- Zinvolle afronding

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Inzicht ontwikkelen in en omgaan met ruimte en vorm: meetkunde en metend rekenen

BG 6.4 De leerling herkent meetkundige objecten en meetkundige relaties in functionele contexten.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Onderscheid tussen vlakke figuren en ruimtefiguren
- Meetkundige relaties in het vlak: loodrechte hoeken, evenwijdige rechten
- Meetkundige objecten: driehoek, vierhoek (vierkant en rechthoek), cirkel, balk, kubus, bol

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau onthouden

BG 6.5 De leerling berekent omtrek en oppervlakte van een rechthoek in functionele contexten.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Omtrek en oppervlakte

* Procedurele kennis

- Omtrek en oppervlakte van een rechthoek met gegeven formule, lengte en breedte
- Bewerkingen met ICT

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Inzicht ontwikkelen in en omgaan met relatie en verandering: zoals algebra, analyse en discrete structuren

BG 6.6 De leerling gebruikt wiskundige verhoudingen in functionele contexten.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Gelijkwaardige wiskundige verhoudingen

* Procedurele kennis:

- Verhoudingstabel

- Bewerkingen met ICT

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Inzicht ontwikkelen in en omgaan met data en onzekerheid: zoals kansrekenen en statistiek

BG 6.7 De leerling haalt informatie uit diagrammen in functionele contexten.

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
  - Staafdiagram, cirkeldiagram, lijndiagram
- * Procedurele kennis
  - Waarden aflezen
  - Interpretatie van gegevens

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

7. Burgerschapscompetenties met inbegrip van competenties inzake samenleven

Eindtermen

De dynamiek en de gelaagdheid van (eigen) identiteiten duiden.

7.1 De leerlingen lichten de gelaagdheid en de dynamiek van identiteiten en de mogelijke gevolgen ervan voor relaties met anderen toe. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
  - Erkende symbolen van de Vlaamse gemeenschap, België en de Europese Unie
- * Conceptuele kennis
  - Gelaagdheid van identiteiten, met aandacht voor verschillende aspecten van identiteiten zoals gender, sociale, culturele, economische, regionale, nationale en internationale aspecten
  - Dynamiek van identiteiten doorheen ruimte en tijd, met aandacht voor de eigen achtergrond en de persoonlijke beleving van tijd en ruimte
  - Relationeel karakter van identiteiten
- * Metacognitieve kennis
  - Zelfkennis over aspecten van de eigen identiteiten

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

Omgaan met diversiteit in het samenleven en het samenwerken.

7.2 De leerlingen gaan respectvol en constructief om met individuen en groepen in een diverse samenleving.^o (transversaal - attitudinaal)

7.3 De leerlingen hanteren strategieën om respectvol en constructief om te gaan met individuen en groepen in een diverse samenleving. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
  - Diversiteit in de samenleving, met aandacht voor meerdere aspecten van diversiteit zoals fysieke, cognitieve, sociale, culturele aspecten
- * Procedurele kennis
  - Strategieën om respectvol en constructief om te gaan met elkaar

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken,

strategieën... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

7.4 De leerlingen lichten de mechanismen van vooroordelen, stereotypering, machtsmisbruik en groepsdruk toe. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Vooroordelen, stereotypering, machtsmisbruik en groepsdruk

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

7.5 De leerlingen hanteren strategieën om tot constructieve oplossingen voor conflictsituaties te komen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Conflicten en oplossingen

* Procedurele kennis

- Strategieën om tot constructieve oplossingen voor conflicten te komen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

7.6 De leerlingen onderscheiden zowel onverdraagzaamheid als discriminatie in de samenleving. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Onverdraagzaamheid en discriminatie

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

Geïnformeerd en beargumenteerd met elkaar in dialoog gaan.

7.7 De leerlingen onderbouwen een eigen mening over maatschappelijke gebeurtenissen, thema's en trends met betrouwbare informatie en geldige argumenten. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Feit en mening

- Realiteit en fictie

- Argumenten

* Procedurele kennis

- Strategieën om een eigen mening te onderbouwen

- Manieren om met elkaar in dialoog te gaan

* Metacognitieve kennis

- Eigen mening

- Reflectievaardigheden en -proces

Met inbegrip van context

* Actuele maatschappelijke gebeurtenissen, thema's en trends

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

Actief participeren aan de samenleving, rekening houdend met de rechten en plichten van iedereen binnen de rechtsstaat.

7.8 De leerlingen participeren actief in schoolse situaties, rekening houdend met de rechten en plichten van iedereen.^o (transversaal - attitudinaal)

7.9 De leerlingen illustreren het belang van individuele en gezamenlijke acties en engagement voor de samenleving. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Individuele en gezamenlijke acties en engagement voor de samenleving op lokaal en globaal niveau

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

7.10 De leerlingen onderscheiden inspraak, participatie en besluitvorming in schoolse situaties, rekening houdend met de rechten en plichten van iedereen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Inspraak, participatie en besluitvorming in de schoolomgeving
- Rechten en plichten in de schoolomgeving
- Manieren om te participeren in de schoolomgeving

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

De wederzijdse invloed tussen maatschappelijke domeinen en ontwikkelingen en de impact ervan op de (globale) samenleving en het individu kritisch benaderen.

7.11 De leerlingen handelen duurzaam in een schoolse context.^o (transversaal - attitudinaal)

7.12 De leerlingen lichten de complexiteit en verwevenheid van duurzaamheidskwesties toe. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Duurzame ontwikkeling op het vlak van consumptie, energie, mobiliteit
- Oorzaak-gevolg relaties
- Onderscheid geheel-onderdeel binnen systemen
- Verschillende perspectieven (3 P's: planet, profit, people) op duurzaamheidskwesties

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

7.13 De leerlingen verklaren de impact van globale uitdagingen van duurzame ontwikkeling op het lokale niveau. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Duurzame ontwikkeling
- Oorzaak-gevolg relaties
- Onderscheid geheel - onderdeel binnen systemen
- Verschillende perspectieven (3 P's: planet, profit, people) op duurzaamheidskwesties

* Metacognitieve kennis

- Kritische reflectie over duurzaamheidskwesties

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

7.14 De leerlingen illustreren wederzijdse beïnvloeding tussen maatschappelijke domeinen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Interactie tussen maatschappelijke domeinen (politiek, sociaal, economisch en cultureel)

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

Democratische besluitvorming op lokaal, nationaal en internationaal niveau duiden

7.15 De leerlingen lichten participatieve en democratische besluitvorming toe voor zover deze relevant is voor hun eigen leefwereld.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Bestuursniveaus: gemeente, provincie, gemeenschappen en gewesten met inbegrip van de Vlaamse, België en Europese Unie

* Conceptuele kennis

- Verband tussen verkiezingen, vertegenwoordiging en bestuur
- Democratische besluitvorming

Met inbegrip van context

* Relevant voor eigen leefwereld zoals, afhankelijk van de actualiteit, op niveau van gemeente, gewest, land, Europa, wereld

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Democratische principes en democratische cultuur kaderen binnen de moderne rechtsstaat.

7.16 De leerlingen komen op voor de eerbiediging van de rechten van de mens en het kind en voor sociale rechtvaardigheid, voor zover het relevant is voor hun eigen leefwereld.^o (attitudinaal)

7.17 De leerlingen lichten het belang van mensen- en kinderrechten toe.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Mensenrechten- Kinderrechten
- Sociale rechtvaardigheid
- Schendingen van mensen- en kinderrechten zoals kinderen in armoede, kindsoldaten, kinderarbeid
- Relevante organisaties en instellingen zoals kinderrechtencommissariaat, mensenrechtenorganisaties

Met inbegrip van context

* Referentiekaders "Universele Verklaring van de Rechten van de Mens" en "Kinderrechtenverdrag"

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

7.18 De leerlingen lichten het onderscheid toe tussen samenleven in een democratie en samenleven onder andere regimes.

Ze appreciëren het samenleven in een democratie en de principes waarop ze in Vlaanderen gebaseerd is^o (attitudinaal).

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Democratie

* Conceptuele kennis

- Democratie

- Rechten en plichten

- Vrijheid en gelijkheid

- Onderscheid tussen democratie en autoritaire regimes

Met inbegrip van context

* Referentiekader "Competences for democratic culture" - Raad van Europa

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

8. Competenties met betrekking tot historisch bewustzijn

Eindtermen

De eindtermen onder de sleutelcompetenties 'Leercompetenties met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeemdenken, informatieverwerking en samenwerken', 'Digitale competentie en mediawijsheid' met uitzondering van eindtermen 2.3 en 2.4, 'Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties' en 'Sociaal-relationale competenties' maken integraal deel uit van de sleutelcompetentie 'Competenties met betrekking tot historisch bewustzijn'.

Historische fenomenen situeren in een historisch referentiekader.

8.1 De leerlingen situeren historische elementen uit hun leefwereld en kenmerkende historische fenomenen in tijd en ruimte op een gegeven tijdlijn en op een relevante kaart.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Tijdlijn, kaart, tijdstip, datum, tijdsduur, vroeger, nu, later, dag, week, maand, jaar, generatie en eeuw

* Conceptuele kennis

- Tijdlijn, kaart, tijdstip, datum, tijdsduur, vroeger, nu, later, dag, week, maand, jaar, generatie en eeuw

- Historische fenomenen zoals personen, plaatsen, gebeurtenissen

Met inbegrip van context

* De gegeven tijdlijn omvat de zeven periodes van het courante westerse historische referentiekader (prehistorie - oude nabije oosten - klassieke oudheid - middeleeuwen - vroegmoderne tijd - moderne tijd - hedendaagse tijd) en een aantal kenmerken van die periodes

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

8.2 De leerlingen herkennen voor elke historische periode van het courante westerse historische referentiekader enkele gegeven kenmerken.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Bestuur, oorlog en vrede, economische activiteit, organisatie van het samenleven, mens- en wereldbeeld, kunst en cultuur

Met inbegrip van context

* De gegeven tijdlijn omvat de zeven periodes van het courante westerse historische referentiekader (prehistorie - oude nabije oosten - klassieke oudheid - middeleeuwen - vroegmoderne tijd - moderne tijd - hedendaagse tijd)

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau onthouden

Kritisch reflecteren met en over historische bronnen.

8.3 De leerlingen vergelijken aangereikte bronnen over eenzelfde historisch fenomeen, rekening houdend met de context van de maker(s).

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Context van de maker(s) en het doelpubliek

- Geschreven, mondelinge, (audio-)visuele en materiële bronnen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Tot beargumenteerde historische beeldvorming komen vanuit verschillende perspectieven.

8.4 De leerlingen illustreren de beeldvorming van historische elementen uit hun leefwereld en van historische fenomenen.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Context, (on)bedoeld handelen, meerdere perspectieven en de mogelijke gevolgen ervan

- Historische fenomenen zoals personen, plaatsen, gebeurtenissen

- Een selectie uit de hoger beschreven kenmerken: bestuur, oorlog en vrede, economische activiteit, organisatie van het samenleven, mens- en wereldbeeld, kunst en cultuur

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Over de complexe relatie tussen verleden, heden en toekomst reflecteren en deze duiden.

8.5 De leerlingen vergelijken het heden met het verleden voor historische elementen uit hun leefwereld en voor historische fenomenen.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Gelijkenis en verschil, verandering, historische context
- Historische fenomenen zoals personen, plaatsen, gebeurtenissen
- Een selectie uit de hoger beschreven kenmerken: bestuur, oorlog en vrede, economische activiteit, organisatie van het samenleven, mens- en wereldbeeld, kunst en cultuur

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

8.6 De leerlingen lichten toe hoe mythevorming van historische fenomenen de historische beeldvorming vervormt.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Onderscheid geschiedenis-mythevorming
- Historische fenomenen zoals personen, plaatsen, gebeurtenissen
- Een selectie uit de hoger beschreven kenmerken: bestuur, oorlog en vrede, economische activiteit, organisatie van het samenleven, mens- en wereldbeeld, kunst en cultuur

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

9. Competenties met betrekking tot ruimtelijk bewustzijn

Eindtermen

De eindtermen onder de sleutelcompetenties 'Leercompetenties met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeendenken, informatieverwerking en samenwerken', 'Digitale competentie en mediawijsheid', 'Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties' en 'Sociaal-relatieve competenties' maken integraal deel uit van de sleutelcompetentie 'Competenties met betrekking tot ruimtelijk bewustzijn'.

Personen, plaatsen, patronen en processen situeren op verschillende ruimtelijke schaalniveaus en tijdsschalen.

9.1 De leerlingen lokaliseren personen en plaatsen op een globe en op relevante kaarten.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Globe en wereldkaart: evenaar/nulmeridiaan, halfronden, polen, oceanen en werelddelen
- Andere relevante kaarten zoals wegenkaart, stratenplan en plattegrond

* Conceptuele kennis

- Globe en wereldkaart: evenaar/nulmeridiaan, halfronden, polen, oceanen en werelddelen
- Andere relevante kaarten zoals wegenkaart, stratenplan en plattegrond

* Procedurele kennis

- Principes van lokalisatie op globe en wereldkaart: evenaar/nulmeridiaan, halfronden, polen, oceanen en werelddelen
- Principes van lokalisatie op andere relevante kaarten zoals wegenkaart,

stratenplan en plattegrond

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Plaatsbegrip hanteren om lokale, nationale en internationale gebeurtenissen in een geografisch kader te plaatsen.

9.2 De leerlingen onderscheiden verschillende landschapselementen in een landschap.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Natuurlijke en menselijke landschapselementen: zoals bos, gras, struiken, rivieren, beken, energieinfrastructuur, transportinfrastructuur, hoogbouw en laagbouw

* Conceptuele kennis

- Natuurlijke en menselijke landschapselementen, zoals elementen van vegetatie, waterwegen, infrastructuur en bebouwing

Met inbegrip van context

* Relevant voor eigen leefwereld en, afhankelijk van de actualiteit, op relevante ruimtelijke schaalniveaus: van lokaal over regionaal tot mondiaal

* Wordt gerealiseerd met behulp van aangereikte bronnen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

9.3 De leerlingen onderzoeken eenvoudige relaties in een landschap.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Eenvoudige ruimtelijke relaties zoals tussen bewoningsvormen en klimaat, reliëfvormen en toerisme, reliëfvormen en landbouw, landbouw en klimaat

* Procedurele kennis:

- Gebruik van geografische onderzoekstechnieken (selectie van relevante technieken uit eindterm 9.7)

Met inbegrip van context

* Relevant voor eigen leefwereld en, afhankelijk van de actualiteit, op relevante ruimtelijke schaalniveaus: van lokaal over regionaal tot mondiaal

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Ruimtelijke patronen en processen aan het aardoppervlak verklaren als het resultaat van interacties tussen natuurlijke processen onderling, tussen menselijke processen onderling en tussen natuurlijke en menselijke processen.

9.4 De leerlingen illustreren dat landschappen veranderen onder invloed van natuurlijke oorzaken en menselijke ingrepen.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Natuurlijke oorzaken: zoals aardbevingen, vulkanen, weersfenomenen

- Menselijke ingrepen: zoals energieinfrastructuur, transportinfrastructuur, hoogbouw, laagbouw, landbouw, toerisme en ontginning

* Conceptuele kennis

- Natuurlijke oorzaken: zoals aardbevingen, vulkanen, weersfenomenen

- Menselijke ingrepen: zoals infrastructuur, bebouwing en landgebruik

Met inbegrip van context

- * Relevant voor eigen leefwereld en, afhankelijk van de actualiteit, op relevante ruimtelijke schaalniveaus: van lokaal over regionaal tot mondiaal
- * Wordt gerealiseerd met behulp van aangereikte bronnen

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

9.5 De leerlingen herkennen voorbeelden van de impact van klimaatveranderingen.

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
- Voorbeelden van de impact van klimaatverandering zoals migratie, verandering in het landschap, verandering van biodiversiteit, stijging van de zeespiegel
- * Conceptuele kennis
- Impact van klimaatverandering zoals migratie, verandering in het landschap, verandering van biodiversiteit, stijging van de zeespiegel

Met inbegrip van context

- * Relevant voor eigen leefwereld en, afhankelijk van de actualiteit, op relevante ruimtelijke schaalniveaus: van lokaal over regionaal tot mondiaal
- * Wordt gerealiseerd met behulp van aangereikte bronnen

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Geografische methoden en technieken aanwenden om ruimtelijke patronen en processen te onderzoeken.

9.6 De leerlingen lokaliseren zichzelf en plaatsen met behulp van lokalisatie- en oriëntatietechnieken.

Met inbegrip van kennis

- * Procedurele kennis
- Gebruik van lokalisatie- en oriëntatietechnieken:
  - > Kaart: schaal, legende en oriëntatie
  - > Windrichtingen en kompas
  - > Satellietnavigatiesystemen
  - > Wegwijzers, pictogrammen en informatieborden

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

9.7 De leerlingen gebruiken terreintechnieken en geografische hulpbronnen om het landschap te observeren.

Met inbegrip van kennis

- * Procedurele kennis
- Gebruik van terreintechnieken: lokalisatie, oriëntatie, observatie en andere zoals boringen, korrelgrootte bepaling
- Gebruik van geografische hulpbronnen zoals digitale en niet-digitale kaarten, atlas, satellietbeelden, luchtfoto's

Met inbegrip van dimensies eindterm
Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

10. Competenties inzake duurzaamheid

Eindtermen

Zie eindtermen 6.22, 6.23, 6.25, 7.11, 7.12, 7.13, 9.5, 11.1, 15.4,

11. Economische en financiële competenties

Eindtermen

De eindtermen onder de sleutelcompetenties 'Leercompetenties met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeemdenken, informatieverwerking en samenwerken', 'Digitale competentie en mediawijsheid' met uitzondering van eindtermen 4.3 en 4.4, 'Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties' en 'Sociaal-relationale competenties' maken integraal deel uit van de sleutelcompetentie 'Competenties met betrekking tot economische en financiële competenties'.

Inzicht ontwikkelen in consumptiegedrag, inkomensverwerving en financiële producten om budgettaire gevolgen op korte en lange termijn in te schatten.

11.1 De leerlingen beargumenteren hun keuzegedrag bij aankopen rekening houdend met hun behoeften en beïnvloedende factoren.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Reële en gecreëerde behoeften
- Factoren die het koopgedrag beïnvloeden: prijs met inbegrip van bijkomende kosten, beschikbare middelen, status, reclame, verkoopspatijken, peers, media, sociale media, milieu- en sociale aspecten

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

11.2 De leerlingen beoordelen de veiligheid, risico's en kosten verbonden aan het gebruik van betaalmiddelen en verkoopkanalen.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Werking, kosten, fraude en veiligheid bij courante betaalmiddelen en courante verkoopkanalen

* Procedurele kennis

- Strategieën om bedrog en fraude te voorkomen, te herkennen en adequaat te reageren

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

11.3 De leerlingen schetsen inkomsten en uitgaven binnen een gezinsbudget.

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Budget
- Lenen, sparen, rente en schuld

* Conceptuele kennis

- Gezinsbudget: inkomsten en uitgaven op korte en lange termijn
- Lenen, sparen, rente, schuld

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

11.4 De leerlingen maken budgettaire keuzes voor zichzelf rekening houdend met een eigen budget en een gezinsbudget.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Persoonlijk en gezinsbudget: inkomsten en uitgaven op korte en lange termijn
- Lenen, sparen, schuld

- Documenten voor een eenvoudig persoonlijk administratiebeheer zoals kastickets, rekeninguittrekings, garantiebewijzen, contracten bv. abonnement
- * Procedurele kennis
- Stappen voor het beheren en bewaren van een persoonlijke administratie

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

De werking van ondernemingen en organisaties en hun maatschappelijke rol duiden.

11.5 De leerlingen lichten activiteiten toe van verschillende soorten ondernemingen en organisaties in de eigen leefomgeving.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Activiteiten in ondernemingen en organisaties zoals productie, logistiek, marketing, administratie
- Productie- en dienstonderneming
- Profit en non-profit

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Eindtermen basisgeletterdheid

Inzicht ontwikkelen in consumptiegedrag, inkomensverwerving en financiële producten om budgettaire gevolgen op korte en lange termijn in te schatten.

BG 11.1 De leerling verklaart zijn keuzegedrag bij aankopen rekening houdend met zijn behoeften en beïnvloedende factoren.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Reële en gecreëerde behoeften
- Factoren die het koopgedrag beïnvloeden zoals prijs met inbegrip van bijkomende kosten, beschikbare middelen, status, reclame, verkooppraktijken, peers, media, sociale media, milieu- en sociale aspecten

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

BG 11.2 De leerling licht de veiligheid, risico's en kosten verbonden aan het gebruik van betaalmiddelen en verkoopkanalen toe.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Werking, kosten, fraude en veiligheid bij courante betaalmiddelen en courante verkoopkanalen
- Strategieën om bedrog en fraude te voorkomen, te herkennen en adequaat te reageren

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

BG 11.3 De leerling maakt budgettaire keuzes voor zichzelf rekening houdend met een eigen budget en een gezinsbudget.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Persoonlijk en gezinsbudget: inkomsten en uitgaven op korte en lange termijn
- Lenen, sparen, schuld
- Documenten voor een eenvoudig persoonlijk administratiebeheer zoals kastickets, rekeninguittreksels, garantiebewijzen, contracten, abonnementen

* Procedurele kennis

- Stappen voor het beheren en bewaren van een persoonlijke administratie

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën,... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

12. Juridische competenties

Eindtermen

Zie eindtermen 7.8, 7.10, 7.16, 7.17, 7.18, 11.1, 11.2, 11.3 en 11.7

13. Leercompetenties met inbegrip van onderzoekscompetenties, innovatiedenken, creativiteit, probleemoplossend en kritisch denken, systeemdenken, informatieverwerking en samenwerken

Eindtermen

Zichzelf als lerende begrijpen en positioneren ten aanzien van leren in het algemeen en van specifieke leerdomeinen.

13.1 De leerlingen beoordelen zowel het belang van een opdracht voor zichzelf als lerende als de relatie tussen de eigen en de vereiste competenties voor de uitvoering van de opdracht. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Leeropvattingen
- Soorten leerstrategieën zoals stapsgewijze verwerking, diepteverwerking, zelfregulatie

* Metacognitieve kennis

- Eigen voorkeuren en interesse
- Eigen mogelijkheden en beperkingen (in relatie tot de opdracht)

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

13.2 De leerlingen reflecteren aan de hand van richtvragen over de impact van de eigen en andermans leeropvattingen en -strategieën op de uitvoering van een opdracht. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Leeropvattingen
- Soorten leerstrategieën zoals stapsgewijze verwerking, diepteverwerking, zelfregulatie

* Procedurele kennis

- Leerstrategieën
- * Metacognitieve kennis

- Leeropvattingen in relatie tot de opdracht
- Leerstrategieën
- Reflectievaardigheden en -proces

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

Geschikte (leer-)activiteiten, strategieën en tools inzetten om informatie digitaal en niet-digitaal kritisch te verwerven, beheren en verwerken rekening houdend met het beoogde leerresultaat en –proces.

13.3 De leerlingen hanteren een geschikte zoekstrategie uit een aantal aangereikte bij het selecteren van digitale en niet-digitale bronnen en informatie om een aangereikte informatievraag te beantwoorden. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Soorten bronnen zoals internet, tijdschrift, encyclopedie, boek
- Soorten zoekstrategieën voor bronnen zoals trefwoord, synoniem, auteur
- Soorten zoekstrategieën voor informatie zoals structuur van informatie, verhouding globaal - detail

* Procedurele kennis

- Zoekstrategieën voor bronnen
- Zoekstrategieën voor informatie

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

13.4 De leerlingen gebruiken verklarende en oriënterende overzichten om informatie in een digitale en niet-digitale bron terug te vinden. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Soorten verklarende overzichten: legenda, schaal, oriëntatie van een kaart, determineertabel
- Soorten oriënterende overzichten: inhoudstafel, register, digitale en niet-digitale navigatietools

* Procedurele kennis

- Verklarende overzichten: legenda, schaal, oriëntatie van een kaart, determineertabel
- Oriënterende overzichten: inhoudstafel, register, digitale en niet-digitale navigatietools

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

13.5 De leerlingen beoordelen aan de hand van aangereikte richtvragen de geselecteerde digitale en niet-digitale bronnen en informatie op bruikbaarheid, correctheid en betrouwbaarheid. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Bruikbaarheid, correctheid en betrouwbaarheid
- Soorten bronnen zoals internet, tijdschrift, encyclopedie, boek

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

13.6 De leerlingen verwerken digitale en niet-digitale informatie uit één of een beperkt aantal bronnen volgens een aangereikt stappenplan tot een samenhangend en bruikbaar geheel. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Soorten methodes om informatie te verwerken, begrijpen en onthouden: selecteren, analyseren, relateren, concluderen en structureren

- Soorten bruikbare gehelen: schema, tabel, grafiek, diagram en andere bruikbare gehelen zoals mindmap, tekening, samenvatting/synthese

* Procedurele kennis

- Methodes om informatie te verwerken: selecteren, analyseren, relateren, concluderen en structureren

- Bruikbare gehelen: schema, tabel, grafiek, diagram en andere bruikbare gehelen zoals mindmap, tekening, samenvatting/synthese

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

13.7 De leerlingen stellen verwerkte informatie voor volgens een aangereikte digitale en niet-digitale presentatiemethode. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Procedurele kennis

- Digitale en niet-digitale presentatiemethodes zoals digitale voorstelling, grafiek, maquette, muzische expressie, mindmap

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

13.8 De leerlingen beheren informatie digitaal en niet-digitaal volgens een aangereikte structuur. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Soorten digitale en niet-digitale bewaarstechnieken zoals stick, cloud, bewaarsysteem

- Soorten digitale en niet-digitale ordeningstechnieken zoals mappenstructuur, ordening via thema

* Procedurele kennis

- Digitale en niet-digitale bewaarstechnieken

- Digitale en niet-digitale ordeningstechnieken

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Een (onderzoeks-)probleem (v)erkennen en een antwoord of oplossing zoeken gebruikmakend van geschikte (leer-)activiteiten, strategieën en tools.

13.9 De leerlingen formuleren voor een afgebakend probleem een onderzoeksvraag aan de hand van aangereikte criteria. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Onderzoeksvraag

- Criteria voor een onderzoeksvraag: onderzoekbaar, ondubbelzinnig, afgebakend, relevant, beknopt en vraagvorm

* Procedurele kennis

- Toepassing van criteria voor een onderzoeksvraag: onderzoekbaar, ondubbelzinnig, afgebakend, relevant, beknopt en vraagvorm

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

13.10 De leerlingen formuleren een hypothese in functie van een onderzoeksvraag aan de hand van aangereikte criteria. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Hypothese

- Criteria waaraan een hypothese moet voldoen: toetsbaar, ondubbelzinnig, afgebakend, relevant, beknopt

* Procedurele kennis

- Principes van inductief en deductief redeneren

- Toepassing van criteria waaraan een hypothese moet voldoen: toetsbaar, ondubbelzinnig, afgebakend, relevant, beknopt

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

13.11 De leerlingen voeren stapsgewijs een onderzoekstechniek uit om digitale en niet-digitale gegevens te verwerven i.f.v. een onderzoeksvraag. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Soorten onderzoekstechnieken: experiment, meting en andere technieken zoals observatie, interview, enquête, algoritme opstellen

* Procedurele kennis

- Onderzoekstechnieken: experiment, meting en andere technieken zoals observatie, interview, enquête, algoritme opstellen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

13.12 De leerlingen voeren een oplossingsstrategie systematisch uit i.f.v. een onderzoek of een probleem. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Algoritme, heuristiek

* Procedurele kennis

- Specifieke oplossingsstrategie, specifieke vuistregels

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

13.13 De leerlingen formuleren een antwoord op een onderzoeksvraag of hypothese aan de hand van aangereikte richtlijnen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Procedurele kennis

- Inzetten van voorkennis

- Inzetten van tijdens onderzoek verworven informatie

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Leeropvattingen, -proces en -resultaten reguleren.

13.14 De leerlingen beoordelen hun leerproces en -resultaat op afgesproken momenten en aan de hand van aangereikte criteria. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Evaluatiecriteria

* Metacognitieve kennis

- Eigen mogelijkheden en beperkingen

- Reflectievaardigheden en -proces

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

13.15 De leerlingen analyseren sterktes en zwaktes van hun leerresultaat en hun doorlopen leerproces aan de hand van richtvragen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

- * Metacognitieve kennis
- Attributie: intern, extern
- Reflectievaardigheden en -proces

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

13.16 De leerlingen reguleren hun leeropvattingen, hun leerproces en hun leerresultaat a.d.h.v. een werkwijze en strategieën. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Leeropvattingen
- Leerstrategieën zoals stapsgewijze verwerking, diepteverwerking, zelfregulatie
- * Procedurele kennis
- Hefbomen om de motivatie- of leerstrategie te verbeteren
- Kwaliteitssysteem/werkwijze zoals PDCA, beertjes van Meichembaum
- * Metacognitieve kennis
- Eigen leeropvattingen en -strategieën
- Eigen mogelijkheden en beperkingen
- Reflectievaardigheden en -proces

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

Samen het leerproces vormgeven.

13.17 De leerlingen passen vaardigheden van samen leren toe om een leerdoel te realiseren. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

- * Procedurele kennis
- Cyclus voor samen leren (gemeenschappelijk: doelbepaling, bepaling van aanpak, procesbewaking, reflectie op de leeruitkomsten en besluitvorming)
- Basisregels, voorwaarden en hefbomen voor samen leren (leren en delen in groep, geven en ontvangen van feedback)
- * Metacognitieve kennis
- Eigen mogelijkheden en beperkingen bij het samen leren (in relatie tot het leerdoel)

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

Domeinspecifieke terminologie, symbolen en voorstellingen hanteren.

13.18 De leerlingen gebruiken schooltaal en domeinspecifieke taal in functie van het leerproces. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

- * Feitenkennis
- Domeinspecifieke terminologie, symbolen en voorstellingen
- * Conceptuele kennis
- Register: school- en domeinspecifieke taal
- * Procedurele kennis
- Register: school- en domeinspecifieke taal

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Eindtermen basisgeletterdheid

Geschikte (leer-)activiteiten, strategieën en tools inzetten om informatie digitaal en niet-digitaal kritisch te verwerven, beheren en verwerken rekening houdend met het beoogde leerresultaat en –proces.

BG 13.1 De leerling hanteert in functionele contexten een aangereikte zoekstrategie bij het selecteren van digitale bronnen en informatie om een aangereikte informatievraag te beantwoorden.

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Soorten bronnen zoals internet, tijdschrift, encyclopedie, boek
- * Procedurele kennis
- Zoekstrategieën voor bronnen zoals trefwoord, synoniem, auteur
- Zoekstrategieën voor informatie zoals structuur van informatie, verhouding globaal - detail

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

BG 13.2 De leerling beoordeelt in functionele contexten en aan de hand van aangereikte richtvragen de geselecteerde digitale bronnen en informatie op bruikbaarheid, correctheid en betrouwbaarheid.

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Bruikbaarheid, correctheid en betrouwbaarheid
- Soorten bronnen zoals internet, tijdschrift, encyclopedie, boek

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

BG 13.3 De leerling verwerkt in functionele contexten digitale informatie uit één of een beperkt aantal bronnen om een antwoord te geven op een informatievraag.

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Soorten methodes om digitale informatie te verwerken: selecteren, analyseren en concluderen
- * Procedurele kennis
- Methodes om digitale informatie te verwerken: selecteren, analyseren en concluderen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

BG 13.4 De leerling beheert in functionele contexten informatie digitaal volgens een aangereikte structuur.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Soorten digitale bewaarstechnieken zoals stick, cloud, bewaarsysteem
- Soorten digitale ordeningstechnieken zoals mappenstructuur, ordening via thema

* Procedurele kennis

- Digitale bewaarstechnieken
- Digitale ordeningstechnieken

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

14. Zelfbewustzijn en zelfexpressie, zelfsturing en wendbaarheid

Eindtermen

Zie eindtermen 1.15, 1.16, 1.17, 1.18, 1.19, 5.1, 5.4, 13.1, 13.2, 13.14, 13.15, 13.16, 16.7, 16.8, 16.9, 16.10

15. Ontwikkeling van initiatief, ambitie, ondernemingszin en loopbaancompetenties

Eindtermen

Opportunities zien en verkennen met behulp van een creatief denkproces.

15.1 De leerlingen genereren ideeën voor een uitdaging aan de hand van aangereikte technieken en methodieken en in een gestructureerd en afgebakend kader. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Procedurele kennis

- Creatief denkproces - divergerende fase
  - > Brainstormtechnieken en andere methodieken om een veelheid aan ideeën te bekomen
  - > Valkuilen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

Affectieve dimensie^o: Open staan voor opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

De uitvoerbaarheid van ideeën onderzoeken, het inzetten van middelen tegenover doelstellingen afwegen en het gekozen idee realiseren.

15.2 De leerlingen onderzoeken de uitvoerbaarheid van ideeën rekening houdend met aangereikte criteria. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Criteria om de uitvoerbaarheid van ideeën te toetsen zoals ethische principes, duurzaamheid, tijd en middelen, meerwaarde

* Procedurele kennis

- Creatief denkproces - convergerende fase: clusteren, combineren, evalueren en selecteren
- Toepassing van criteria om de uitvoerbaarheid van ideeën te toetsen zoals ethische principes, duurzaamheid, tijd en middelen, meerwaarde

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

15.3 De leerlingen werken stapsgewijs een zelfgekozen idee uit door het doelmatig inzetten van tijd en hulpmiddelen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Hulpmiddelen zoals informatie, gereedschappen, mensen, grondstoffen, energie

* Procedurele kennis

- Planningstechnieken: beknopt stappenplan, tijdspad

- Kwaliteitssysteem/werkwijze zoals PDCA, beertjes van Meichembaum

* Metacognitieve kennis

- Reflectievaardigheden en -proces

Met inbegrip van context

* Stapsgewijs maar met de nodige ruimte om te experimenteren, om bijstellingen te doen en om eventueel te mislukken. Het leerproces is belangrijker dan het uiteindelijke resultaat.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Voorkeur tonen voor en belang hechten aan waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

(Duurzame) keuzes maken, rekening houdend met gevolgen op korte en lange termijn.

15.4 De leerlingen maken onderbouwde keuzes aan de hand van aangereikte criteria en aangereikte strategieën. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

-Rationele, emotionele en intuïtieve keuzes

- Keuzecriteria

* Procedurele kennis

- Keuzestrategieën met inbegrip van studiekeuze en loopbaan

- Veel voorkomende valkuilen bij het maken van keuzes

* Metacognitieve kennis

- Eigen voorkeuren en interesses

- Eigen mogelijkheden en beperkingen

- Reflectievaardigheden en -proces

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau evalueren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

16. Cultureel bewustzijn en culturele expressie

Eindtermen

Uitingen van kunst en cultuur waarnemen en conceptualiseren.

16.1 De leerlingen erkennen het belang van waargenomen kunst- en cultuuruitingen voor zichzelf en hun eigen leefwereld.^o (transversaal - attitudinaal)

16.2 De leerlingen onderscheiden via waarnemingen van kunst- en cultuuruitingen het zintuiglijk waarneembare, de bedoelingen en het onderwerp ervan. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Kunst- en cultuuruitingen zoals landschap, dans, lied, game, film, kledij, graffiti
- Zintuiglijk waarneembare kenmerken zoals kleur, klank, beweging, geur
- Onderwerp van kunst- en cultuuruitingen zoals geboorte, dood, liefde, geschiedenis, het leven, het alledaagse, rituelen
- Bedoelingen van kunst- en cultuuruitingen zoals decoreren, entertainen, praktisch gebruik, informeren, confirmeren, revolteren

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau begrijpen

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

16.3 De leerlingen beschrijven aan de hand van aangereikte criteria de interactie tussen het zintuiglijk waarneembare, de bedoelingen en het onderwerp van kunst- en cultuuruitingen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Feitenkennis

- Basisterminologie van uitdrukkingsvormen zoals drama, muziek, dans, beeldende en audiovisuele kunsten

* Conceptuele kennis

- Kunst- en cultuuruitingen zoals landschap, dans, lied, game, film, kledij, graffiti
- Zintuiglijk waarneembare kenmerken zoals kleur, klank, beweging, geur
- Onderwerp van kunst- en cultuuruitingen zoals geboorte, dood, liefde, geschiedenis, het leven, het alledaagse, rituelen
- Bedoelingen van kunst- en cultuuruitingen zoals decoreren, entertainen, praktisch gebruik, informeren, confirmeren, revolteren

* Procedurele kennis

- Criteria om de interactie tussen het zintuiglijk waarneembare, de bedoelingen en het onderwerp van kunst- en cultuuruitingen te beschrijven

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

Uitingen van kunst en cultuur duiden in relatie tot de maatschappelijke, historische en geografische context waarin ze zich manifesteren.

16.4 De leerlingen brengen kunst- en cultuuruitingen in verband met de context waarin deze voorkomen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Context waarin kunst- en cultuuruitingen voorkomen: tijd, ruimte en maatschappelijke context

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Uitingen van kunst en cultuur beleven en de waardering ervoor duiden.

16.5 De leerlingen drukken hun gedachten en gevoelens uit bij het waarnemen van kunst- en cultuuruitingen. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Interactie tussen waarneming, gedachten en gevoelens
- * Procedurele kennis
- Manieren om de interactie tussen waarneming, gedachten en gevoelens uit te drukken zoals verwoorden, verbeelden en verklanken
- * Metacognitieve kennis
- Eigen gedachten en gevoelens

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Affectieve dimensie^o: Reageren op opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

16.6 De leerlingen wenden hun eigen expressieve ervaring aan om hun waardering voor kunst en cultuuruitingen uit te drukken. (transversaal)

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Kunst- en cultuuruitingen zoals landschap, dans, lied, game, film, kledij, graffiti
- Zintuiglijk waarneembare kenmerken zoals kleur, klank, beweging, geur
- Onderwerp van kunst- en cultuuruitingen zoals geboorte, dood, liefde, geschiedenis, het leven, het alledaagse, rituelen
- Bedoelingen van kunst- en cultuuruitingen zoals decoreren, entertainen, praktisch gebruik, informeren, confirmeren, revolteren
- Unicité van een esthetische ervaring
- * Procedurele kennis
- Manieren om de interactie tussen de waarneming en de gedachten en gevoelens uit te drukken zoals verwoorden, verbeelden en verklanken
- * Metacognitieve kennis
- De eigen expressieve ervaring met het creatieproces.

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

Verbeelding gericht inzetten bij het creëren van artistiek werk.

16.7 De leerlingen creëren artistiek werk vanuit een afgebakende opdracht en de eigen verbeelding.

Met inbegrip van kennis

- * Conceptuele kennis
- Elementaire artistieke vaktaal: samenhang, herhaling, contrast, verwachting en verrassing
- Basistechnieken en materialen van de gekozen discipline zoals de beeldende kunsten, audiovisuele kunsten, dans, muziek, drama, in functie van de afgebakende opdracht
- * Procedurele kennis
- Gebruik van basistechnieken van de gekozen discipline
- Manieren om buiten de eigen comfortzone te treden door verbeelding in te zetten

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau creëren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

16.8 De leerlingen experimenteren met diverse artistieke bouwstenen zoals taal, lichaam, ruimte, tijd, vorm, kleur, klank, digitale data.

Met inbegrip van kennis

* Procedurele kennis

- Convergent en divergent denken in functie van artistiek handelen
- Manieren om te variëren en combineren met artistieke bouwstenen
- Werkwijzen om ideeën en inspiratie te verzamelen zoals bestuderen van artistieke werken, verzamelen van indrukken of objecten, noteren, documenteren

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

16.9 De leerlingen tonen hun artistiek werk aan de hand van elementaire presentatietechnieken.

Met inbegrip van kennis

* Procedurele kennis

- Elementaire presentatietechnieken eigen aan de kunsten
- Elementaire codes van het (zich) tonen zoals richten naar het publiek, opstellen van eigen beeldend werk, geconcentreerd uitvoeren, in ontvangst nemen van appreciatie

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau toepassen

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

16.10 De leerlingen reflecteren aan de hand van aangereikte criteria over hun artistiek product en proces en over dat van medeleerlingen.

Met inbegrip van kennis

* Conceptuele kennis

- Elementaire artistieke vaktaal: samenhang, herhaling, contrast, verwachting en verrassing zoals gehanteerd in beeldende kunst, audiovisuele kunst, muziek, dans en drama

* Procedurele kennis

- Manier om artistieke keuzes toe te lichten
- Manieren om effect te bereiken
- Manieren om feedback te verwerken in eigen artistiek werk

* Metacognitieve kennis

- Eigen artistieke mogelijkheden

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: beheersingsniveau analyseren

Affectieve dimensie^o: Handelen vanuit een persoonlijk kader waarin voorkeuren voor waarden, opvattingen, gedragingen, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën... geïnternaliseerd zijn, maar waarbij nog aandacht nodig is voor de balans tussen conflicterende aspecten

Gezien om te worden gevoegd bij het decreet van ..... betreffende de onderwijsdoelen voor de eerste graad van het secundair onderwijs

Brussel,

De minister-president van de Vlaamse Regering,

Geert BOURGEOIS

De Vlaamse minister van Onderwijs,

Hilde CREVITS